

IX. Magyarországi népmozgalom 1880—1881. *Láng Lajos* l. tagtól. 80 fill. — X. Tudomány és társadalom. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 1 kor.

Tizedik kötet. 1888—1890.

I. Adalékok a római alkotmány-politikához és államjoghoz. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 80 fill. — II. Adalékok a magyar állampolgári társadalom egységes természetének elméletéhez. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 1 kor. — III. Demológiai tanulmányok. *Körösi József* l. tagtól. 80 fill. — IV. A visszaesés okairól s ösvszereiről. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 1 kor. — V. A király tanácsosainak felelőssége Aragoniában és Magyarországon. *III. András* óta. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 1 kor. — VI. Sextus Caecilius Africanus jogtudós. *Vécsey Tamás* r. tagtól. 1 kor. 20 fill. — VII. Bárá Wüllerstorff és a szabadkereskedés meghonosítása az osztrák-magyar monarchiában. *Mattekovits Sándor* l. tagtól. 1 kor. — VIII. Az 1839/40-diki országgyűlés viszhangja az irodalomban. *Ballagi Géza* l. tagtól. 1 kor. 80 fill. — IX. Taras, Syrakusa, Akragas és egyéb görög államok demokráciája. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 1 kor. — X. A specificatio. *Hoffmann Pál* l. tagtól. 80 fill.

Tizenegyedik kötet. 1890—1896.

I. Justinianus »Omnein reipublicae« kezdetű rendelete a jogi oktatás tárgyában. *Vécsey Tamás* r. tagtól. 1 kor. 20 fill. — II. A tudományos és irodalmi kitűnőségek jogcíme a felsőházi tagságra. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 1 kor. 40 fill. — III. Az athenei alkotmánytörténelem korszakai azon csak fölfedezett görög munkában, melyet némelyek Aristotelesnek tulajdonítanak. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 1 kor. 20 fill. — IV. A rövid tartamú szabadságvesztés-büntetések s a föltételes elítélés. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 80 fill. — V. További tanulmány a legújabb fölfedezett *Athenian nomosai* fölött. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 1 kor. 40 fill. — VI. A birtoki jogtan kétségei. *Hoffmann Pál* r. tagtól. Székfoglaló értekezés. 30 fill. — VII. Az adóeszmény. Tudományos és gyakorlati szempontból. *Hegedűs Sándor* r. tagtól. Székfoglaló értekezés. 60 fill. — VIII. Magyar tengerjog. *Nagy Ferencz* l. tagtól. Székfoglaló értekezés. 60 fill. — IX. Az ottthon védelme a magyar büntető jogban. *Fayer László* l. tagtól. Székfoglaló értekezés. 60 fill. — X. A jegybankok nemesérez-politikája. *Földes Béla* l. tagtól. 80 fill. — XI. Korunk uralkodó eszméi. Székfoglaló értekezés. *Asbóth János* l. tagtól. Ára 50 fill. — XII. Állami önkormányzat. Székfogl. értekezés. *Kuncz Ignác* l. tagtól. 1 kor. 20 fill.

Tizenkettedik kötet. 1897—1903.

I. Carlyle Tamás társadalom-politikai rendszere. Székfoglaló értekezés *Ghál Jenő* l. tagtól. 1 kor. 50 fill. — II. Az ausztriai császári cím fölvételéről. Székfoglaló értekezés. *Nagy Ernő* l. tagtól. 80 fill. — III. Herodotos és Anytopsephismája. *Schwarz Gyula* r. tagtól. 80 fill. — IV. Évtizedünk egyenes adó-reformjairól. *Ráth Zoltán* l. tagtól. 1 kor. 80 fill. — V. Népszaporodásunk kérdése a XX. század küszöbén. *Ráth Zoltán* l. tagtól. 90 fill. — VI. A rendőrség természete és állása szabad Államban. *Concha Győző* r. tagtól. 80 fill. — VII. A sociologia sarktétele. *Dr. Hegedűs Lorántól*. 2 kor. — VIII. Az egyházi házasságkötési jog történelmi alapjai. *Reiner János* l. tagtól. 1 kor. 60 fill. — IX. A társadalomerkölési problema. *Földes Béla* r. tagtól. 1 kor. 20 fill. — X. Népesedésünk kátforrásai a múlt század első felében. *Thüring Gusztáv* l. tagtól. 40 fill.

Tizenharmadik kötet. 1903—1909.

I. Parlamenti szólásszabadság. *E. Illés Károly* l. tagtól. 40 fill. — II. Az igazságos jog. *Kunz Jenő* l. tagtól. 80 fill. — III. Az értékelmélet feladata s alapproblémája. Székfoglaló értekezés. *Böhm Károly* l. tagtól. 1 kor. — IV. A XIX. száz. gabonárainak alakulásáról. *Földes Béla* r. tagtól. 2 kor. V. — A tömeg büntetési. *Dr. Angyal Páltól*. 1 kor. 20 fill. — VI. A szövetkezetek alapelve. Székf. *Nagy Ferencztől*. 80 fill. — VII. Széchenyi problémák. *Réz Mihálytól*. 1 kor. 50 fill. — VIII. Újabb irányok a nemzetközi perjogban. Székf. *Magyar Gézától*. 80 fill. — IX. A rendi elemek a magyar alkotmányban. Székf. *Ferdinandy Gézától*. 2 kor. — X. Gróf Széchenyi István és a pesti Hengermalom-társaság. *Gaal Jenőtől*. 1 kor.

Tizennegyedik kötet. 1910—1914.

I. A jogtalanság mint a büntetendő cselekmény ismerve. Székf. *Finkey Ferencztől*. 1 kor. 50 fill. — II. Az ősember kritikai méltatása. *Platz Bonifác-tól*. 1 kor. — III. Interpretatio és szokásjog a római magánjogban. *Kiss Gézától*. 40 fill. — IV. Visszalépés a kísérlettől, eredményelhárítás és jóvátétel. Székf. *Angyal Páltól*. 50 fill. — V. Az északamerikai büntetőjog mai vezéreszméi és reformintézményei. *Finkey Ferencztől*. 1 kor. 50 fill. — VI. A római obligatio fogalmilag véve. *Farkas Lajos* l. tagtól. 1 kor. 80 fill. — VII. A szövetkezetek alapelve. *Dr. Galovics Zoltántól*. 20 fill. — VIII. Jogállam. *Balogh Arthúr* l. tagtól. 1 kor. 20 fill. — IX. A palaeolith ember. *Platz Bonifác* l. tagtól. 1 kor. 80 fill. — X. Egyén és társadalom. Székf. *Giesswein Sándor* l. tagtól. 1 kor. 80 fill.

24862. — Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

ÉRTEKEZÉSEK

A PHILOSOPHIAI ÉS TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK
KÖRÉBŐL

A M. TUD. AKADÉMIA II. OSZTÁLYÁNAK RENDELJTÉBŐL
SZERKESZTI

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ

OSZTÁLYTITKÁR

I. KÖTET. 8. SZÁM.

AUSZTRIA ÉS MAGYARORSZÁG NEMZETI JÖVEDELME

SZÉKFOGLALÓ

FELLNER FRIGYES

LEV. TAGTÓL

FEOLVASTA 1916. MÁRCZIUS 6.

Ára 6 korona

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1916

ÉRTEKEZÉSEK A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. 1867—1870.

I. Az uzsora törvényekről. *Szinováczy Györgytől.* 1867. 17 l. 20 fill. — II. A magyar mezőgazdaság. *Keleti Károlytól.* 1867. 19 l. 20 fill. — III. A nemzet szellemi élete a párisi kiállításon. *Dr. Konek Sándortól.* 1868. 42 l. 40 fill. — IV. A magyar Korona országainak legújabb népesedési mozgalmai. *Dr. Konek Sándortól.* 1868. 52 l. 40 fill. — V. Jogtudomány s nemzetgazdaságtan. *Kautz Gyulától.* 1868. 38 l. 40 fill. — VI. A statistika hivatalos és tudományos művelése. *Keleti Károlytól.* 1868. 41 l. 40 fill. — VII. A római jog s az újabbkori jogfejlődés. *Pulszky Ágostontól.* 1869. 27 l. 20 fill. — VIII. Gaius. *Rentmeister Antaltól.* 1869. 116 l. 80 fill. — IX. Zádor György magyar akadémiai tag emlékezete. *Tóth Lőrincztől.* 1869. 26 l. 40 fill. — X. A törvénykezés reformja. *Ókröss Bálinttól.* 1869. 18 l. 40 fill. — XI. A büntetés rendszerről általában, különösen a halálbüntetésről Poroszországban. *Csatskó Imrétől.* 1870. 28 l. 40 fill. — XII. A bírósági szervezet, különösen a bíróságok megalakulása. *Baintner Jánostól.* 1870. 37 l. 40 fill.

Második kötet. 1870—1874.

I. A fogyasztási egyletek. *Dr. Vécsy Tamástól.* 1870. 59 l. 40 fill. — II. Az emberi öntudat jelen fokáról. *Dr. Barsi Józseftől.* 1870. 27 l. 20 fill. — III. Kassa város parkettkészítése a XV. század kezdetén. *Wenzel Gusztávtól.* 1870. 43 l. 40 fill. — IV. Emlékbeszéd Császár Ferencz tiszteleti tag fölött. *Dr. Suhayda Jánostól.* 1871. 12 l. 20 fill. — V. Szemle a magyar jogászggyűlések munkássága s eredményei felett. *Tóth Lőrincztől.* 1872. 88 l. 60 fill. — VI. Modern alkotmányos monarchiai intézmények. *Ladányi Gedeontól.* 1873. 28 l. 20 fill. — VII. Emlékbeszéd Rau Károly Henrik felett. *Kautz Gyulától.* 1873. 16 l. 20 fill. — VIII. A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése. *Hajnik Imrétől.* 1873. 18 l. 20 fill. — IX. A részvénytársulati ügy törvényhozói szempontból. *Dr. Matlekovits Sándortól.* 1873. 32 l. 20 fill. — X. Mezőgazdasági statistika a nemzetközi kongresszusokon. *Keleti Károlytól.* 1874. 32 l. 20 fill. — XI. A székely kérdés. *Galgóczy Károlytól.* 1874. 24 l. 20 fill. — XII. Az emberi élettartam és a halandóság kiszámításáról. 4 graphicus rajzzal. *Körösi Józseftől.* 1874. 52 l. 60 fill.

Harmadik kötet. 1875—1876.

I. A kényszer-egység a csödeljárásban. *Apáthy Istvántól.* 1875. 25 l. 36 fill. — II. Quetelet emlékezete. *Keleti Károlytól.* 1875. 24 l. 20 fill. — III. Magyarország népesedési mozgalma 1864—1873-ban és a cholera. *Keleti Károlytól.* 1875. 56 l. 80 fill. — IV. Újabb adataink Magyarország bűnvádi statistikájából. *Konek Sándortól.* 1875. 55 l. 70 fill. — V. A statistika és a nemzetgazdaságtan közti viszony a mai korban. *Konek Sándortól.* 1875. 26 l. 30 fill. — VI. Emlékbeszéd Szigethi Wargha János l. tag felett. *Galgóczy Károlytól.* 1875. 23 l. 30 fill. — VII. Statistikai tanulmányok hazánk közegészségi állapota felett. *Dr. Weszelovszky Károlytól.* 1 korona 40 fill. — VIII. Visszapillantás az előbbi m. k. curiának 1724—1789-ki működésére. *Wenzel Gusztávtól.* 1 kor 80 fill. — XI. Emlékbeszéd Csacska Imre l. tag fölött. *Pauler Tivadartól.* 20 fill.

Negyedik kötet. 1876—1877.

I. Visszapillantás közgazdaságunk egy negyedszázadára. *Keleti Károlytól.* 40 fill. — II. Az összehasonlító jogtudomány és a magyar magánjog. *Wenzel Gusztávtól.* 50 fill. — III. A szóbeliség, közvetlenség és nyilvánosság rendszere a polgári törvénykezésben magyar szempontból. *Tóth Lőrincztől.* 80 fill. — IV. Emlékbeszéd hodosi és kizdai br. Sina Simon felett. *Tóth Lőrincztől.* 40 fill. — V. Az országos jog és a particularis jogok közti viszony. *Wenzel Gusztávtól.* 1 kor. 20 fill. — VI. Emlékbeszéd Szentkirályi Zsigmond lev. tag fölött. *Jakab Elek* lev. tagtól. 80 fill. — VII. A telekkönyvi intézmény befolyása a tulajdonjog szerzésére és érvényesítésére. *Zlinszky Imre* lev. tagtól. 80 fill. — VIII. Bertha Sándor emlékezete. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 40 fill. — IX. Magyarország városai és városjogai a múltban és jelenben. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 80 fill.

Ötödik kötet. 1877—1879.

I. A XV. századi tárnoki jog. Tanulmány a hazai jogtörténet köréből

AUSZTRIA ÉS MAGYARORSZÁG NEMZETI JÖVEDELME

SZÉKFOGLALÓ

FELLNER FRIGYES

LEV. TAGTÓL

PELOLVASTA 1916 MÁRCZIUS 8.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1916

MAGYARAKADEMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOMMUTATÓ.

	Oldal
I. A nemzeti jövedelem fogalma és az annak becslésénél alkalmazott módszerek	5
II. A magyar szent korona országainak és az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok nemzeti jövedelmének megállapítása	11
1. <i>Az őstermelés hozadéka</i>	
A) <i>Az őstermelés a Magyarbirodalomban</i>	12
a) <i>Mezőgazdasági termelés (földművelés és állattenyésztés)</i>	13
b) <i>Szőlő- és bortermelés</i>	30
c) <i>Gyümölcstermelés és konyhakertészet</i>	30
d) <i>Erdészet</i>	32
e) <i>Vadászat és halászat</i>	34
f) <i>Bánya- és kohótermelés</i>	36
B) <i>Az őstermelés az osztrák birodalomban</i>	38
a) <i>Mezőgazdasági termelés (földművelés és állattenyésztés)</i>	38
b) <i>Szőlő- és bortermelés</i>	52
c) <i>Gyümölcstermelés és konyhakertészet</i>	53
d) <i>Erdészet</i>	55
e) <i>Vadászat és halászat</i>	57
f) <i>Bánya- és kohótermelés</i>	59
2. <i>Az ipari termelés hozadéka</i>	62
A) <i>Az ipari termelés a Magyarbirodalomban</i>	64
a) <i>Nagyipari termelés</i>	64
b) <i>Kézműipari termelés</i>	90
B) <i>Az ipari termelés az osztrák birodalomban</i>	92
a) <i>Nagyipari termelés</i>	92
b) <i>Kézműipari termelés</i>	108
3. <i>A kereskedelem és szállítás hozadéka</i>	109
4. <i>A személyes szolgálatokból eredő jövedelem</i>	112
5. <i>Külföldi követelések és tartozások</i>	114
6. <i>A nemzeti jövedelem nagysága és megoszlása</i>	133
III. A nemzeti jövedelem becslésére vonatkozó bírálatos észrevételek ..	150

I.

A NEMZETI JÖVEDELEM FOGALMA ÉS AZ ANNAK BECSLÉSÉNÉL ALKALMAZOTT MÓDSZEREK.

A nemzeti jövedelem összessége mindazoknak a gazdasági javaknak és értékeknek, a melyeket valamely államilag szervezett nép évenként újonnan előállít, a termelési költségek levonásával és a melyek évenként a külföldről az országba kamat, járadék vagy egyéb visszteher nélküli címen befolyanak, az ugyanezen címeken évenként az országból kifolyó értékek levonásával.

A nemzeti jövedelem nagyságában a nép termelő ereje jut híven kifejezésre. A nemzeti jövedelem mérvének szám-
szerű megállapításával megismerjük a közgazdaság tiszta hozadékát, a nemzeti termelés évi értékét.

A nemzeti jövedelem elemei: a belföldön évenként újonnan nyert nyerstermékek, azaz a földművelés, állattenyésztés, baromfi-
tenyésztés, méhészet, selyemtenyésztés, erdőgazdaság, szőlő-
és gyümölcs-termelés, vadászat, halászat és bányászat nyers-
hozadéka, a termelési költségek levonása után; az az értékel-
kedés, a melyet a bel- vagy külföldi őstermelés által előállított
nyersanyagoknak a belföldi feldolgozás biztosít, vagyis a hazai
ipar által évenként előállított értékek; a nyersanyagok és ipari
termékek forgalmát közvetítő kereskedelmi és szállítási tevékeny-
ség eredménye, tehát az az értékelkedés, a mely a javaknál
előáll termelésük helyétől rendeltetésszerű felhasználásuk helyéig;
a külföld által évenként az országnak kamatok, járadékok és
egyéb visszteher nélküli címen teljesített fizetések, azoknak
az összegeknek a levonásával, a melyeket a belföld ugyanezen
vagy hasonló címeken fizet a külföldnek.

A nemzeti jövedelem becslésénél, vagyis mérvének szám-
szerű megállapításánál, kétféle módszer alkalmazható. Az alanyi

(subjectiv) módszer az egyes személyek jövedelméből indul ki és valamely néphez tartozó minden egyes gazdasági alany jövedelmének összesítése útján törekszik az összjövedelem ki-
puhatolására. Tehát nemcsak a természeti személyeknek, az egyes magánosoknak, hanem a jogi személyeknek (a társulatok, testületek, községek, törvényhatóságok, alapítványok, egyház és állam) jövedelmeit is számba veszi. Ez a módszer ott kínálkozik alkalmazásra, a hol általános személyes jövedelmi adó van hatályban. Minthogy azonban a modern személyes jövedelmi adó a legkisebb jövedelmeket — a létminimum socialpolitikai követelményének érvényesítésével — mentesíti az adó alól; a kettős megadóztatás elkerülése végett pedig némely jövedelem-adórendszer a jogi személyeket is kiveszi az adóztatás alól; az adóstatistikai anyag nem teljes, úgy hogy az egyes jövedelmek összesítése — a subjectiv módszer alkalmazása mellett — csak a megadóztatott összjövedelmet fogja eredményezni, nem pedig a nemzeti jövedelmet.¹⁾ Viszont ez a módszer érdekes bepillantást enged a nemzeti jövedelem alanyi tagozatába, a jövedelemeloszlásba.

A nemzeti jövedelem ki-
puhatolására tehát alkalmasabb a tárgyi (objectiv) módszer, a mely az évenként újonnan termelt javak értékének közvetlen, számszerű megállapítását célozza. Míg az alanyi módszerrel az összjövedelem személyi megoszlásáról nyerünk felvilágosítást, addig a tárgyi módszer a nemzeti jövedelem dologi tagozatát tárja eléünk és az egyes termelési ágak (őstermelés, ipar, kereskedelem stb.) viszonylagos jelentőségéről ad számot. Az objectiv módszer döntő előnye, hogy segítségével az egész nemzeti jövedelem számszerű kifejezéséhez juthatunk. Annak pedig nincsen akadály, hogy a tárgyi módszer keretében egyes jövedelemforrások értékét, az alanyi módszer kiegészítő alkalmazásának igénybevételével állapítsuk meg.

¹⁾ Ausztriában pl. az összes népességnek csak 17·74%-a személyes jövedelemadóköteles, mert az 1200 koronán aluli jövedelmek nem esnek adó alá. Tehát a népesség 82·26%-ának jövedelme nem haladja túl az 1200 koronát, a mit egyébként a többi országokban is megközelítően így állapítottak meg, tehát általános jelenség. (*Mitteilungen des k. k. Finanzministeriums*. XXI. Jahrg. Erstes Heft. Wien, 1915. 99. lap.)

A tárgyi módszer alkalmazásánál eldöntendő kérdés, hogy a nyersanyagból levonandó termelési költségek során a munkabér számba veendő-e, tehát vajjon levonandó költséget képez? Más szóval, termelési költség-e a munkabér? A termelési költség más a magán- és más a közgazdaság szempontjából. Magángazdasági szempontból a tőke és munka felhasználásával járó kiadások termelési költséget képeznek; tehát a nyers- és segédanyagok, tüzelőszerek, az álló tőke kopási hányada, a kölcsöntőke után fizetett kamatok és a munkabérek. Mert csak a mindezek levonása után fennmaradó termelési többlet áll a magángazdaság fogyasztására rendelkezésre. Közgazdasági szempontból csak azok a kiadások, illetve javak tekinthetők termelési költségeknek, a melyek a termelés során megsemmisülnek vagy felhasználtak, a nélkül hogy azokból valakinek haszna lenne; azok a javak, a melyek felhasználtak, a nélkül hogy személyes szükségletkielégítésre szolgálnának, tehát a melyek senki jövedelmének részeivé nem válnak. A tüzelőanyag megsemmisül, a nyersanyag felhasználtatik, a nélkül hogy ebből valakire közvetlen előny hárulna, vagy ebből valakinek haszna lenne; tehát ezek nemcsak magán-, de közgazdaságilag is termelési költséget képeznek. A munkabér, mely magángazdaságilag termelési költségnek tekintendő, közgazdasági szempontból nem az. Mert a munkának a termékben reprodukált ellenértékét képviselő munkabér teljes összegben rendelkezésre áll fogyasztásra, egyéni jövedelem gyanánt, a munkásnak. Ennélfogva a munkabér a nemzeti jövedelem leltárába beállítandó. A subjectiv módszernél úgy, hogy a munkabérből álló egyéni jövedelem az egyes jövedelmek összegezésénél számba veendő, mert a munkabér ellenértékét képező munkaérték a produktumban van és itt mint értékemelkedés jelentkezik. Az objectiv módszernél ellenben oly módon, hogy termelési költség czimén a nemzeti termelés eredményéből a munkabérek nem hozandók levonásba; mert a munka által létrehozott értékemelkedés a termékénél — mint a nemzeti jövedelem egyik eleme — szintén számba veendő.

A kettős számítás elkerülése végett a kész ipari termék értékéből az őstermelésnél már számba vett és — úgy magán-, mint közgazdasági szempontból — termelési költséget képező

nyersanyag értéke levonandó; a munkabér által képviselt és a befektetett munka által biztosított értékelkedés ellenben nem vonható le, hanem — mint a nemzeti jövedelemnek még számba nem vett eleme — számításba veendő.

Hogy a munkabér közgazdaságilag nem termelési költség, az abból is kitűnik, hogy a nemzeti jövedelem nagyságát nem befolyásolja az, vajjon a földbirtokos az ő gazdaságában, vagy a gyáros az ő iparüzemében több vagy kevesebb munkabért fizet, mert a nemzeti jövedelem mérvére csak a termelt mennyiség van hatással. De magángazdasági szempontból fontos a munkabér nagysága, mert ez befolyással van a földbirtokos vagy gyáros jövedelmének nagyságára. Más szóval, míg a magángazdaságnak a termelésből annál nagyobb hozadéktöbblet marad rendelkezésére, minél kisebb a munkaegységért fizetett bér, addig a közgazdaság hozadékára nézve csak a munkamennyiség irányadó, az ezért fizetett munkabér mérve közömbös. A munkabérben eszközölt megtakarítás a termelő magángazdaság javára esik, de a közgazdaság hozadékának mérvét nem befolyásolja. Hatása nem a nemzeti jövedelem mérvében, hanem eloszlásában nyilvánul. A mennyivel csökken a munkabérből álló egyéni jövedelem, annyival emelkedik a vállalkozói nyereségből eredő jövedelem.

A munkabérből álló egyéni jövedelmek, a kifejtettek szerint, a nemzeti jövedelemben bennfoglaltatnak.

Egy másik kérdés, a mely a tudományban élénk vitára adott alkalmat,¹⁾ az, vajjon a személyes szolgálatokból eredő egyéni jövedelmek (orvos, ügyvéd, lelkész, tanár, bíró, hivatalnok stb. jövedelmei) elemei-e a nemzeti jövedelemnek? Nézetünk szerint a személyes szolgálatokból, az ú. n. szabad foglalkozásokból származó jövedelmeket a nemzeti jövedelemhez számítani nem lehet. Azok nem elemei a nemzeti jövedelemnek.

A kik nemcsak az őstermelés által előállított nyersanyagokat, a nyersanyagot feldolgozó ipari és forgalmat közvetítő kereskedelmi és szállítási tevékenység gyümölcseit számítják a nemzeti jövedelem alkotó elemeihez, hanem mindazokat a

¹⁾ *Bulletin de l'Institut International de Statistique*. Tome XX. I. Livraison, Vienne, 1915. (156., 162. s. köv. lapok).

személyes szolgálatokat is, a melyek harmadik személyeknek visszszolgálat mellett, rendelkezésre bocsátatnak, tehát a szabad foglalkozások szolgálatait is, azok felfogásukkal abba a hibába esnek, hogy nem közgazdasági, hanem magángazdasági szempontot követnek. A személyes szolgálatokból eredő jövedelmet húzók hasznos, sőt nélkülözhetetlen tevékenységet fejtenek ki, szolgálataik nemcsak előmozdítják a termelést, de annak előfeltételei is, azonban a termelésben nem működnek közre közvetlenül, tehát nem hoznak létre semmi olyan új javat és értéket, a mely gyarapítaná a nemzeti jövedelmet. Más szóval, akár több, akár kevesebb hivatásszerű tevékenységet fejtenek ki egy esztendőben azok, a kik személyes szolgálataik után élnek, a nemzeti jövedelem mérvére ez közömbös marad. Egyéni jövedelmeik a nemzeti jövedelem megoszlásának és nem termelésének folyamata gyanánt jelentkeznek.

Abból, hogy a személyes szolgálatok gyümölcseit nem tekintjük a nemzeti jövedelem elemeinek, korántsem következik, hogy vizsgálódásaink köréből azt kihasítandónak tartjuk.¹⁾

Feladatunk két önálló államnak, Ausztriának és Magyarországnak, nemzeti jövedelmét megállapítani. Az eredmények

¹⁾ A nemzeti jövedelem becslésénél alkalmazható módszerek a nemzeti jövedelem kétféle fogalom meghatározására vezethetők vissza. A nemzeti jövedelem fogalmának megállapításánál ugyanis nem találunk egységes felfogást a tudományban. Vannak, akik a nemzeti jövedelem lényegét valamely nép által évenként újonnan előállított gazdasági javak összességében látják, az előállítási költségek levonásával. Ennek a felfogásnak képviselői: *Smith* (*Wealth of nations*, Book II. Chap. 2.; magyarul: *Vizsgálódás a nemzeti vagyonság természetéről és okairól*. Fordították Enyedi Lukács és Pólya Jakab. Budapest, 1899. II. köt. — 23. lap); *Ricardo* (*Principles of political economy and taxation* 26. ch.; magyarul: *A közgazdaság és adózás alapelvei*. Ford. Láng L. Budapest, 1898. XXVI. fej. 400. s. köv. lap); *Rümelin* (*Das Königreich Württemberg*. 1863. 666. lap); *Schall* (u. ott 1884. II. köt. — 884. lap); *Komorzsinski* (*Die nationalökonomische Lehre vom Credit*. Innsbruck, 1903. — 188. és 242. lap); *Robert Meyer* (*Handwörterbuch d. Staatswissenschaften*. 2. Aufl. Band III. — 349. lap); *E. von Philippovich* (*Grundriss der Politischen Oekonomie*. Tübingen, 1911. I. 340. lap); a magyar irodalomban *Fildes B.* (*A társadalmi gazdaságtan elemei*. Budapest, 1902. — 318. lap); *Ógul Jenő* (*A nemzetgazdaságtan rendszere*. I. Budapest, 1899. — 228. lap.); *Novatill Á.* (*A társadalmi gazdaságtan és a közbiztartás*

összehasonlíthatása feltételezi, hogy a becslés mindkét országra nézve ugyanazon módszerrel vitessék keresztül. A rendelkezésre álló statisztikai anyag lehetővé teszi mindkét országra nézve az objektív módszer alkalmazását.

vázlata. Budapest, 1908. — 68. lap). Megjegyzendő, hogy báró *Láng* Lajos, noha kifejezetten a nemzeti jövedelem fogalmával nem foglalkozik, e felfogást látszik képviselni. (A közgazdaság elmélete. Budapest, 1882. — 30. lap) stb. A másik felfogás követői szerint a nemzeti jövedelem az egyes, úgy természeti, mint jogi személyek jövedelmeinek összege. Ide sorozhatók: *I. B. Say* (Traité d'économie politique. Paris, 1803. — II. 160. lap); *F. B. W. von Hermann* (Staatswirtschaftliche Untersuchungen. München, 1870. — 590. lap); *Roscher* (Grundlagen der Nationalökonomie. 8. Aufl. — 309. lap); *Schmoller* (Die Lehre vom Einkommen etc. Zeitschrift f. die gesammte Staatswissenschaft. 1863.); *Mangoldt* (Grundriss der Volkswirtschaftslehre. 2. Aufl. — 125. lap); *Wagner* (Grundlagen der Volkswirtschaft. Erster Halbband. 1892. — 419. lap); *A. N. Kiaer* (Essai sur la question d'une Statistique du revenu national Christiania, 1874. — 15. lap; továbbá: Bulletin de l'Institut International de Statistique. Tome XX. 1. Vienne, 1915. — 156. lap); *Mithoff* (Schönberg: Handbuch d. Politischen Ökonomie. 4. Aufl. Band I. 1. — 652. lap); *Conrad* (Grundriss zum Studium d. Pol. Ökonomie. I. Jena, 1902. — 258. lap); *Marshall* (Principles of economics. Vol. I. London, 1898. — 130. lap); *Kleinwächter* (Lehrbuch der Nationalökonomie. Leipzig, 1902. — 267. lap); *A. de Foville* (Dictionnaire des Finances. 1110. lap); a magyar irodalomban *Kautz* (A nemzetgazdaságtan rendszere. I. Budapest, 1890. — 178. lap).

II.

A MAGYAR SZENT KORONA ORSZÁGAINAK ÉS AZ OSZTRÁK BIRODALMI TANÁCSBAN KÉPVISELT KIRÁLYSÁGOK ÉS ORSZÁGOK NEMZETI JÖVEDELMÉNEK MEGÁLLAPÍTÁSA.

Magyarország és Ausztria nemzeti jövedelmének megállapításánál feladatunk, hogy számszerűen kipuhatóljuk a két ország népe által külön-külön évenként újonnan előállított javaknak és értékeknek összességét, a termelési költségek levonásával, a mihez még a külföldről kamat, járadék és egyéb, visszteher nélküli czímen évenként befolyó javak és értékek számítandók, az ugyanezen czímeken évenként külföldre kifolyó javak és értékek levonásával. E szerint úgy az osztrák, mint a magyar nemzeti jövedelem kipuhatólásánál három tényező veendő számba: 1. a belföldön évenként újonnan előállított nyerstermékek összessége, azaz az őstermelés (mezőgazdaság és bányászat) hozadéka, az elemi költségek levonásával; 2. az az értékemelkedés, a melyet a nyerstermékeknek és a javaknak az anyagfeldolgozó, illetve a forgalmat közvetítő tevékenység biztosít, vagyis az ipar, kereskedelem és szállítás által évenként létrehozott értékek; 3. a külföldről évenként kamatokért, járadékokért és egyéb czímen befolyó követelések, a külfölddel szemben e czímeken fennálló belföldi tartozások levonásával.

A személyes szolgálatok gyümölcseit — a fentebb már kifejtett okokból — nem tekinthetjük a nemzeti jövedelem részének, mert nem gyarapítják a nemzeti jövedelmet. Ennélfogva a személyes szolgálatokból eredő jövedelmeket nem fogjuk beállítani a nemzeti jövedelem elemei közé, de tekintettel a nemzeti jövedelem megoszlása szempontjából való nagy jelentőségükre, azokat is vizsgálódásaink tárgyává tesszük.

Nem fogjuk számbavenni a használati vagyontárgyaknak

(laképületek, ingóságok, ruhák, eszközök, stb.) használmányát, mert ezek a már meglévő vagyonállagnak és nem az újonnan termelt és jövedelemmé vált javaknak fogyasztása gyanánt jelentkeznek.

Úgy az osztrák, mint a magyar nemzeti jövedelmet, a mennyire csak a rendelkezésünkre álló adatok lehetővé teszik, az 1913. év végéig terjedő utolsó három év átlaga alapján fogjuk megállapítani, vagyis kipuhatolni, mennyi értéket képvisel a nemzeti jövedelem normális viszonyok mellett, a midőn a termékek előállításában eltolódások nincsenek és azok ára az áralakító tényezők szabad érvényesülése mellett képződik, nem pedig valóságos árforradalom eredménye, a mely a természetes áralakulás kizárásával szükségképen hatósági árak megállapítására vezet. Más szóval, a nemzeti jövedelmet és annak alakulását, a világháború kitörése előtt, vagyis normális gazdasági viszonyok szem előtt tartásával fogjuk vizsgálni, mert a háború kitörése után a nemzeti termelés a háborús szükségleteknek megfelelően alakul, a háború követelményeihez símul, ennél fogva lényeges eltolódások állanak be a termelés ágazataiban, rendellenes áralakulások minden megbízható értékelésnek elejét veszik, a nemzeti jövedelemből rendszerint a nemzeti vagyon gyarapítására szolgáló megtakarítások helyett a nemzeti vagyontörzs lesz megtámadva és lényeges módosulások állanak be a nemzeti jövedelem megoszlásában. Mindmegannyi jelenség, a mely a közgazdasági és állampénzügyi politika jövő irányítása szempontjából kizárólag mérvadó normális viszonyokkal ellenkezik és indokolja a nemzeti jövedelem kipuhatolását közvetlenül a háború kitörése előtti alakulása szerint.

1. Az őstermelés hozadéka.

A) Az őstermelés a Magyarbirodalomban.

A magyar nemzeti jövedelem legjelentékenyebb alkotórészét a nyerstermékek szolgáltatják. Minthogy a nyersanyagok képezik az ipari termelés, kereskedelem és szállítás alapját, első sorban tehát meg kell állapítanunk a magyar szent korona országai által évenként újonnan nyert nyerstermékek pénzértékét.

a) Mezőgazdasági termelés.

A hasznosítható anyagok főforrását szolgáltató mezőgazdaság nyersshozadékának kipuhatolására megbízható adataink vannak.

A magyar szent korona országában 13,299,371 hektár bevetett szántóföldön és 3,095,456 hektár természetes kaszálón, összesen tehát 16,394,827 hektárnyi területen,¹⁾ a hivatalos statisztikai adatok szerint, az összes termés értéke és mennyisége az 1911—1913. években a következő volt:²⁾

A termény neve	A termés értéke 1000 koronában		
	1911	1912	1913
Kenyértermények (búza, rozs, kétszeres, tönköly)	1,425.889	1,330.960	1,135.974
Egyéb gabonaneműek (árpa, zab, köles, tatárka)	538.808	536.471	473.176
Hüvelyesek (borsó, bab, lencse)	76.354	80.240	69.910
Kapásnövények (tengeri, burgonya, tök, dinnye, ezukorrépa, takarmányrépa stb.) ...	1,297.051	1,419.081	1,197.748
Kereskedelmi növények (repce, komló, dohány, kender, len, mák)	94.500	105.685	100.739
Takarmánymagvak (bükköny, lóhere stb.)	26.147	27.139	26.857
Szálas takarmány	1,061.374	1,149.410	1,091.866
Szalma és szár	617.636	594.761	606.198 ³⁾
Zöldségfélék	80.482	63.657	27.241
Az összes termés értéke			
ezer koronában	5,218.241	5,307.404	4,729.709
Az összes termés mennyisége			
q-ban	748,833.525	860,296.046	831,396.567 ⁴⁾

A 813,508,713 q-ra rúgó átlagos évi termés átlag-értéke (1911—1913) 5.085,118.000 korona. Ez az érték képviseli a ma-

¹⁾ Magyar Statisztikai Évkönyv, 1913. — (79. és 87. lap.)

²⁾ Az adatokra nézve lásd: Magyar Statisztikai Évkönyv, 1911. — (98. lap); u. az 1912. — (104. lap); u. az 1913. — (82. lap). A részletes adatok a jelen munkához csatolt I. táblázatból láthatók.

³⁾ Adatok hiányzanak, tehát az 1911. és 1912. év átlagát vettük.

⁴⁾ Az 1913. évben ki nem mutatott szalma- és szár-mennyiséget az 1911. és 1912. év átlagában, 272,514,336 q-ban vettük fel.

gyar szent korona országainak évi terméshozadékát.¹⁾ Ebből az 5·085 milliárd korona nyershozadékból levonandók a termelés érdekében hozott azok a költségek, a melyek felhasználtattak a nélkül, hogy azokból valakinek közvetlenül bevétele lenne, vagyis azok a költségek, a melyek senkinél sem váltak jövedelemmé. Ezek az elemi költségek: a vetőmag; a mezőgazdaságokban használt gépek és eszközök kopási hányada; végül az állattenyésztésre fordított azok az áldozatok, költségek, a melyek magának a termésnek nyerésére szükséges trágya és állati munkaerő érdekében hozattak, de az állattenyésztés hozadékából meg nem térülnek, más szóval, a trágya és állati munkaerő előállításának költsége.

Az első levonandó tétel a vetőmagszükséglet. A *vetőmag* közgazdasági szempontból egy évről-évre átfutó kiadás jellegét viseli, a mely jó és rossz termésű években azonos mérvben ismétlődik. Az összes vetőmagszükséglet megállapítható részint hivatalos adatokból, részint megbízható becslés útján.

A hivatalos adatok szerint a vetőmagszükséglet kitett az 1912/1913. gazdasági évben: ²⁾

búzában	6,168.188 q-t
rozsbán	1,950.211 >
árpában	1,966.309 >
zabban	1,834.034 >
tengeriben	992.281 >
burgonyában	10,051.312 >
	22,962.335 q-t.

A hivatalos statisztikai adatok a többi termékekben az évi vetőmagszükségletet nem mutatják ki. Ez tehát a bevetett

¹⁾ Érdekesnek tartjuk megjegyezni, hogy a magyar szent korona országaiiban 1909-ben a termés mennyisége 679,634.035 q volt 4·369.872 milliárd korona értékben, míg 1910-ben, 773,488.065 q 3·911.198 milliárd korona értékben.

²⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv, 1913.* — Bpest, 1914. (234 s köv. lapokon.) A hivatalos statisztikai adatok szerint a vetőmagszükséglet kat. holdankint búzánál 1 q, rozsnál 1 q, árpánál 0·90 q, tengerinél 0·15 q, csalamádénál (takarmánytengeri) 0·90 q, zabnál 0·80 q, burgonyánál 8 q.

terület alapján becslés útján puhatolandó ki. Az egyes terményekkel bevetett területet a hivatalos adatokból ismerjük és megállapítható az is, hogy hektáronként átlag mennyi vetőmag szükséges az egyes terményekből. Az ez alapon keresztülvitt számításaink szerint a kereskedelmi növényekben, takarmányfélékben, hüvelyesekben, zöldségfélékben és a fenti kimutatásban fel nem tüntetett egyéb gabonaneműekben és kapásnövényekben a vetőmagszükséglet volt: ¹⁾

kétszeresen	117.090 q	komlóban	1.684 q
kölesben	15.092 >	dohányban	38 >
tatárkában	3.602 >	kenderben	55.363 >
tönkölyben	440 >	lenben	16.113 >
borsóban	14.716 >	mákban	4.646 >
babban	26.510 >	bükkönyben	115.675 >
lencsében	6.200 >	lóherében	61.028 >
dinnyében	2.484 >	luczernában	56.015 >
főkben	94.122 >	baltaczimben	45.441 >
ezukorrépában	31.863 >	moharban	16.427 >
takarmányrúpában	26.565 >	esalamádében	183.608 >
seprőcziromagban	13.033 >	káposztában	2.457 >
repezében	18.164 >		928.376 q

Vagyis az összes vetőmagszükséglet 23,890.711 métermáza, a melynek az értékét, a hivatalos termés-statisztikában az egyes terményekre nézve felvett 1913. évi átlagérték alapul vételével, 294,837.945 koronában állapíthatjuk meg.²⁾ Az évenként vetőmagul felhasznált jelentékeny termésmennyiség lényegesen csökkenti a tiszta nemzeti jövedelmet.

¹⁾ A vetőmagszükséglet az egyes terményekben átlag hektáronként kilogrammokban a következő: kétszeres 169·4, köles 40·99, tatárka 82·89, bükköny 204·96, tönköly 66·72, borsó 121·6, bab 123·68, lencse 134·10, dinnye 11, tök 11, ezukorrépa 17·5, takarmányrépa 14, seprőcziromag 14, rezepe 82·32, komló 68, dohány 0·075, kender 114, len 80·7, mák 34·8, lóhere 15, luczerna 22, baltaczim 140, mohar 35, esalamádé (takarmánytengeri) 156·33, káposzta 4. Az átlagos vetőmagszükségletre vonatkozó adatokra nézve lásd: *A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája*, V. kötet. Budapest, 1900. — (136. lap); továbbá: *Útmutató a gazdasági tudósítók számára, 1914.* — Kiadja a magyar kir. földművelésügyi miniszter. Budapest, 1914. — (39. lap.)

²⁾ Az egyes termények átlag-értékeit az 1. táblázat mutatja.

A mezőgazdaság nyershozadékából levonandó elemi költségek második tétele a mezőgazdaságban használt *gépek és eszközök kopási hányada*. Magyarország mezőgazdasága az állati és drága emberi munkaerő pótlására egyre nagyobb mértékben veszi igénybe a mezőgazdasági gépeket és eszközöket.¹⁾ Minél belterjesebb a mezőgazdasági üzem, annál inkább folytatják azt gépekkel. A mezőgazdasági gépek és eszközök kopási hányadát hozzávetőleg úgy állapíthatjuk meg, hogy azok értékének 10 %-át vesszük számításba.

Az 1895. évi VIII. t.-cz. alapján végrehajtott mezőgazdasági statisztikai összeírás kiterjedt a magyar szent korona országainak gazdaságaiban talált mezőgazdasági gépek és eszközök számára és mibenlétére. A gazdaságokban használt összes gépek és eszközök száma volt 5,726,829 darab,²⁾ a melyeknek értékét részletes számítások alapján 340,562.228 koronában állapítottuk meg.³⁾ Ezek az adatok a mai viszonyoknak nem felelnek meg. A magyar föld átlagos nyershozadékának emelkedése 18 év alatt a belterjesebb gazdálkodás következménye, belterjesebb gazdálkodást pedig csakis nagyobb élő és holt leltár beállításával lehetett folytatni. Kétségtelen tehát, hogy a mezőgazdasági gépek és eszközök száma lényegesen emelkedett, minőségük javult és ezzel értékük is gyarapodott. Sajnos, hogy újabb adataink a mezőgazdasági gépek és eszközök számáról és mibenlétéről nincsenek.

A mezőgazdasági gépek és eszközök mai értéke azonban megközelítőleg kipuhatható, ha az 1896. évtől 1913-ig külföldről behozott mezőgazdasági gépek értékéhez a Magyarországon ugyanezen idő alatt előállított mezőgazdasági gépek és eszközök értékét adjuk, levonva a belföldről külföldre vitt mezőgazdasági gépek értékét. Az így kipuhított értékgyarapodást az 1895-ben

¹⁾ A mezőgazdasági gépek használatának rohamos elterjedéséhez Magyarországon sokban járult hozzá e gépek megszerzésének megkönnyítése az által, hogy azokat rendszerint a gazdáknak több év alatt törlesztendő vételár ellen bocsátják rendelkezésre.

²⁾ *A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája*, IV. kötet, Budapest, 1900. — (57* lap.)

³⁾ *Dr. Fellner F.*: «A magyar nemzeti vagyon becslése, tekintettel egyéb államokra.» Budapest, 1901. — (19. lap.)

talált mezőgazdasági gépek értékéhez csatolva és a kopási hányadot leütve, nyerjük e gépek és eszközök mai értékét. Az 1896—1913. években a külföldről behozott mezőgazdasági gépek értéke, a Magyarországból kivitt gépek értékének levonásával 167,345.777 koronára rúg, a melyhez még a belföldön előállított mezőgazdasági gépek és eszközök értéke számítandó.¹⁾

Az 1898. évben a magyar szent korona országaiban előállított mezőgazdasági gépek és eszközök értéke 8,376.521 korona volt, a hivatalos gyáripari statisztikai felvétel adatai szerint.²⁾ 1907-ben — hivatalos adatok szerint — az évi termelés értéke már 14,497.223 koronára emelkedett.³⁾ Az évről-évre lényegesen fejlődő és megerősödő magyar mezőgazdasági gépgyártás évi termelése azóta még nagyobb ugyan, de ha az 1895—1913-ig terjedő 18 évre az átlagos évi termelés értékének a 14,497 millió koronát vesszük, úgy a belföldi termelés értéke mezőgazdasági gépekben és eszközökben 1895-től 1913-ig 260,950.014 koronának felel meg.

A mezőgazdasági gépek és eszközök így nyert 768,858.019 koronányi értékéből az 1895-ben talált gépállomány értéke 5 %-ának tizennyolczszorosát ($17,028,111 \times 18 =$) 306,505.998 koronát, az időközben évenként kiselejtezett gépek értéke fejében leütve, a mezőgazdasági gépek és eszközök tényleges értéke fejében 462,352.021 korona értéket kapunk. Ennek egytized részét

¹⁾ Az 1896. évtől az 1913. évig a magyar szent korona országaiba behozott mezőgazdasági gépek és eszközök értéke volt 228,972.083 korona, a kivétel 61,626.306 korona. Az adatokra nézve lásd: *A magyar szent korona országainak 1913. évi külkereskedelmi forgalma*, Bpest, 1915. — (641. lap); továbbá: *A magyar szent korona országainak 1909. évi külkereskedelmi forgalma*, Budapest, 1910. (715. lap.) *A magyar szent korona országainak 1901—1905. évi külkereskedelmi forgalma*, Bpest, 1907. — (496. lap.) *Magyar Statisztikai Évkönyv*, 1901. — (185. és 189. lap.) — *A magyar korona országainak 1898. évi külkereskedelmi forgalma*, Bpest, 1899. — (128. és köv. lapok). — *A magyar korona országainak 1896. évi külkereskedelmi forgalma*, Budapest, 1897. (130. s köv. lapok.)

²⁾ *A magyar korona országainak gyáripara az 1898. évben*. I. füzet. Kiadja a kereskedelemügyi m. kir. minister. Budapest, 1901. — (260. lap.)

³⁾ *Emlékirat a hazai kis- és gyáripar fejlesztéséről*. Kiadja a kereskedelemügyi m. kir. ministerium. Budapest, 1909. (215. lap.)

a már hasznavehetetlenné vált gépek és eszközök kicselezése és a termelés során beálló kopás és értékvesztés czímén felvéve, a mezőgazdaság nyershozadékából levonandó második tétel gyanánt 46,235.202 koronára emelkedő összeget vehetünk számításba.

A levonandó elemi költségek harmadik tétele: *a trágya és állati munkaerő* termelési költsége. Az állattenyésztésre fordított összes költség, mely legfőképen a takarmányban áll, egészében nem az állattenyésztés hozadékából térül meg, hanem nagy részben a földművelés hozadékában reprodukálódik. Az állatállomány által fogyasztott takarmány értékének nagy része, mint trágya és állati munkaerő megtérül a földművelésnek. A trágya és állati munkaerő termelési költsége tehát levonandó a földművelés hozadékából, mert ebben a takarmány értéke, mely a termés értékében bennfoglaltatik, már számba vétetett. A trágya és állati munkaerő termelési költségei, ép úgy, mint a vetőmag és a gépek és eszközök kopási értéke, az évi termés értékéből előre levonandók, mert senki részére sem képeznek jövedelmet.

A trágya és állati munkaerő termelési költségeit természetesen egész pontosan nem állapíthatjuk meg. Magyarbirtalom igités- és haszonállatállománya — az 1911. évi február hó 28-iki állapot alapján végrehajtott összeírás adatai szerint¹⁾ — 26,248.186 darabból áll; ezekből gazdaságokban hasznosítottak 23,579.604 darabot,²⁾ tehát 2,668.582 darabot nem a mezőgazdaságban találtak, hanem a fegyveres erő tulajdonában, ipari üzemből és fényüzési célok szolgálatában. Az összes baromállomány évi trágyatermelése — az 1895. évi mezőgazdasági statisztikai felvétel szerint — 414,583.042 q volt.³⁾ Ez az adat természetesen már elévült, de a tényleges állapotnak megfelelően kiigazítható. Az 1895. évben termelt és a baromállomány

¹⁾ *A magyar szent korona országainak állatlétszáma az 1911-ik évi február hó 28-iki állapot szerint.* Budapest, 1913. — (9* lap.)

²⁾ *A magyar szent korona országainak állatlétszáma az 1911-ik évi február hó 28-iki állapot szerint.* Második rész. Budapest, 1914. — (8* és 9* lap.)

³⁾ *A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája.* V. kötet. Budapest, 1900. — (64* lap.)

által elfogyasztott takarmány 179,175.252 q volt;¹⁾ ha ennek a takarmány-mennyiségnek alapján a trágyatermelés 414,583 millió q volt, úgy az 1913. évben termelt és a baromállomány által elfogyasztott 269,498.815 q ugyanolyan összetételű takarmánynak 623,576 millió q trágya felel meg.²⁾

Az összes igités- és haszonállatállomány által termelt 623,576 millió q trágyamennyiségből a gazdaságokban talált baromállomány trágyatermelésére 560,168 millió q esik. Ennek értékét megállapítani már csak azért is bajos, mert az állati trágyát a termelő gazdaság maga használja fel, tehát forgalomba nem igen kerül és így eladási ára nincs. Szakszerű számítások alapján azonban egy métermázsza állati trágya értéke 1,50 koronára tehető.³⁾ Tehát a trágya métermázsájának értékét 1 korona

¹⁾ *A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája.* Második rész. Mezőgazdasági termelés 1895. és 1896. évben. Budapest, 1897. — (21* lap és 85. lap.) Megjegyzendő, hogy a termelt takarmánymennyiség a fogyasztott mennyiséggel azonosnak vehető, oly elenyészőben csekély a kivétel.

²⁾ A takarmánymennyiségre nézve lásd: *Magyar Statisztikai Évkönyv 1913.* — Budapest, 1915. (82—83 lap.) A trágyatermelés jelentősen gyarapodása nem csak a takarmánytermelés lényeges emelkedésében, hanem abban is találja magyarázatát, hogy a haszonállatállomány nem annyira számban, mint inkább minőségben és súlyban nagy fejlődést ért el. Az 1895-ben 24,807.430 darabból álló állatállomány csak 1,440.756 darabbal szaporodott ugyan, de a szarvasmarhaállománynak fajták szerint való megoszlása gyökeresen megváltozott. 1895-ben a könnyebb magyar fajta marhára az állomány 51,6%-a esett és a nyugati piros-tarka aránya csak 20,9% volt, míg 1911-ben a piros-tarka már 57,7 %-ra emelkedett, a magyar marha aránya pedig leszállott 27,8 %-ra. (*A magyar szent korona országainak állatlétszáma.* Budapest, 1913. — 10* lap.)

³⁾ Hieronymi Károlynak 1903-ban tett számításai szerint 1 q friss állati trágya tartalma:

légeny	0.39 kg	értéke	65.6 fillér
foszfor	0.18	»	6.8
kali	0.45	»	14.4
mész	0.49	»	12.0
			98.8 fillér

Az általános áremelkedés és az a körülmény, hogy az itt szóban forgó friss állati trágya behozatali egység-értékét métermázsánként az árúforgalmi statisztika 1,50 koronában állapítja meg, indokolja, hogy 1 q értéke gyanánt 1,50 koronát veszünk. (*A magyar szent korona országainak 1912. évi külkereskedelmi forgalma.* Bpest, 1913. — 658. lap.)

50 fillérrel számítva, 840·252 millió koronát nyerünk a trágya fejében levonandó költség gyanánt.

A levonandó költségek összege ezzel azonban még nem teljes. A gazdaságokban hasznosított baromállományban a lovak is bennfoglaltatnak; a trágyamennyiség kiszámításánál azonban csak a takarmány-termést vettük számba, a zabot nem, már pedig a lovaknak, mint a mezőgazdaságban csaknem kizárólag munkaerejük által hasznosított állatoknak, legfőbb tápszerük a zab. Minthogy a legfőbb állati munkaerőt a lovak szolgáltatják a mezőgazdaságban, tehát a zabtermésből is levonandó az a rész, a melyet a mezőgazdasági lóállomány fogyaszt. Az ipari, katonai és fényüzési lovak tápszereit a mezőgazdaság állítván elő, e tápszereknek ára a mezőgazdaság részére jövedelmet képez, tehát a zabtermésből a lóállomány ezen részére eső hányad nem vonható le. Az összes lóállomány a magyar szent korona országában 2,351.481 darabból áll; ¹⁾ ebből 31.210 darab ló a fegyveres erő tulajdonában van. Gazdaságokban találtatott 2,138.360 darab. ²⁾ Vagyis a lóállomány 90·95%-a. Tehát a többi 181.911 darab ló az iparüzemben és fényüzésre használtatik. Az 1911—1913. évi termés átlaga alapján mutatkozó 230,360.333 korona értékű évi zabtermésből, ³⁾ 1,834.034 q vetőmag értéke fejében 25,493.072 koronát már leszámítottunk, az így fennmaradó 204,867.261 korona zabtermésből (15%) 30·729 millió koronát annak fejében ütünk le, hogy főleg az északi megyékben és az ország egyes más vidékein a zab kenyértermény gyanánt is szerepel; a maradék 174,137.272 korona értékű zabból 90·95%-ot, vagyis 158,377.848 korona értékű zabot fogyaszt a mezőgazdasági lóállomány, a mely a mezőgazdaság nyershozadékából szintén levonandó.

Az állati munkaerőt a mezőgazdaságban 2,138.360 darab ló és 1,773.433 darab igavonásra használt tinó, ökör, tehén és bivaly képviseli. ⁴⁾ A takarmány és a zab egy része trágyává és állati

¹⁾ *A magyar szent korona országainak állatlétszáma az 1911-ik évi február hó 28-iki állapot szerint.* Budapest, 1913. — (9* lap.)

²⁾ *U. az. Második rész.* Budapest, 1914. — (9* lap.)

³⁾ *L. az I. táblázatot.*

⁴⁾ *A magyar szent korona országainak állatlétszáma az 1911-ik évi február hó 28-iki állapot szerint.* Budapest, 1913. — (11* lap.)

munkaerővé alakul át, a melyeknek termelési költsége fejében 998,629.848 korona vonandó le a mezőgazdaság nyershozadékából a Magyarbirtadalomban.

Ezzel áttérhetünk annak megállapítására, mennyi a magyar mezőgazdaság másik főágának és tulajdonképeni éltető erejének, az állattenyésztésnek tiszta hozadéka. Az állattenyésztés hozadéka — a trágyatermelésen kívül — a tej-, hús-, bőr-, zsír- és gyapjútermelés eredményéből áll. De számba veendő lesz még a méhézet, baromfi- és selyemtenyésztés hozadéka is.

Az állattenyésztésre fordított költség, eltekintve az állatállomány gondozása és ápolása körül hozott munkaáldozattól, a takarmány értékével azonosítható. Az állattenyésztésnek tehát legalább annyit kell hoznia, mint az évi takarmány értéke, a mely reá fordítatik. Az a haszon, a melyet az állattenyésztés hajt, a takarmány értékesítésének tekinthető. Minthogy az állattenyésztés nyershozadékában úgy a takarmány, mint az ígás- és haszonállatállomány ápolására és gondozására fordított munkaáldozat értékének is meg kell térülnie, a takarmánynövényeknek és a zabnak (az 1911—1913. évi termésérték-átlaga alapján) 2,060.790.333 koronában ¹⁾ megállapított értékét. az állattenyésztés minimális hozadékának tekinthetjük.

Ennek előrebocsátása után vizsgáljuk az állattenyésztés egyes ágazatainak hozadékait.

Az állattenyésztés hozadékának egyik legjövödelmezőbb és legfontosabb része a *tejtermelés*. A tenyész- és fejőstehenek száma, faj szerinti megoszlása és tejszolgáltatási képessége az utolsó állatszámllás adatai alapján kiszámítva a következő volt: ²⁾

¹⁾ Lásd az *I. táblázatban* kimutatott szálas takarmány, takarmányrépa, szalma és szár, továbbá a zab értékeit. A takarmánynövények átlagos értéke 1,803·430 millió korona, a zabé 230·360 millió korona.

²⁾ *A magyar szent korona országainak állatlétszáma az 1911-ik évi február hó 28-iki állapot szerint.* Budapest, 1913. — (25* és 28* lap.) A tehének összes száma 3,179.811 darab, ebből az év folyamán 45.278 darabot ki-sélejtettek.

Darab	Az évi átlagos fejési képeség ¹⁾	Az összes tejtermelési képeség
L i t e r		
Magyar fajta	701.361	900
Piros-tarka	1,909.750	1.500
Borzderes	86.415	1.800
Egyéb fajta	353.124	1.200
Bivaly	83.883	800
Tenyész- és fejőstehenek	3,134.533	1.321'5
		4.142,552.100

A magyar szent korona országában 3,134.533 darab tehén közül 2,009.503 tehén borjazott,²⁾ vagyis a tehénállomány 64·10%-a. Kiindulva tehát abból, hogy az összes tehénállományból 64·10%-ot fejtek, ez megfelel — a tehenek összes tejszolgáltatási képességének arányában — 2.655,375.896 liter tejtermelésnek. 1895-ben — a tehenek fejési eredményeire vonatkozó hivatalos adatok szerint — a 2,185.202 darabból állott tehénállomány³⁾ 1.644,779.176 liter tejet szolgáltatott.⁴⁾ A tehénállomány legnagyobb hányadát a nyugati piros-tarka (berni, simmenthali, pinzgau) fajta szolgáltatja, a mely sokkal több, noha minőségileg gyengébb tejet ad, mint a magyar fajta. Nemcsak a tehenek számának emelkedésére, hanem főképen az állomány minőségének állandó javulására vezethető vissza a tejtermelés hatalmas fellendülése alig két évtized alatt.

A tejtermelésnél a tehéntej mellett számba veendő a juh-tejtermelés is. Az utolsó állatszámolásakor 5,229.161 anyajuhot számláltak, a melyek közül az év folyamán 3,713.186 darabot fejtek.⁵⁾ Minden megfejt anyajuhra átlag évenként 40 liter tejet számítva,⁶⁾ az évi juhtejtermelés 148,527.440 liter.

¹⁾ Az egyes tehénfajták átlagos évi tejszolgáltatásánál dr. Kőerfer István számításait vettük alapul. (L. Dr. Étienne Kőerfer: «La laiterie en Hongrie» cz. becses tanulmányát, a «Bulletin de la Fédération Internationale de Laiteries» 1913. évben megjelent 7. számában (77. lap).

²⁾ Id. *Állatlétszám* 1010. lap.

³⁾ *A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája*. I. kötet. Budapest, 1897. — (764. lap.)

⁴⁾ Id. m. V. kötet. (77* lap.)

⁵⁾ Id. *Állatlétszám* 1011. lap.

⁶⁾ Dr. Kőerfer id. munka 78. lap.

A tehéntej literjét a gazdasági udvarból 15 fillérben véve fel,¹⁾ az évenként termelt 2·655 milliárd liter tehéntej értéke 398,306,384 korona; a juhtej literjét 16 fillérrel számítva, az évenként termelt 148 millió liter juhtej értéke 23,764,390 korona. Az évi összes tejtermelés értéke tehát 422,070,774 koronára rüg.

Az állattenyésztés hozadékának másik nagyjelentőségű része az évi *hústermelés*. Az évi hústermelés mennyiségének és értékének megállapítása a rendelkezésre álló hivatalos statisztikai adatok segítségével elég megbízhatóan vihető keresztül, a következő módszerrel. A baromállománynak bizonyos hányadrészét évenként közfogyasztásra levágják és így az bizonyos évek száma alatt megújul; ha tehát ismerjük az évenként levágásra kerülő állatok számát és az állatállomány összes súlyát, úgy az egy évre eső hányad mutatja az évenként termelt hús mennyiségét (a bőr és zsiradék belefoglalásával).

A hivatalos statisztikai adatok szerint a Magyarbirodalomban az 1911—1913. években átlag évenként a közfogyasztásra levágott állatok száma volt: ²⁾

bika	31.577 darab
ökör	159.645 "
tehen	327.385 "
bivaly	7.009 "
növendékmarha	194.881 "
borjú	569.090 "
szarvasmarha	1,289.587 darab
sertés	1,694.701
malacz ³⁾	1,484.602
juh	834.930
bárány	606.621
keeske	30.692
gida	25.458
ló	14.386 "

Ezen adatokból kitűnik, hogy a szarvasmarhaállomány-nak közel egyötöd része, a sertésállománynak (a malaczkokat

¹⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv*. 1913. — (103. lap.)

²⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv*. 1913. Budapest, 1915. (99. lap.)

³⁾ Minthogy a malaczkokat nem a közvágóhidakon és vágóhelyeken vágják le, hanem rendszerint a háztartásokban, azoknak számát a sertések arányában külön állítottuk be.

is beszámítva) csaknem felerésze, a juhállománynak közel egyharmada, a kecskéknél mintegy egyharmada, a lóállománynak ellenben csak alig egyszázhatvanad része kerül évenként levágásra.

A következő adatokból már most megközelítő pontossággal állapíthatjuk meg az évi hústermelés hozadékát: 1)

Baromállomány neme	Darab száma 2)	Átlagos súlya 3) kg	Összes súlya q	Átlagos értéke 4) koronákban	Összes értéke
bika	51.890	474	246.447	536.66	27.847.287
ökör	2.146.615	432	9.282.711	578.33	1.241.451.853
tehén	3.092.859	348	10.775.998	391.33	1.210.328.512
bivaly	117.265	385	452.557	295.—	34.593.175
növendékmarha	1.401.663	171	2.409.064	351.50	492.684.544
szopós borjú ...	508.829	91	464.293	74.34	37.826.348
szarvasmarha ...	7.319.121	322	23.631.070	415.99	3.044.731.719
sertés 5)	7.580.446	31	2.354.328	81.09	614.752.622
juh 6)	8.548.204	23.6	2.018.416	25.75	220.083.080
kecske 7)	426.981	23	98.388	19.51	8.330.766
ló és csikó	2.351.481	380	8.935.627	746.50	1.755.589.904
Baromállomány ...	26.226.233	—	37.037.829	—	5.643.488.191

Ezekből az adatokból az évi hústermelés hozadékát — a fent említett módszerrel — kiszámítva, a következő eredményre jutunk:

1) Az adatok részletezését lásd a *II. táblázatban*.

2) *A magyar szent korona országainak állatlétszáma az 1911-ik évi február hó 28-iki állapot szerint*. Budapest, 1913. (24* és 29* lap.)

3) A baromállomány átlagos súlyát — állatnemek és fajták szerint részletezve, a korcsoportokra való tekintettel is — az 1895. évi adatok felhasználásával állapítottuk meg. (*A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája*. V. köt. Budapest, 1900. — 54* és 56* lapokon.)

4) A baromállomány egyes nemeinek értékét az 1911—1913. évi átlagos kiviteli érték alapján állapítottuk meg, korcsoportokra való tekintettel. A vágásra szánt ló értéke 1911—1913-ban a külkereskedelmi forgalomban átlag 120 K. A vágásra került 14.386 darab ló értékét 120 K-val számítottuk. A 497.108 darab csikó értékét 493 K-val, a többi 1.839.987 ló értékét 820 K-val vettük fel. (*A magyar szent korona országainak 1913. évi külkereskedelmi forgalma*. Budapest, 1915. — 160—167. lapok.)

5) A sertés átlagértéke 139 K, a malaczé 15 K.

6) A juh átlagértéke 29.80 K, a bárányé 11.29 K.

7) A kecske átlagértéke 21.40 K, a gidáé 11.29 K.

bika	149.675 q	19.946.112 korona értékben
ökör	689.666 >	92.327.492 > >
tehén	1.139.299 >	128.115.572 > >
bivaly	26.984 >	2.067.655 > >
növendékmarha ...	333.246 >	68.500.671 > >
borjú	517.871 >	42.306.150 > >
szarvasmarha	2.856.741 q	353.263.652 korona értékben
sertés	860.908 >	235.563.439 > >
malacz	126.191 >	22.269.030 > >
juh	234.615 >	24.880.914 > >
bárány	45.497 >	6.848.751 > >
kecske	8.133 >	656.808 > >
gida	2.037 >	287.420 > >
ló 1)	54.666 >	1.726.320 > >
Összes évi hústermelés ...	4.188.788 q	645.496.334 korona értékben.

A hasznos háziállatok évi húsproductuma tehát 4.188 millió métermázsa, 645.496 millió korona értékben. Ebben az eredményben az állati bőrok és zsiradékok értéke is benne foglaltatik. 2)

A juhállomány nagyságából megközelítő pontossággal megállapíthatjuk az évi *gyapjútermelés* mennyiségét és értékét. Egy juh után évenként 1.5 kg gyapjút, egy bárány után 0.25 kg gyapjút nyernek. Az évi gyapjútermelés 6.677.680 juh és 1.870.524 bárány 3) után 104.841 q-ra tehető. A mosatlan báránygyapjú átlagos értéke métermázsanként 140 K, a mosatlan merinogyapjúé 144 K, a czigája- és raczkagyapjúé 136 K. 4) A juhgyapjútermelésből — a juhállomány fajszerinti megoszlása arányában — 32%-ot merinogyapjúnak és 68%-ot czigája- és raczkagyapjúnak véve fel, 32.052 q merinogyapjú értéke gyanánt 4.615.488 koronát, 68.113 q czigája- és raczkagyapjú értéke gyanánt 9.263.368 koronát és 4.676 q báránygyapjú értéke gyanánt 654.640 koronát nyerünk. Az évi gyapjútermelés értéke tehát 14.533.496 koronára tehető.

1) *L. jelen munka* 24. oldal 4) jegyzet.

2) A marhabőrtermelés évente 416.000 q-ra, a borjúbőrtermelés 49.000 q-ra tehető. (*L. Dr. W. Offergeld: Grundlagen und Ursachen der industriellen Entwicklung Ungarns*. Jena, 1914. (68. lap.)

3) *Id. Állatlétszám* 1011. lapon.

4) *Magyar Statisztikai Évkönyv*. 1913. — (102. lap.)

val számítható; e szerint a 60 millió darabot számláló baromfi-állomány 99,679.528 korona értéket képvisel. Mennyire tehető a baromfiállomány évi hozadéka hús-, toll- és tojástermékben? Megbízható adatok hiányában erre csak hozzávetőleges választ adhatni. Az áruforgalmi statisztika szerint a kivitel mindenféle eleven és leölt szárnyasban (csirke, kappan, lúd, kacsa, pulyka és gyöngytyúkban) átlag évenként — a mint már erre utaltunk — 20,595.249 darab 33,845.329 korona értékben, vagyis a baromfi-állománynak épen $\frac{1}{3}$ része kerül kivitelre. Ha az állomány $\frac{1}{3}$ részét továbbszaporítási célra számítjuk, úgy belfogyasztásra marad az állomány további harmadrésze, úgy hogy a baromfi-állomány hústermelésének értéke fejében 67,690.658 koronát kapunk. A tojáskivitel évi átlagos értéke 1911—1913-ban 35,882.800 korona,¹⁾ ugyanannyit belfogyasztásra számítva, az évi tojástermelés 71,765.600 koronára tehető. A baromfi-tollak átlagos értéke végül a kivitelben 10,260.385 koronával szerepel,²⁾ a belföldi szükségletre is ennyit véve fel, a tolltermék értéke 20,520.770 korona volna. A baromfitenyésztés e szerint a magyar szent korona országaiban, hozzávetőleges számítás szerint, 159,977.025 korona hozadékot ad, vagyis kereken 160 millió koronával gyarapítja a nemzeti jövedelmet.

Az állattenyésztés nyershozadéka tehát 2.247,209.714 korona értéket képvisel. Ebből — minthogy az állattenyésztésnél termelési költséget képeznek a takarmánynövények, ezeknek értékét pedig a földművelés hozadékának megállapításánál már számba vettük — levonandó, a kettős számítás elkerülése végett, a takarmánynövények ama részének értéke, a melyet a mezőgazdaságban talált baromfiállomány fogyaszt; ellenben nem lesz levonandó a takarmánynövényeknek a nem mezőgazdák részére történt eladásából befolyt ellenérték, mert a takarmányhányad eme része nem térül meg trágya alakjában a földművelésnek és így nem forog fenn kettős számítás esete. Említettük már, hogy a 26,248.186 darabra rúgó baromfiállományból 2,668.582 darabot nem a gazdaságokban találtak, hanem a fegyveres erő tulajdonában, ipari üzemekben és fényűzési célok

¹⁾ U. ott 175. lap.

²⁾ U. ott 185. lap.

szolgálatában. A 2,060.790 millió korona értékű takarmányból utóbbiak tehát 200.514 millió korona értékű takarmányt fogyasztanak, ennélfogva takarmány fejében termelési költség ezimén csak 1,851.275 millió korona lesz levonandó.

Összefoglalva az eddigi eredményeket, most már megállapíthatjuk a földművelést és állattenyésztést egyesítő mezőgazdaság tiszta hozadékát, a mely következőképen alakul:

a földművelés nyershozadéka (évi termés)	5,085,118.000 K
az állattenyésztés nyershozadéka	2,247,209.714 "
a mezőgazdaság nyershozadéka	7,332,327.714 K

Ebből levonandó termelési költség fejében:

vetőmagra	294,837.945 K
mezőgazdasági gépek és eszközök kopása fejében	46,235.202 "
trágyára és állati munkaerőre	998,629.848 "
elfogyasztott takarmány fejében 1.851,275.363 "	3,190,978.358 "
a mezőgazdaság tiszta hozadéka	4,141,349.356 K

Ez a 4.141 milliárd tiszta hozadék a következő módon oszlik meg a földművelés és állattenyésztés közt, ha — a mi egyedül helyes — egységes üzemnek vesszük a földművelést és állattenyésztést egyesítő mezőgazdaságot. Az évi termés összhozadékából, 5.085 milliárd koronából levonandó vetőmagra, mezőgazdasági gépek és eszközök kopási hányada fejében, trágyára és állati munkaerőre 1.339 milliárd korona, marad tehát 3.745 milliárd korona. Ebből — tekintettel arra, hogy az állattenyésztésre fordított költség nagy részben a földművelés hozadékában reprodukálódik — az állattenyésztésre fordított takarmánynak 1.851 milliárd koronányi értékét levonva, nyerjük a földművelés tiszta hozadékának megfelelő értéket: 1.894,139.642 koronát, a mihez az állattenyésztés hozadékát 2.247,209.714 koronát adva, a mezőgazdaság tiszta hozadéka fejében 4.141,349.356 koronához jutunk.

b) Szőlő- és bortermelés.

A magyar szent korona országában a szőlőterület 1913-ban 371.892 hektár kiterjedésű volt, a mely a művelés alatt álló terület 1·1%-át képviseli.

A szőlő- és bortermelés hozadékának megállapítására megbízható hivatalos adatok állanak rendelkezésre.¹⁾ Az 1911—1913. években az összes szőlőterületen szüretelt must mennyisége és értéke volt:

1911-ben		5,487.509 hektoliter	198.614 millió K értékben
1912-ben		3,547.062	> 153.571 > > >
1913-ban		4,411.824	> 154.535 > > >

Átlag 1911—1913-ig 4,482.132 hektoliter 168.906 millió K értékben

A szüretelt bor mellett számításba veendő a gyümölcs gyanánt értékesített szőlő is. Újabban az eladott szőlőtermés értékét nem mutatja ki a szőlőművelési statisztika. 1913-ban a földművelésügyi ministeriumban eladásra bejelentettek 86.950 q csemegeszőlőt, a melynek értéke 3,912.750 koronára tehető.²⁾

Az összes szőlőszeti termelés értéke évenként tehát 172,818.750 korona értéket képvisel.

c) Gyümölcsstermelés és konyhakertészet.

A gyümölcsstermelés mennyisége és értéke, a rendelkezésre álló hiányos statisztikai adatok folytán, csak megközelítően állapítható meg. A mezőgazdasági statisztikai összeírás alkalmával, 1895-ben, 77,987.175 darab gyümölcsfát számláltak.³⁾ Ezeknek hozadékáról azonban adatok nincsenek. Kétségtelen, hogy e közel 78 millió darab gyümölcsfa túlnyomó részben elvénült, nem gondozott fa, mely termést alig, vagy egyáltalán nem ad. Kitűnik ez abból, hogy a tényleg gyümölcsöt hozó gyümölcsfa-állomány — a 418.186 eperfán kívül — csak 4,567.762 darabbal

¹⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913.* — (94. és 96. lap.)

²⁾ A külkereskedelmi statisztika a kivitelre került friss csemegeszőlő métermázsájának egységértékét 1913-ban 45 koronára teszi. (*A magyar szent korona országainak 1913. évi külkereskedelmi forgalma.* Bpest, 1915. — 134. lap.)

³⁾ *Id. Mezőgazdasági Statisztika.* V. köt. (20* lap.)

van kimutatva,¹⁾ a mi viszont lényegesen a tényleges állapot mögött marad, mert csak azok a gyümölcsfák szerepelnek e kimutatásban, a melyeknek gyümölcseit eladásra bejelentették.

Az eladásra bejelentett gyümölcstermés mennyisége és értéke a következő:

Gyümölcsnem	Termés mennyisége q	Termés értéke korona	Egység-ar koronában q-kint
Cseresznye	172.917	6,446.346	37.28
Mogygy	68.795	2,564.678	37.28
Kajszinbaraczk	135.144	8,093.774	59.89
Ószibaraczk	43.961	1,674.035	38.08
Szilva	740.616	12,960.780	17.50
Kögyümölcs	1,161.433	31,739.613	27.32
Alma	305.932	6,424.572	21.—
Körte	113.543	2,443.445	21.52
Birsalma	23.907	502.047	21.—
Maggyümölcs	443.382	9,370.064	21.13
Dió	53.003	4,069.570	76.78
Gesztenye	2.107	72.333	34.33
Mandula	2.896	758.752	262.—
Héjgyümölcs	58.006	4,900.655	84.48
Összesen	1,662.821	46,010.332	—

Az 1.662 millió métermázsa gyümölcsstermés legalább 46,010.332 koronával gyarapítja a nemzeti jövedelmet, a tényleges hozadékérték azonban ennél jóval több, mert nemcsak az eladásra bejelentett gyümölcsmennyiség volna a nemzeti jövedelemhez számítandó, hanem a termelők által közvetlenül elfogyasztott és egyéb módon értékesített gyümölcsstermés is. Az elért eredményt közelebb hozzuk a valósághoz, ha ugyanannyit számítunk a termelők saját fogyasztása és a bejelentés nélkül értékesített mennyiség fejében. Ennélfogva — pontosabb adatok hiányában — kénytelenek vagyunk a konjekturális statisztika mezejére lépni és az összes gyümölcstermés értéke gyanánt a fenti eredmény kétszeresét, azaz 92,020.664 koronát

¹⁾ A m. kir. földművelésügyi ministerium kertészeti ügyosztályának adatai szerint, a mely adatok szíves közlését *Dr. Papp-Ragány István* ministeri tanácsos úrnak köszönjük. Az eperfák számára nézve l. *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913.* — (104. lap.)

fogadni el a hiányosan kimutatott hivatalos mennyiség értéke helyett.

A konyhakertészet hozadékának megállapítására még kevesebb adat áll rendelkezésre. Az 1912. évben Magyarországon 911 bolgár és bolgárrendszerű, azaz öntözésre berendezett konyhakertészet volt, a melyeknek céljaira felhasznált terület 8.695 kat. holdat tett ki; a kat. holdankinti nyershozadék 200 és 1000 korona közt mozog.¹⁾ Kertészetre a magyar szent korona országában (433.342 hektár) 753.018 kat. hold szolgál.²⁾ Tekintettel arra, hogy a bolgár rendszerű konyhakertészetet igen belterjesen folytatják, kat. holdankint csak 100 koronát számítva átlagos nyershozadék gyanánt, országos átlagban 75,301,800 koronát kapunk. Minthogy a zöldségfélék közül a káposztatermést a földművelés hozadékában már számbavettük 57.123 millió korona átlagértékben, a főzelékfélék és konyhanövények évi termelési értéke gyanánt 18,178.800 korona marad. (A tök a kapásnövények között szerepel.)

A gyümölcsstermelés és konyhakertészet évi hozadéka hozzávetőleg 110,199.464 korona.

d) Erdészet.

Az erdészet évi hozadékának, az évi fatermés mennyiségének és értékének megállapítására megbízható adataink vannak.

Az összes erdőterület a magyar szent korona országában 15,655.419 kat. hold;³⁾ ebből 4,141.189 kat. hold tölgyerdő, 8,205.618 kat. hold bükk- és más lombfő, míg a fenyőerdő 3,308.612 kat. hold. Az 1913. évben a fatermés (növedék) mennyisége és értéke volt:⁴⁾

¹⁾ A m. kir. földművelésügyi ministerium kertészeti ügyosztálya által szíves készséggel rendelkezésünkre bocsátott adatok szerint.

²⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913.* — (78. lap.)

³⁾ *U. ott* 109. lap.

⁴⁾ A fatermés mennyiségére vonatkozó adatokat *Péck Kálmán* ministeri tanácsos úr volt szíves rendelkezésünkre bocsátani, míg a fatermésből a műfára és tűzfára eső százalékos arányra nézve lásd: »Törvényjavaslat az autonóm vámtarifáról. Indokolás.« (Az 1906. évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai. II. köt. Budapest, 1906. — 254. lap.) Lásd továbbá: *Mallekovits A. von*: »Das Königreich Ungarn.« Erster Band. Leipzig, 1900. — (489. és köv. lapok.)

	Fatermés m ³	Épület- és műfa		Tölgyfa.		Bükk- és más lombfa.		Fenyőfa.		T i z i t a		termés értéke korona
		m ³	%	átlagos tölgy K	m ³	%	átlagos tölgy K	m ³	%	átlagos tölgy K	%	
Magyarország	5,263,759	1,315,940	25	20	3,947,819	75	3	38,122,257				
Horvát-Szlavonországok	865,200	346,080	40	30	519,120	60	3	11,939,760				
Magyarbirtalom	6,128,959	1,662,020	—	—	4,466,939	—	—	50,062,017				
Magyarország	11,773,343	1,177,334	10	5	10,596,009	90	2	27,078,688				
Horvát-Szlavonországok	3,242,938	324,293	10	5	2,918,645	90	2	7,458,755				
Magyarbirtalom	15,016,281	1,501,627	—	—	13,514,654	—	—	34,537,443				
Magyarország	6,462,853	5,170,282	80	5	1,292,571	20	1	27,143,981				
Horvát-Szlavonországok	650,663	520,530	80	5	130,133	20	1	2,732,783				
Magyarbirtalom	7,113,516	5,690,812	—	—	1,422,704	—	—	29,876,764				

A magyar szent korona országában az évi összes fatermés 28,258.756 köbméter, a melyből 8,854.459 m³ vagyis 31·33% épület- és műfának használható, míg 19,404.297 m³ vagyis 68·67% csak tüzelésre és szénégetésre alkalmas. A 28·258 millió m³ fatermés értéke 114,476.224 koronára tehető.

Az erdészet évi hozadéka tehát 114 millió koronára rúg.

e) Vadászat és halászat.

A vadakban gazdag Magyarországon a vadászterületek száma 25.160, összesen 46,523.821 kat. hold kiterjedésben, a miből 12,036.449 kat. hold erdő.¹⁾ E vadászterületekből — tekintettel arra, hogy az egyenkint 200 kat. holdnál kisebb földbirtokok önálló vadászterületeknek nem tekinthetők, hanem bérbeadás útján értékesítendők (az 1883:XX. t.-cz. 3. §-a értelmében) — a bérbeadott területek után fizetett évi bérösszeg 2,609.178 korona volt 1913-ban, míg Horvát-Szlavonországokban 137.482 korona. Az állam tulajdonát képező vadászterületek évi jövedelme 222.160 korona. Egyes uradalmak hasznosítható vadállományukat lelövési illetékek ellen értékesítik. Szakszerű számítások szerint e czímen évi 3,761.228 korona jövedelem vehető fel.²⁾ Magyarország vadászterületeinek hozadéka e szerint évenként 6,730.048 koronára tehető. Helyesebb a vadászat évi hozadékát a lelőtt vadak darabszámából megállapítani, a melyre nézve hivatalos adatok állnak rendelkezésünkre.

A hasznos vadállományból lelőtt 1,672.654 darab szörmés vad összes súlya 64.951 q, értéke pedig 5,332.709 korona, míg a lelőtt 1,872.855 darab szárnyas vad 2,574.855 korona értéket képvisel.³⁾ Vagyis az elejtett szörmés és szárnyas vadak összes

¹⁾ A m. kir. földművelésügyi ministerium vadászati osztályának szíves közlése szerint.

²⁾ *Sugár Károly*: »A vadászat jelene Magyarországon.« (Magyarország a wieni első nemzetközi kiállításon, Budapest, 1910. — 41. lap.)

³⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913.* — (105. lap.)

értéke 7,907.564 korona.¹⁾ A lelőtt vadak értékéhez számítandó még a külföldre évenként elevenen kivitt szörmés és szárnyas vadak értéke fejében 243.030 korona.²⁾ E szerint a vadászat évenként 8,150.594 koronával járul a nemzeti jövedelemhez.

Magyarország gazdag vízhálózata következtében nagy halállományval is rendelkezik. Az édesvízi halászat és haltenyésztés önálló gazdasági termelési ágga fejlődött. 1913-ban a tavakban űzött halgazdaságok száma 201-re emelkedett, összesen 20.428 kat. hold vízterülettel.³⁾ Az összes haltermelés mennyiségéről adatok nincsenek. Szakszerű számítások szerint az összes számbavehető vízterület (folyók és tavak) 250.000 hektár; évenként és hektáronként átlag 20 kg halhústermelést 10 korona értékkel véve fel, 2·5 millió korona hozadékhoz jutunk.⁴⁾ A tengeri halászat jelentéktelen voltánál fogva figyelembe nem jöhet.

¹⁾ A lelőtt hasznos vadak darabszáma és értéke részletezve a következő:

	Darab	Átlag-súly kg	Összes súly q	Átlag-érték q-kint korona	Összes érték korona
<i>Szörmés vad:</i>					
szarvas	11.150	80	8.920	86·42	1,406.745
dámvad	2.397	40	959		
őz	27.274	10	2.727		
zerge	181	10	18		
muflon	112	10	11		
vaddisznó	9.107	40	3.643	80.66	3,925.964
nyúl	1,622.433	3	48.673		
Szörmés vad összesen....	1,672.654	—	64.951	—	5,332.709

	Darab	Átlag-súly kg	Összes súly q	Átlag-érték q-kint korona	Összes érték korona
<i>Szárnyas vad:</i>					
fácán, császármadár stb.	351.000	—	—	3	1,053.000
fogoly és kisebb szárnyas	1,521.855	—	—	1	1,521.855
Szárnyas vad összesen....	1,872.855	—	—	—	2,574.855

¹⁾ *A magyar szent korona országainak 1913. évi külkereskedelmi forgalma.* Budapest, 1915. — (171. és 172. lap.)

²⁾ *A m. kir. kormány 1913. évi működéséről s az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv.* Budapest, 1915. — (108* lap.)

³⁾ *Répassy Miklós*: »Édesvízi halászat és halgazdaság.« Budapest, 1914. — (484. lap.)

A vadászat és halászat összes hozadéka e szerint 10,650,594 korona.

f) Bánya- és kohótermelés.

A nyersanyagot szolgáltató őstermeléshez számítandó végül a bányászat és kohászat is, a melynek évi nyershozadéka ki van mutatva a hivatalos statisztikában.

A bánya- és kohótermékek mennyisége és értéke az 1911—1913. években a következő volt: ¹⁾

	Mennyiség	Érték
1911-ben	105,976.925 q	160·276 millió korona
1912-ben	107,596.797 "	167·830 " "
1913-ban	114,584.681 "	185·657 " "
Átlag 1911—1913-ban	109,386.134 q	171·254 millió korona

Ebben a több mint 171 millió korona értékű 109·386 millió métermázsa bánya- és kohótermékben — a kettős számítás elkerülése végett — a bányatermékeknek csak az a része szerepel külön, a mely kohótermékké nem dolgoztatott fel. Tehát az 1911—1913. években átlag évenként termelt, 99·556 millió korona értékű 97,686.894 q fekete- és barnakőszenet ²⁾ nem mutattuk ki egész mennyiségében, hanem a kőszéngyurmává és pírshénné feldolgozott mennyiség levonásával, vagyis csak 93,636.739 q-ban, 94·272 millió korona értékben. Épen így az évenként átlag 20,001.563 q-ra rúgó 15·568 millió korona értékű vasérc nem szerepel a bánya- és kohótermékek fent kimutatott mennyiségében és értékében mint nyersanyag, hanem mint kész kohótermék; ellenben a vasércnek külföldre szállított hányada fel van véve a bányatermékek között mint nyersanyag, mert ez nincs a kohótermékek értékében számba véve. Be van állítva végül a földszurok- (naphta) és kőolajtermelés jelentéktelen hozama is.

A bánya- és kohótermelés 171·254 millió koronányi értékéből le kell vonni bizonyos tételeket, hogy annak tiszta hozadékához jussunk. Tudjuk, hogy a munkabér közgazdasági szempontból

¹⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913.* Budapest, 1915. — (117. lap.)

²⁾ *U. ott* 118. lap.

nem termelési költség, tehát levonásra nem kerül; ellenben a termelésnél felhasznált bányafa és egyéb famennyiség, a felhasznált vas- és aczélanyagok értéke levonandó, mert ezeket részint már az erdészet hozadékában számításba vettük, részben pedig az ipari termelés értékében foglaltatnak, tehát kétszeresen szerepelnének; levonandó végül a robbantó- és gyújtóeszközök, világító-, kenőanyagok és tüzelőszerek értéke, mert ezek megsemmisülnek, a nélkül hogy rendeltetésszerű felhasználásukkal valahol jövedelemmé válnának. A magyar bányastatisztika a bányatermelésnél felhasznált anyagokat nem tünteti fel; az osztrák bányastatisztikából ellenben részletes és pontos adatok alapján megállapítható, hogy a bánya- és kohótermelés összértékének 19·96%-át teszik ki a fenti címeken levonandó összegek.¹⁾ Ezt a százaléktételt alkalmazva, megállapíthatjuk, hogy 34,182.298 korona levonása után a bánya- és kohótermelés tiszta hozadéka 137,072.702 korona.

A 137·072 millió korona még nem képviseli a bánya- és kohótermelés összes hozadékát; számba veendő a sótermelés hozadéka is, a mely (1911—1913.) átlag évenként 2,554.611 q.²⁾ Ennek az értéke a hivatalos statisztika szerint 35·556 millió korona volt. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a sótermelés a magyar szent korona országában állami egyedárúság tárgya, a mi a sóáraknak tetemes fokozásában nyilvánul. Minthogy ez az árfokozás nem jelenti a nemzeti jövedelem gyarapodását, hanem csak annak megosztására van hatással, mert az államkincstárnak biztosít nagyobb jövedelmet: a fenti 35·556 millió koronát, a melyben a monopolium áremelő hatása érvényesül, nem fogadhatjuk el az évi sótermelés értékének, hanem az árforgalmi statisztika adatai alapján egy q kősó értékét (1911—1913. évi átlag alapján) 3·18 koronába, egy q főtt só értékét 6·61 koronába számítva,³⁾ az átlagos évi 2,494.930 q kősó- és 414.284 q főttsótermelés összes értékét 8,348.162 koronára tesszük.

¹⁾ *L. jelen munka* 62. lap.

²⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913.* — (119. lap.)

³⁾ *A magyar szent korona országainak 1913. évi külkereskedelmi forgalma.* Budapest, 1915. — (606. lap.)

A bánya-és kohótermelés Magyarországon e szerint 145,420.864 koronával járul a nemzeti jövedelemhez.

A nyersanyagok nyerésére szolgáló őstermelés összes tiszta hozadéka tehát a magyar szent korona országában 4.694,915.252 korona, a mely következőképen oszlik meg az egyes hozadékforrások szerint:

Mezőgazdaság (földművelés és állattenyésztés)	4.141,349.356 K	88.21 %
Szőlő- és borkortermelés	172,818.750	3.68
Gyümölcstermelés és konyhakertészet	110,199.464	2.35
Erdészet	114,476.224	2.43
Vadászat és halászat	10,650.594	0.23
Bánya- és kohótermelés	145,420.864	3.10
A magyar őstermelés tiszta hozadéka	4,694,915,252 K	100— %

B) Az őstermelés az osztrák birodalomban.

Ausztria nemzeti jövedelmének egyik — noha nem legjelentékenyebb — főforrását az őstermelés szolgáltatja, a mely a minden további termelő tevékenység alapját képező nyersanyagokat állítja elő. Mennyi az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok által évenként termelt nyersanyagok pénzértéke? Ennek kipuhatólását szintén a mezőgazdaság nyershozadéka megállapításával kezdjük.

a) Mezőgazdasági termelés.

Az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságokban és országokban, 10,635.099 hektár bevetett szántóföldön és 3,075.683 hektár természetes kaszálón, összesen tehát 13,710.782 hektárnyi területen¹⁾ az összes termés mennyisége és értéke az 1911—1913. években a következő volt: ²⁾

¹⁾ *Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbau-Ministeriums für das Jahr 1913.* Statistik der Ernte in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern im Jahre 1913. Wien, 1914. (43. lap.)

²⁾ *U. ott* 344—348. lap. — *U. az für das Jahr 1912.* Wien, 1913. (94. lap.) A részletes adatok a jelen munkához csatolt *III. táblázatból* láthatók.

A termék neve	A termés értéke 1000 koronában		
	1911	1912	1913
Kenyértermények (búza, rozs, kétszeres, tönköly)	867.163	963.198	774.849
Egyéb gabonaneműek (árpa, zab, köles, tatárka)	712.092	749.347	670.932
Hüvelyesek	65.514	62.146	54.801
Kapásnövények (tengeri, burgonya, tök, cukorrépa, takarmányrépa)	1,058.998	1,004.036	802.198
Kereskedelmi növények (repcze, komló, dohány, kender, len, mák stb.)	109.562	131.069	175.620
Takarmánymagvak	21.863	15.152	18.827
Szálás takarmány	1,214.868	1,019.569	979.382
Szalma	396.964	380.241	362.693
Zöldségfélék (káposzta)	64.717	55.381	35.410
Az összes termés értéke			
1000 koronában	4,511.741	4,380.139	3,874.712
Az összes termés mennyisége			
q-ban	589,635.075	676,885.575	647,375.054

Az osztrák birodalomban az évi termés (1911—1913-ban) átlag évenként 637,965.201 q, 4,255,530.600 korona értékben. Ez az érték képviseli Ausztria évi nyers terméshozadékát. Az osztrák terméshozadék értéke 13%-kal marad a magyar terméshozadék értéke mögött, a mely hozadékkevesletben kifejezésre jut az a körülmény, hogy a földművelést az osztrák birodalomban 2,684.045 hektárral, vagyis 16.40%-kal kisebb területen folytatják. Viszonylag tehát az osztrák terméshozadék meghaladja a magyart, Ausztria kedvezőtlenebb talajviszonyai dacára, a mi a földnek csakis belterjesebb, azaz több tőke és munka befektetésével folytatott megművelésével magyarázható.¹⁾ Az osztrák mezőgazdaság évi tiszta hozadéka megállapíthatása végett a 4,255 milliárd korona nyershozadékból levonandók — ép úgy,

¹⁾ A főbb terményekben, azaz búzában, rozsban, árpában, zabban, burgonyában Ausztria hektáronként átlag többet termel mint Magyarország és csak tengeriben, cukorrépában és takarmányrépában nagyobb az átlagos hozadék Magyarországon. (Lásd e kérdéssel bővebben *Fellner Frigyes: Magyarország mezőgazdasága és a gazdasági közeledés Németországhoz.* (Budapesti Szemle, 1915. — 465. szám. 349. lapon.)

mint azt a Magyarbirodalomra vonatkozólag tettük — a közgazdasági szempontból vett termelési költségek, vagyis azok az áldozatok, a melyek meghozatalukkor senkinél sem válnak jövedelemmé, tehát a vetőmag, a mezőgazdasági gépek és eszközök kopási hányada, végül a trágya és állati munkaerő előállítás költsége.

A *vetőmagszükséglet* mérvére nézve Ausztriában hivatalos adatok nincsenek. De az évi vetőmagszükséglet a bevetett terület alapján megbízhatóan nyomozható ki, ha — mint Ausztriában is — ismeretes az egyes terményekkel bevetett terület nagysága és az egyes terményekből hektáronként átlag szükségelt vetőmag. Az ez alapon megejtett számításaink szerint a kenyérmagvakban és egyéb gabonaneműekben, a kereskedelmi növényekben, takarmányfélékben, hüvelyesekben és zöldségfélékben a vetőmagszükséglet volt :¹⁾

búzában	2,106.793 q	takarmány-	
rozsbán	3,410.776 »	répában	32.386 q
árpában	1,707.000 »	repezében	9.767 »
zabban	2,645.653 »	komlóban	13.800 »
tengeriben	74.238 »	dobányban	25 »
burgonyában	17,726.446 »	kenderben	26.353 »
kétszeresben	66.902 »	lenben	29.376 »
kölesben	13.581 »	mákban	3.140 »
tatárkában	120.062 »	lóherében,	
tönkölyben	3.935 »	Luczernában ...	188.961 »
hüvelyesekben		esalamádében,	
(bab)	329.166 »	bükönyben ...	438.764 »
főkben	573 »	káposztában ...	2.539 »
cukorrépában ...	44.561 »	összes vetőmag	28,994.797 q.

Vagyis az összes vetőmagszükséglet 28,994.797 métermázsa, a melynek az értékét az egyes terményekre nézve felvett 1913. évi átlagérték alapul vételével 286,892.896 koronában állapítottuk meg.²⁾

A mezőgazdasági gépek és eszközök kopási hányadának, mint

¹⁾ Azt, hogy a vetőmagszükséglet az egyes terményekben kilogrammokban átlag hektáronként, illetve katasztrális holdanként mennyi, részletesen kimutattuk fent 14. lap ²⁾ jegyzetben és 15. lapon ¹⁾ jegyzetben.

²⁾ Az egyes termények átlagértékét a *III. táblázat* tünteti fel.

a mezőgazdaság nyershozadékából levonandó elemi költségek második tételének megállapítására az osztrák birodalomban hiányzik a támpontot szolgáltató adatok. Utaltunk már arra, hogy Ausztriában a mezőgazdasági üzem belterjesebb mint Magyarországon, tehát kétségtelen, hogy az nagyobb mérvben folyik mezőgazdasági gépek segélyével. Ha nagyobb a mezőgazdasági gépek száma, úgy az ezek kopási hányada címén leírandó összeg is magasabb. Az 1902 június 3-iki osztrák mezőgazdasági üzemi statisztika nem mutatja ki a mezőgazdasági gépek és eszközök számát, hanem csak azoknak a mezőgazdasági üzemeknek a számát, a melyek bizonyos nemű gépeket használtak. Vagyis megtudjuk, hogy 2,624.740 gazdaságból hány gazdaságban találtak gőzekét, hányban cséplőgépet, vetőgépet, arató- és kaszálógépet, szénasajtót, stb.¹⁾ Noha több gazdaság használhat közösen egy gépet, de viszont egy gazdaságban több ugyanoly nemű gép lehet. Ha nem is pontosan, de — egyéb adatok hiányában — mégis megközelítően tájékoztat a mezőgazdasági gépek számáról az üzemi statisztika, a melynek adatait egybevetve a magyar mezőgazdasági üzemekben talált gépek számával és értékével, megállapíthatjuk a kopási hányad hozzávetőleges értékét az osztrák birodalomra nézve is. Az üzemben lévő jelentékenyebb magyar mezőgazdasági gépek száma az ugyanezen osztrák gépek számának 56%-ára tehető ;²⁾ ha ezt az arányt az összes mezőgazdasági gépekre és eszközökre általánosítjuk, úgy a magyar mezőgazdasági gépüzemre vonatkozólag kipuhatolt kopási hányad értékéhez, 46,235.202 koronához arányosítva ³⁾ 82,148.618 koronát nyerünk, a mely 821,486.180 korona értékű mezőgazdasági gép- és eszköz-állomány kopási hányadának felel meg. Kétségtelen, hogy ez a számítás csak

¹⁾ *Ergebnisse der landwirtschaftlichen Betriebszählung vom 3. Juni 1902 in den im Reichsrath vertretenen Königreichen und Ländern.* (Österreichische Statistik LXXXIII. Band. 1. Heft. XXXIV. lap.)

²⁾ A gőzke, cséplőgép, vetőgép, arató- és kaszálógép, szénasajtó, rosta és konkolyválasztó, szecsavágó és répavágó száma Magyarországon, az 1895. évtől számított 36%-os értékemelkedést alapul véve, 906.425 darab, az osztrák üzemi statisztika szerint — az e gépekkel dolgozó gazdaságok számát a gépek számával azonosítva — 1.610.495 darab.

³⁾ L. *jelen munka* 18. lap.

hozzávetőleges eredményre vezethet, de nem esik távol egy egészen más módszerrel nyert eredménytől, a mely Ausztriára a mezőgazdasági gépek és eszközök értéke gyanánt 916·8 millió koronát vesz fel.¹⁾

A harmadik levonandó költségtétel: *a trágya és állati munkaerő* termelési költsége, mert — mint már fentebb behatóbban kifejtettük — a takarmányt, mely az állattenyésztésre fordított legfőbb költség és nagy részben nem az állattenyésztés hozadékából (hús, tej, gyapjú stb.) térül meg, hanem a földművelés hozadékában (trágya és igaerő alakjában) reprodukálódik, a termés értékében már számba vettük.

A trágya és állati munkaerő termelési költségét ugyanolyan módszerrel állapíthatjuk meg Ausztriára, mint Magyarországra nézve, noha kevesebb adat áll rendelkezésünkre. Az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok haszonállatállománya — az 1910 december 31-én végrehajtott állatszámolás adatai szerint — 21,153,224 darabból áll; ²⁾ hogy ezekből mennyi hasznosított gazdaságokban, arra — szemben a magyar állatszámolással — a közzétett adatok nem terjeszkedtek ki. De ez megközelítő pontossággal mégis megállapítható, ha az 1902. évi mezőgazdasági üzemi statisztika adatait vesszük segítségül, egybevetve az akkori állatlétszámmal.

Az 1900. évi állatszámoláskor találtak az osztrák birodalomban 19,617,649 darab haszonállatot.³⁾ Ehhez hozzáadandó az 1902. évi terjedő két évre eső szaporulat fejében 467,114 darab állat. (Vagyis az 1900—1910. évi terjedő szaporulat

¹⁾ *Příbram* az állatállomány értékének $\frac{1}{4}$ részét veszi a mezőgazdasági gépek és eszközök értékének. Ez a becslés azonban teljesen önkényes, mert — eltekintve magának az állatállomány értékének konjekturális megállapításától — némelyek az állatállomány értékének $\frac{1}{2}$, mások $\frac{2}{5}$, sőt $\frac{1}{2}$ részét számítják gépek és eszközök értékére. (Lásd: *Karl Příbram: «Der Wert des landwirtschaftlichen Grundbesitzes in Ungarn und Österreich»* című becsés tanulmányát. *Statistische Monatschrift*, 1915. — 441. lap.) E módszer alkalmazását igen aggályosnak tartjuk, mert a fenti törtek egyikének vagy másikának beállítása száz milliókra rúgó eltérést jelent.

²⁾ *Die Ergebnisse der Viehzählung vom 31. Dezember 1910 in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern*, 1. Heft. Wien, 1912. — (20* lap.)

³⁾ *U. ott* 20* lap.

$\frac{2}{10}$ része.) Megtudjuk ebből, hogy 1902-ben a haszonállatállomány 20,087,763 darabból állott. A mezőgazdasági üzemi statisztika adatai szerint ¹⁾ 1902-ben mezőgazdaságokban találtak 18,625,711 darab haszonállatot, tehát 1,459,052 darab, azaz 7·26% másutt volt hasznosítva. Ha ezt az arányt alkalmazzuk az 1910. évi 21,159,224 darabból álló állatlétszámra, úgy megállapíthatjuk, hogy abból mezőgazdaságban hasznosítottak 19,617,500 darabot, míg iparüzemben, a hadseregénél, fényüzési oszlokok, posta stb. szolgálatában 1,535,724 darabot.²⁾

Hogy mennyi az összes baromállomány évi trágyatermelése, arra nézve Ausztriában hivatalos adatokat nem tettek közzé. Tudjuk azonban, hogy az 1895. évi magyar mezőgazdasági statisztika az évi trágyatermelés mennyiségét 414,583,042 métermázsában állapította meg, a melynek 179,175,252 q elfogyasztott takarmány felel meg.³⁾ Tekintettel arra, hogy Ausztriában — ép úgy, mint Magyarországon — a termelt takarmánymennyiség azonosnak vehető az elfogyasztott mennyiséggel, mert a takarmánybehozatal és -kivitel elhanyagolható jelentéktelen mennyiséget képvisel, az 1913. évben Ausztriában termelt és az állatállomány által elfogyasztott 190,358,718 q takarmánynak 440,459,804 q trágya felel meg.⁴⁾ Az összes iga- és haszonállatállomány által termelt e 440,459 millió q trágyamennyiségből a gazdaságokban talált baromállomány trágyatermelésére 408,482,422 q esik. A trágya métermázsájának értékét — úgy mint azt Magyarországra nézve számítottuk ⁵⁾ — 1·50 koronában véve fel, a trágya fejében levonandó költség gyanánt 612,723,633 koronát nyerünk. Minthogy azonban a trágyamennyiség megállapításánál nemcsak a takarmánytermést kell számba venni,

¹⁾ *Ergebnisse der landwirtschaftlichen Betriebszählung vom 3. Juni 1902 in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern*, Wien, 1909. — 1. Heft. (XXXII. lap.)

²⁾ Az 1902. évi ipari üzemstatisztika adatai szerint 344,269 darab állatot találtak az iparban. (*Ergebnisse der gewerblichen Betriebszählung vom 3. Juni 1902 in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern*, Wien, 1908. 1. Heft. Abt. 2. [204. és 207. lap.])

³⁾ *Jelen munka* 18. és 19. lap.

⁴⁾ A takarmánymennyiségre nézve lásd a *III. táblázatot*, továbbá: *Österreichisches Statistisches Handbuch 1913*, (86., 88. és 89. lap.)

⁵⁾ *L. jelen munka* 19. lap.

hanem, tekintettel arra, hogy a gazdaságban hasznosított barom-állományban a lovak is bennfoglaltatnak, a melyeknek legfőbb tápszerük a zab, levonandó tétel lesz még a zabtermésnek az a része, a melyet a mezőgazdasági lóállomány fogyaszt. Az ipari és postai üzemből, a fegyveres erő és fényüzési célok szolgálatában álló lovak zabszükségletét a mezőgazdaság fedezi, e zabmennyiség ára tehát a mezőgazdaság jövedelme, miért is a zabtermésből a lóállomány e részére eső hányad nem vonható le. Az egész osztrák lóállomány 1,802,848 darabból áll.¹⁾ Iparüzemből és fényüzési cél szolgálatában találtak 168,189 darab lovat,²⁾ a katonaságnál 97,920 darabot.³⁾ Tehát a mezőgazdaságban hasznosítottak 1,536,739 lovat, vagyis a lóállomány 85·24%-át.⁴⁾ Az 1911—1913. évi termés átlaga alapján mutatkozó 410,248,333 korona értékű évi zabtermésből⁵⁾ 2,645,653 q vetőmag értéke fejében 39,155,664 koronát már leszámítottunk, az így fennmaradó 371,092,336 koronányi zabtermésből (10%) 37,109 millió koronát annak fejében vonunk le, hogy a zab Ausztriában szintén — noha némileg kisebb mértékben mint Magyarországon — kenyértermény gyanánt is szerepel a szegényebb vidékeken; a maradék 333,983,103 korona értékű zabból 85·24%-ot, vagyis 284,687,197 koronát érő zabot fogyaszt a mezőgazdasági lóállomány, a mely a mezőgazdaság nyershozadékából szintén levonandó.

Az állati munkaerőt Ausztria mezőgazdaságában 1,536,739 darab ló, 768,537 darab igavonásra használt ökör és tinó, 769 darab bivaly és a tehénállomány egy része képviseli.⁶⁾ A trágyává és állati munkaerővé váló takarmány és zab termelési költsége fejében 897,410,830 korona vonandó le a mezőgazdaság nyershozadékából.

Következik az osztrák mezőgazdaság másik főágának, az

¹⁾ Id. *Ergebnisse der Viehzählung etc.* (20* lap.)

²⁾ Id. *Ergebnisse der gewerblichen Betriebszählung etc.* 1. Heft. Abt. 2. — (204. lap.)

³⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch 1912.* — (466. lap.)

⁴⁾ Id. *Ergebnisse der landwirtschaftlichen Betriebszählung etc.* (XXXII. lap.) — Az 1902. évi mezőgazdasági üzemi felvétel szerint a mezőgazdaságban 1,540,931 lovat találtak.

⁵⁾ L. a III. táblázatot.

⁶⁾ Id. *Ergebnisse der Viehzählung etc.* 1. Heft. (107. lap.)

állattenyésztés tiszta hozadékának megállapítása. Valamint Magyarországon, úgy Ausztriában is az állattenyésztés hozadéka — a trágyatermelésen kívül — a tej-, hús-, bőr-, zsír- és gyapjútermelés eredményéből áll. A méhészet, baromfitenyésztés és selyemtenyésztés hozadékát szintén számba fogjuk venni.

Az állattenyésztés hozadékának egyik leglényegesebb része Ausztriában is a *tejtermelés*, sőt ennek viszonylagos jelentősége Magyarországgal szemben még fokozottabb. A tejtermelés mennyiségének megbízható megállapítása Ausztriában nehezebb mint Magyarországra nézve, mert az osztrák állatszámolás közzétett eredményei nem tüntetik fel a tehének fajszerinti megoszlását, a mi pedig a tehénállomány tejszolgáltatási képességének alakulására befolyással van. Minthogy azonban Ausztriában a nyugati piros-tarka (berni, simmenthali, pinzgau) fajta van a tehénállományban túlnyomó részben képviselve, a mely Magyarországon is 60·9%-át szolgáltatja a tehénállománynak¹⁾ az osztrák tehénállomány tejszolgáltatási képességét azonosnak vehetjük a magyar tehénállomány átlagos tejszolgáltatási képességével. A tehének száma az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságokban és országokban 4,901,886 darab.²⁾ Hivatalos adatok a tehének fejési eredményéről nincsenek. De ez megközelítő pontossággal kiszámítható. Mindenekelőtt megállapítandó, hogy a tehénállomány hány százalékát fejték. Az egy éven alúli borjak száma az állatszámolás adatai szerint³⁾ 1,742,117 darab. Az állatszámoláskor talált borjak számához adandó az egy év alatt közfogyasztásra levágott borjak száma fejében 504,055 darab.⁴⁾ Az így talált 2,246,172 darab borjú számával azonosnak véve a borjazott tehének számát, megállapíthatjuk, hogy a tehénállományból 45·82%-ot fejték. Egy tehén átlagos évi fejési eredményét — mint Magyarországra nézve — 1321·5 literben véve fel, a tehének összes tejszolgáltatása Ausztriában 2,968,316,298 liter.⁵⁾ A tehéntej literjét a gazdasági udvarból 15 fillérbe szá-

¹⁾ Ugyanis 3,134,533 darab tehénből 1,909,750 darab piros-tarka fajta. (L. *jelen munka* 22. lap.)

²⁾ Id. *Ergebnisse der Viehzählung etc.* 1. Heft. (107. lap.)

³⁾ *U. ott* 106. lap.

⁴⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch 1911.* (102. lap.)

⁵⁾ A tejgazdaság állásáról az osztrák földművelésügyi ministerium

mítva, az évenként termelt 2-968 milliárd liter tehéntej értéke 445,247.444 korona.

A juhtejtermelés Ausztriában jelentéktelen. Az utolsó állatszámolásakor találtak 1,672.979 anyajuhot.¹⁾ Hogy ezek közül hányat fejtek, az kimutatva nincs, de megállapíthatjuk megközelítőleg, ha tekintetbe vesszük, hogy a bárányok száma ugyanakkor 435.786 volt, a mihez a 47.285 levágott bárányt számítva,²⁾ tejlő juhnek 483.071 darabot vehetünk fel (28-04%). Minden megfelel anyajuhra átlag évenként 40 liter tejet számítva, az évi juhtejtermelés 17,322.840 liter. A juhtej literjét 16 fillérrel számítva, az évenként termelt 17-3 millió liter juhtej értéke 2,771.654 korona. Az évi összes tejtermelés értéke tehát 448,019.098 korona.

Az állattenyésztés másik nagyjelentőségű hozadékforrása az évi hústermelés. Az évi hústermelés mennyisége és értéke Ausztriában is megközelítő pontossággal állapítható meg a rendelkezésre álló hivatalos adatok segítségével.

A hivatalos adatok szerint az 1911—1913. években átlag évenként a közfogyasztásra levágott állatok száma az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságokban és országokban volt: ³⁾

által közzétett évi jelentések egyes vidékek tehénállományának évi átlagos tejszolgáltatásáról és a tej átvételi áráról szórványosan adnak csak adatokat. Így pl. Csehország Taus kerületében 1911—1912-ben egy tehénből átlag évenként 1625 liter tejet fejtek, a Landeskulturrat német osztályának területén 35,550 darabból álló tehénállomány fejési eredménye 57.616,080 liter tej volt (egy tehénre esett tehát 1620 liter); Alsó-Ausztriában 36.635 tehén fejési eredménye 64 millió literre rügött (egy tehénből tehát 1747 liter tejet fejtek átlag évenként). Viszont Felső-Ausztriában egy tehén átlag 960 liter tejet, Galiciában csak 493 liter tejet szolgáltatott. (*Jahresbericht über den Stand der Milchwirtschaft in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern zu Ende 1912.* — Wien, 1914. 7., 11., 17., 36., 39. lap.) — *Ballod* szerint Ausztriában a tejtermelés mennyisége 5.880 millió liter. Ez tévedés. A tehénállománynak összességét nem szabad fejős tehéneknek tekinteni. (*Ballod*: »Die österreichische Landwirtschaft.« Schriften des Vereins für Sozialpolitik. 155. Band. I. 259. lap.)

¹⁾ Id. *Ergebnisse der Viehzählung.* (108. lap.)

²⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch 1911.* (102. lap.)

³⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch 1913.* Wien, 1914. (98. lap.)

bika, ökör, tehén	586.065	darab
borjú	524.283	„
szarvasmarha	1,110.348	darab
sertés	1,577.371	} 2,217.614 „
malacz ¹⁾	640.243	
juh	166.529	} 223.227 „
bárány	56.698	
kecske	51.758	„
ló	42.862	„

Az állatállomány kisebb mértékben kerül levágásra Ausztriában mint Magyarországon, a mint ez adatokból kitűnik. Mert a szarvasmarhaállománynak csak valamivel több mint $\frac{1}{8}$ része kerül évenként levágásra Ausztriában, holott Magyarországon — mint láttuk — közel $\frac{1}{5}$ része; a sertésállománynak ott valamivel több mint $\frac{1}{3}$ része, itt csaknem $\frac{1}{2}$ része; a juhállománynak csak alig több mint $\frac{1}{10}$ része, a kecskeállománynak $\frac{1}{24}$ része és csak a lóállományból levágásra kerülő $\frac{1}{42}$ rész haladja meg a levágásra kerülő hányadrészt Magyarországon, a lóhús élvezetének Ausztriában nagyobb elterjedettsége következtében.

A következő adatokból már most az évi hústermelés hozadékát megközelítő pontossággal állapíthatjuk meg: ²⁾

Baromállomány neme	Darab száma ¹⁾	Átlagos súlya ²⁾ kg	Összes súlya q	Átlagos értéke ³⁾ k o r o n á k b a n	Összes értéke
Szarvasmarha ⁴⁾	9,160.009	291	26,625.103	353-13	3.234,709.111
Sertés ¹⁾	6,432.080	36-6	2,358.244	103-20	663,791.740
Juh ²⁾	2,428.101	25	607.592	26-47	64,291.011
Kecske	1,256.778	23	288.869	19-48	24,480.912
Ló	1,802.848	380	6,850.822	726-48	1.309,733.015
Összes baromállomány ...	21,079.816	—	36,730.630	—	5.297,006.389

¹⁾ Mint hogy a malaczkokat nem a közvágóhidakon és vágóhelyeken vágják le, hanem rendszerint a háztartásokban, azoknak számát a sertések arányában külön állítottuk be.

²⁾ Az adatok részletezését lásd a IV. táblázatban.

³⁾ *Die Ergebnisse der Viehzählung* etc. I. Heft. Wien, 1912. — (106—100. lap.)

⁴⁾ A baromállomány átlagos súlyának megállapítására nézve lásd *jelen munka* 24. lap ³⁾ jegyzet.

Ezekből az adatokból az évi hústermelés hozadékát megállapíthatjuk, mert ismervén az évenként levágásra kerülő állatok számát és az állatállomány összes súlyát, az egy évre eső hánnyad mutatja az évenként termelt hús mennyiségét, a bőr és zsiradék belefoglalásával. Egyes állatnemenként tehát a hústermelés mennyisége és értéke a következőképen alakul:

bika, ökör, tehén	1,977.969 q	245,826.809 korona
borjú	477.097 »	38,985.683 »
sertés	758.715 »	219,254.569 »
malacz	54.420 »	9,603.645 »
juh	47.960 »	4,962.564 »
bárány	4.252 »	640.120 »
kecske	11.904 »	1,008.245 »
ló	162.875 »	5,143.440 »
Évi összes hústermelés ...	3,495.192 q	524,925.075 korona

A hasznos háziállatok évi húsproduktuma tehát Ausztriában 3·495 millió métermázsa, 524·925 millió korona értékben, az állati bőrt és zsiradékot beleszámítva.

Az évi *gyapjútermelés* értéke a juhállomány csekélysege miatt Ausztriában jelentéktelen. Egy juh után évenként 1·5 kg gyapjút, egy bárány után 0·25 kg gyapjút nyernek. Az évi gyapjútermelés 1,992·315 juh és 435·786 bárány után 30·974 q-ra tehető. A mosatlan gyapjú átlagos értékét métermázsanként — mint Magyarországra nézve — 140 koronában véve fel, az évi gyapjútermelés értéke gyanánt Ausztriában 4,336·360 koronát nyerünk.

Összefoglalva a hasznos háziállattenyésztés hozadékát az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságokban és országokban, a következő eredményre jutunk:

⁵⁾ A baromállomány egyes nemeinek értékmegállapítására nézve lásd *jelen munka* 24. lap ⁴⁾ jegyzet.

⁶⁾ A bika, ökör, tehén átlagsúlya 337·5 kg, a borjúé 91 kg, átlagértéke pedig 418·60 K, illetve 74·36 K.

⁷⁾ A sertés átlagos súlya 48·1 kg, a malaczé 8·5 kg, átlagértéke pedig 139 K, illetve 15 K. A sertésállomány értéke Ausztriában azért nagyobb, — a kisebb létszám dacára — mert Magyarországon a malacok hányada magasabb.

⁸⁾ A juh átlagsúlya 28·8 kg, a bárányé 7·5 kg, átlagértéke pedig 29·80 K, illetve 11·29 K.

tej	448,019.098 korona
hús, bőr és zsír ...	524,925.075 »
gyapjú	4,336.360 »
trágya	897,410.830 »
Összesen	1,874,691.363 korona

Feltűnő, hogy míg Magyarországon a hasznos háziállattenyésztés hozadékának értéke alig haladja meg az elfogyasztott takarmány és zab értékét, addig Ausztriában az 1.481,971.221 koronára rúgó évi takarmányfogyasztás értékét az állattenyésztés hozadéka lényegesen túlhaladja, egy jelenség, a mely mutatja, hogy az osztrák mezőgazdaságban a takarmányozást sokkal gazdaságosabban és szakszerűbben folytatják, úgy hogy annak reprodukív ereje nagyobb.

Az állattenyésztés során meg kell emlékeznünk még a *méhészetről* is, a mely alig számba jövő fáradság és költség nélkül biztosít jövedelmet a termelőnek. Az osztrák birodalomban az 1911—1913. években átlag évenként a méhkasok száma 1,139.290 volt, a melyekben évi átlagban 37.753·8 q mézet és 3.399·8 q viaszt termeltek,¹⁾ a mely méhtermékek összes értéke 11,077.947 korona. Még pedig — úgy mint Magyarországon — a méz értékét 1911-ben métermázsanként 84 koronával, 1912. és 1913-ban 100 koronával számítva, a méz értéke fejében 10,397.983 koronát, míg a viasz értéke fejében — azt métermázsanként 200 koronával véve fel — 679.964 koronát nyerünk.

A *selyemtenyésztés* ép úgy, mint Magyarországon, Ausztriában is sok családnak biztosít jövedelmező foglalkozást. Az 1911—1913. években a selyemgubó termelése és ára következőképen alakult:²⁾

Év	Termelt mennyiség kg	Átlag-ár kg-ként	Összes érték
K O R O N A			
1911.	2,162.113	3·12	6,745.792
1912.	2,185.470	2·59	5,660.367
1913.	1,645.623	3·38	5,562.205
Átlag	1,997.735	2·99	5,989.455

¹⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch 1913.* (90. lap.)

²⁾ *U. ott* 99. lap.

A selyemtenyésztés Ausztriában évenként tehát 5·989 millió korona hozadékot ad.

A nemzeti jövedelemnek jelentékeny forrása Ausztriában is a *baromfitenyésztés*. A baromfiállomány 1910. év végén — az állatszámolás adatai szerint ¹⁾ — a következő volt:

házi csirke	...	31,742.828	darab
lúd	...	1,990.068	>
kacsa	...	647.378	>
egyéb szárnyas	...	1,600.855	>
Összesen	...	35,981.129	darab

Az osztrák és magyar monarchia szerződéses vámterületére vonatkozó külkereskedelmi statisztika adatai szerint a házi csirke átlagos kiviteli értéke volt darabonként 1911-ben 1·77 korona, egy lúdé 4·02 korona, egy kacsáé 1·55 korona, egyéb szárnyasé 2·32 korona.²⁾ A baromfiállomány összértéke volna e szerint 68,902.297 korona. Noha a kiviteli érték magasabb mint a gazdasági udvarban számított érték, de viszont nem hagyható figyelmen kívül, hogy a szárnyasok száma tényleg nagyobb, mint a mennyit a hivatalos állatszámolás adatai kimutatnak, mert a nép, megadóztatástól való félelmében, bizalmatlanságból eltitkolja a baromfiétszámot.³⁾

A 68·902 millió korona értéket képviselő baromfiállomány évi hozadéka hús-, toll- és tojástermékekben pontosan meg nem állapítható. Ha abból indulunk ki, hogy Magyarországon a baromfiállomány évi hozadéka a szárnyasok összes értékének 160·39%-át teszi és ugyanezt az arányt vesszük Ausztriára nézve is, úgy a baromfitenyésztés hozadéka fejében 110,512.394 koronát állít-

¹⁾ Id. *Die Ergebnisse der Viehzählung* etc. (109. lap.)

²⁾ Ugyanis 1911-ben kivittek 3,070,103 darab csirkét 5,445,540 K értékben, 884,182 darab ludat 3,524,060 K értékben, 302,213 darab kacsát 468,608 K értékben, 189,792 darab egyéb szárnyast 143,606 K értékben, végül 7,029 darab gyöngytyúkot 27,608 K értékben, a mely utóbbi szárnyast átlag 3·90 K értékben az egyéb szárnyasok 0·75 K értékével egybe vettük. (Lásd: *Statistik des auswärtigen Handels des Vertragszollgebietes der beiden Staaten der österr.-ungar. Monarchie im Jahre 1913*. Wien, 1914. (455—456. lap.)

³⁾ Id. *Viehzählung* 8* lap.

hatunk hozzávetőleges eredmény gyanánt a nemzeti jövedelem elemei közé.¹⁾

Az állattenyésztés nyershozadéka tehát 2.002,271.159 korona értéket képvisel Ausztriában. Ebből levonandó, a kettős számítás elkerülése végett, a takarmánynövények ama részének értéke, a melyet a mezőgazdaságban hasznosított baromfiállomány fogyaszt, mert az állattenyésztésnél termelési költségnek tekintendők a takarmánynövények, ezeknek értékét pedig a földművelés hozadékának megállapításánál már számba vettük. Ellenben nem lesz levonandó a takarmánynövényeknek a nem mezőgazdák részére történt eladásából befolyt összeg, mert ez a takarmánymennyiség nem térül meg trágya alakjában a földművelésnek. Tudjuk már, hogy a 21,153.224 darabból álló baromfiállományból 1,535.724 darabot nem a mezőgazdaságban hasznosítottak, tehát az 1481·971 millió korona értékű takarmányból 107,591.110 korona értékű takarmányt az ipariüzemekben, a fegyveres erő és fényűzési célok szolgálatában hasznosított baromfiállomány fogyasztott, ennél fogva takarmány fejében termelési költség címén csak 1.374,380.111 korona lesz levonandó.

Összefoglalva az eddigi eredményeket, most már Ausztriára nézve is megállapíthatjuk a földművelést és állattenyésztést egyesítő mezőgazdaság tiszta hozadékát, a mely következőképen alakul:

a földművelés nyershozadéka (évi termés)	...	4.255,530.600	K
az állattenyésztés nyershozadéka	...	2.002,271.159	>
A mezőgazdaság nyershozadéka	...	6.257,801.759	K

Ebből levonandó termelési költség fejében:

vetőmagra	...	286,892.896	K
mezőgazdasági gépek és eszközök kopása fejében	...	82,148.618	>
trágyára és állati munkaerőre	...	897,410.830	>
elfogyasztott takarmány fejében	...	1.374,380.111	>
A mezőgazdaság tiszta hozadéka	...	3.616,969.304	K

¹⁾ Ebből egyedül a tojástermelésre 36,221,537 koronát számíthatni, kiindulva abból, hogy a baromfiállomány $\frac{1}{3}$ része tojó tyúk és feltéve, hogy a tyúk évenként 80 tojást, a kacsá 70, a lúd 18 és egyéb baromfi

Ez a 3·616 milliárd tiszta hozadék a következő módon oszlik meg a földművelés és állattenyésztés között, ha — a mi egyedül helyes — egységes üzemnek tekintjük a mezőgazdaságot. Az évi termés összhozadékából, 4·255 milliárd koronából, levonandó vetőmagra, mezőgazdasági gépek és eszközök kopási hányada fejében, trágya és állati munkaerőre 1·266 milliárd korona, marad tehát 2·989 milliárd korona. Ebből, tekintettel arra, hogy az állattenyésztésre fordított költség nagy részben a földművelés hozadékában reprodukálódik, az állattenyésztésre fordított takarmánynak 1·374 milliárdnyi értékét levonva, nyerjük a földművelés tiszta hozadékának megfelelő értéket: 1.614,698.145 koronát, a mihez az állattenyésztés hozadékát, 2.002,271.159 koronát adva, a mezőgazdaság tiszta hozadéka fejében 3.616,969.304 koronához jutunk.

b) Szőlő- és bortermelés.

Az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok szőlőterülete 1913-ban 218.699 hektárra rúgott, a mely a művelés alatt álló terület 0·73 %-át képviseli.¹⁾

Az osztrák birodalomban a szőlő- és bortermelés hozadékának megállapítására is hivatalos adatok állanak rendelkezésre, de ezek csak a termés mennyiségére, nem pedig annak értékére vonatkoznak. Az 1911—1913. években az összes szőlőterületen szüretelt must és fogyasztásra szolgáló szőlő mennyisége volt: ²⁾

1911-ben	3,949.336 hl bor	54.556 q csemegezőlő ³⁾
1912-ben	3,969.873 » »	47.547 » »
1913-ban	4,352.848 » »	40.437 » »
Átlag	4,090.685 hl bor	47.513 q csemegezőlő

(pulyka, gyöngytyúk) 60 tojást rak. (Winkler János, a Baromfityésztők országos egyesülete titkárának szíves közlése szerint egy tyúk országos átlagban 80 tojást, a pulyka 50—60, a kacsa 70—80, a liba 16—18, a gyöngytyúk 60 tojást tojik.)

¹⁾ *Statistik der Ernte in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern im Jahre 1913.* Wien, 1914. — (32. és 171. lap.)

²⁾ *U. ott* 171. és 172. lap; továbbá: *Statistik der Ernte etc. im Jahre 1912.* Wien, 1913. — (37., 52. és 53. lap.)

³⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch 1912.* — (78. lap.)

Hogy mennyi a termelt bor és gyümölcs gyanánt fogyasztásra eladott csemegezőlő értéke, annak megállapítására, hivatalos osztrák adatok hiányában, a magyar szőlőszeti statisztika adatait veszszük igénybe. 1911—1913. években a szüretelt must hektoliterje átlag 37·68 koronában van kimutatva a Magyarbirodalomban.¹⁾ E szerint a 4,090.685 hl bor értéke 154,137.010 korona, míg a 49.849 q csemegezőlőé — métermázsáját, mint Magyarországon, 45 koronával számítva — 1,938.085 korona.

Az összes szőlőszeti termelés értéke évenként 156,075.095 korona értéket képvisel Ausztriában.

c) Gyümölcsstermelés és konyhakertészet.

Ausztria nemzeti jövedelmének egyik jelentékenyebb forrása a gyümölcsstermelés. A gyümölcsstermés mennyiségét Ausztriában a termés-statisztika kimutatja, de a gyümölcsstermés értékének megállapítására nem terjeszkedik ki. Ennélfogva a gyümölcsstermés értékének kipuhatólása végett, métermázsánként a magyar külkereskedelmi statisztika kiviteli értékét állítjuk be, mint Magyarország gyümölcsstermésének értékmegállapításánál tettük, míg a déligyümölcsnél a szerződéses vámterület 1911—1913. évi kiviteli átlagértékeit veszszük alapul.²⁾ (Lásd a táblázatot a túlsó oldalon.)

A 10·536 millió métermázsas gyümölcsstermés 257·850 millió koronával gyarapítja Ausztria nemzeti jövedelmét.

A konyhakertészet hozadékának megállapítására adatok nem állanak rendelkezésre. Kertészetre Ausztriában (371.242 hektár) 645.107 kat. hold szolgál.³⁾ Ha — mint Magyarországra nézve tettük — holdanként átlagos hozadéknak csak 100 koronát számítunk, 64,510.700 koronát kapunk. Ebből, a zöldségfélék közül a földművelés hozadékánál már számbavett káposzta-

¹⁾ *L. jelen munka* 30. lap.

²⁾ Az adatokra nézve lásd: *Österreichisches Statistisches Handbuch 1913.* (90. lap); *u. az 1912.* — (78. lap); *Statistik der Ernte etc. im Jahre 1913.* (172—175. lap); *id. Statistik des auswärtigen Handels des Vertragszollgebietes der beiden Staaten der österr.-ungar. Monarchie im Jahre 1913.* I. Band. (424—426. lap.)

³⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch 1913.* (77. lap.)

Gyümölcsnemek	Termés mennyisége métermázákban			Egység- érték koronában	Összes érték koronában
	1911.	1912.	1913.		
Kögyümölcs:					
(cseresnye, meggy, szilva, őszi- és kajszinbaraczk)	2,587,753	7,197,324	2,581,604	4,122,227	112,619,242
Maggyümölcs:					
(alma, körte, birsalma)	4,317,911	9,369,415	4,988,741	6,225,356	131,541,772
Héjgyümölcs:					
dió	41,676	24,284	17,225	27,728	2,128,956
mandula	21,282	20,977	4,868	15,709	4,115,758
gesztenye	40,012	21,080	29,692	30,261	1,038,860
Déligyümölcs:					
füge	69,820	66,282	52,706	62,936	2,517,440
olajbogyó (Oliven)	66,574	54,740	25,604	48,973	3,746,433
babérlevél	1,632	1,643	1,850	1,708	37,251
narancs és ezítrom	—	—	341	341	9,234
szentjánoskenyér (Karoben)	—	—	4,353	4,353	21,89
Gyümölcstermés összesen	7,146,660	16,755,745	7,706,984	10,536,463	257,850,235

termés átlagos értéke fejében 51'836 millió koronát levonva, 12,674.700 korona marad a főzelékkfélék és konyhanövények évi termelési értéke gyanánt. (A tök a kapásnövények között van kimutatva.)

A gyümölcstermelés és konyhakertészet évi hozadéka 270,524.935 korona.

d) Erdészet.

Az erdészet évi hozadékának, az évi fatermés mennyiségének és értékének megállapítására az osztrák erdészeti statisztika megbízható anyagot szolgáltat.

Az összes erdőterület az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságokban és országokban 9,768.290 hektár¹⁾ (azaz 16,974.357 kat. hold). Ebből 5,860.687 hektár fenyőerdő; 1,954.582 hektár lomberdő, azaz bükk-, tölgy-, továbbá nyárfa-, nyírfa-, égerfa- stb. erdő és 1,953.021 hektár vegyes állagú erdő, azaz a melyben az egységes fanem mellett legalább 0.2 részt tesz a másnemű faállomány. Tulajdonképpen tehát ez is lomb-erdő.

Az osztrák erdészeti statisztikából összeállítható megközelítő pontossággal, hogy a lomberdő fanemek szerint miként oszlik meg. E szerint az 1,954.582 hektár lomberdőből 1,235.614 hektár (63.22%) bükkerdő; 591.510 hektár (30.26%) tölgyerdő; 127.458 hektár (6.52%) pedig égerfa-, nyírfa-, nyárfa-, rezgőnyárfa-, fűzfa-, hársfa-, kórisfa- stb. erdő.²⁾ Ugyanezt a százalékos arányt alkalmazva az 1,953.021 hektár vegyes állagú erdőre, megállapíthatjuk, hogy a 9,768.290 hektár összes erdőterületből a bükk-erdő 2,470.313 hektár, a tölgyfaerdő 1,182.494 hektár, a fenyő-erdő 5,860.687 hektár, végül egyéb lomberdő 254.796 hektár. Vagyis az összes erdőterületből 59.99% fenyő-, 25.29% bükk-, 11.08% tölgy- és 3.64% egyéb lomberdő.

Az évi átlagos összes fatermés (növedék) Ausztriában 30,363.583 köbméter, a melyből 53% haszonfa, 47% tűzifa.³⁾

¹⁾ Forst- und Jagdstatistik. Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbau-Ministeriums für das Jahr 1910. Wien, 1913. (2. lap.)

²⁾ U. ott 82—106. lap.

³⁾ U. ott 109. lap.

A fatermelés 1910-ben némileg meghaladta az átlagos fatermés mennyiségét, a mennyiben az következőképen alakult: ¹⁾

a kitermelt haszonfa	15,485.266	köbméter,
a melyből	14,506.541	> puhafa,
	978.725	> keményfa,
a kitermelt tűzifa	15,703.451	űrméter,
a melyből	9,349.263	> puhafa,
	6,354.188	> keményfa.

Kérdés, mennyi értéket képvisel az évi fatermelés? A tölgyfa átlagos tóárát — úgy, mint Magyarországra nézve — a haszonfánál (épület- és műfánál) köbméterenkint 20 koronában, a tűzifánál 3 koronában számítjuk; a fenyőfa átlagos tóárát a haszonfánál 5 koronában, a tűzifánál 1 koronában, a bükk- és más lombfánál 5, illetve 2 koronában vesszük fel. A tölgyet és bükköt a keményfához, a fenyőt és egyéb lomberdőt a puhafához sorozva megállapíthatjuk, hogy a keményfatermelésből 32-37% esik a tölgyfára, 67-63% a bükkfára; a puhafatermelésből 95-84% esik a fenyőre és 4-16% egyéb lombfára.

A fatermelés értéke — ez adatok alapján — következő:
A kitermelt haszonfából:

316.813 köbméter tölgyfa ... à 20 K =	6,336.260	korona
661.912 > bükkfa ... > 5 > =	3,309.560	>
13,903.069 > fenyőfa ... > 5 < =	69,515.345	>
603.472 > lombfa ... > 5 > =	3,017.360	>

A kitermelt tűzifából:

2,056.850 köbméter tölgyfa ... à 3 K =	6,170.550	korona
4,297.338 > bükkfa ... > 2 > =	8,594.876	>
8,960.334 > fenyőfa ... > 1 > =	8,960.334	>
388.929 > lombfa ... > 2 > =	777.858	>

A kitermelt fa értéke 106,681.943 korona

Ausztriában a 31,188.717 köbméterre rúgó évi fatermelés értéke 106,681.943 korona. Noha a fatermelés mennyiségileg több Ausztriában, mint Magyarországon, annak értéke mégis azért marad a magyar fatermelés értéke mögött, mert az érté-

¹⁾ U. ott 132. lap.

kesebb tölgyfatermelés nagyobb Magyarországon, az értékeletlenebb fenyőfatermelés pedig Ausztriában.

e) Vadászat és halászat.

Ausztria vadászterületeinek száma 35.782, összesen 28,083.538 hektár (48,800.763 kat. hold) kiterjedésben.¹⁾ A bérbeadott vadászterületek után fizetett évi bérösszeg 5,370.845 korona volt 1910-ben.

Valamint Magyarországra, úgy Ausztriára nézve is hivatalos adatok állanak rendelkezésre a lelőtt vadak darabszámáról, a melyből a vadászat évi hozadéka megállapítható.

A hasznos vadállományból lelőtt 2,155.335 darab szőrmés vad összes súlya 92.715 q, értéke pedig 7,667.020 korona, míg a lelőtt 1,980.310 darab szárnyas vad 1,991.012 korona értéket képvisel. Vagyis az elejtett szőrmés és szárnyas vadak összes értéke 9,658.032 korona.²⁾ A lelőtt vadak értékéhez számítandó még az Ausztriából külföldre évenként elevenen kivitt szőrmés és szárnyas vadak értéke. Minthogy Magyarországból úgy az

¹⁾ Id. *Forst- und Jagdstatistik*. (434—435. lap.)

²⁾ A lelőtt hasznos vadak darabszáma és értéke részletezve a következő:

	Darab	Átlag-súly kg	Összes súly q	Átlagos érték q-kint korona	Összes érték korona
<i>Szőrmés vad:</i>					
szarvas	21.281	80	17.025	86.42	2,830.082
dámvad	3.653	40	1.461		
őz.....	117.909	10	11.791		
zerge	9.888	10	989		
vaddisznó	3.704	40	1.482		
nyúl.....	1,998.900	3	59.967	80.66	4,836.938
Szőrmés vad összesen....	2,155.335	—	92.715	—	7,667.020
<i>Szárnyas vad:</i>				Darabon-kint	
fajd és vadlúd	5.351			3	16.053
fogoly és kisebb szárnyas	1,974.959			1	1,974.959
Szárnyas vad összesen....	1,980.310			—	1,991.012

A darabszámra vonatkozó adatokat lásd *Österreichisches Statistisches Handbuch 1913*. (104. lap.) Az átlagos súlyra és értékre vonatkozó adatokat a külkereskedelmi statisztika adatai alapján állapítottuk meg.

Ausztriába, mint a vámkülföldre elevenen kivitt szőrmés és szárnyas vad értékét már számba vettük, az Ausztriából a vámkülföldre kivitt élő vad értékét megkapjuk, ha az osztrák és magyar monarchia szerződéses vámterületéről elevenen kivitt vad 570.974 koronára rúgó értékéből ¹⁾ levonjuk a Magyarországból a vámkülföldre kivitt élő vad értékét, vagyis 209.366 koronát.²⁾ Az Ausztriából a vámkülföldre kivitt vad értéke 361.608 korona.

E szerint a vadászat 10,019.640 koronával fokozza Ausztria nemzeti jövedelmét.

A halászat hozadéka Ausztriában nagyobb, mint Magyarországon, mert a gazdasági termelés ezen ágának jelentőségét tulajdonképpen a tengeri halászat adja meg. Az osztrák adriai-part tengeri halászatának eredményéről hivatalos adatok állanak rendelkezésre.³⁾

Az 1911—1912. évben a tengeri halászat fogása volt halakban, pánccélos állatokban és puhányokban 12,461.554 kg, 10.392.676 korona értékben. Vagyis kilogrammonként 0.834 korona. Ebből — minthogy csak a belföldi halászok fogása gyarapítja az osztrák nemzeti jövedelmet — levonandó az olasz halászok fogásának eredménye, a melyet a hivatalos statisztika 1,464.944 koronában mutat ki. Vagyis a belföldi tengeri halászat hozama 8,927.732 korona. A helyi fogyasztás 9,493.157 kg, a mi a fent talált 0.834 korona átlagérték alapján számítva, 7,917.293 koronának felel meg. Ez mutatja, miért nincs jelentősége az osztrák tengeri halkereskedelemnek.

Az édesvízi halászat hozadéka meg nem állapítható, mert csak a bodeni tavi halászatnak az osztrák hányada van kimutatva az 1912. évre 34.957 koronával.⁴⁾ A halászat hozadéka tehát legalább 8,962.689 korona értéket képvisel.

A vadászat és halászat összes hozadéka e szerint Ausztriában 18,982.329 korona.

¹⁾ *Statistik des auswärtigen Handels des Vertragszollgebietes etc. 1913.* (457. lap.)

²⁾ *A magyar szent korona országainak 1913. évi külkereskedelmi jogalma.* Budapest, 1915. (171. és 172. lap.)

³⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch 1912.* (104. lap.)

⁴⁾ *U. ott* 103. lap.

f) Bánya- és kohótermelés.

Noha a bányászatnak és kohászatnak ipari jellege van már, mégis indokolt az őstermelés hozadékához számítani a bányászati és kohótermelés eredményét is, mert ép úgy nyersanyagot szolgáltat, mint az őstermelés bármely ága. Ép úgy, mint Magyarországon, Ausztriában is kimutatja a hivatalos statisztika a bányászat és kohászat évi nyershozadékát, de itt elkülönítve egymástól. Az összes bányászati és kohászati termelés értékét megkapjuk, ha a bányászati termelés értékéhez adjuk a kohótermelés és kőszéngyurma (brikett)- és pírészén (koks)-termelés értékét, levonva ebből a kőszéngyurma és pírészén előállításához felhasznált fekete- és barnaszén értékét és a kohósított érczek és egyéb olvasztott javak értékét. Az így nyert eredmény a naphta- és sótermelés értékével lesz még kiegészítendő.

Az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok bányászati termelésének mennyisége és értéke az 1911—1913. években a következő volt (kohótermelés nélkül): ¹⁾

	Mennyiség q	Érték K
1911-ben	427,191.219.8	320,107.395
1912-ben	453,392.880.2	352,545.531
1913-ban	472,222.675.5	371,442.426
Átlag 1911—1913-ban ..	450,935.591.8	348,031.784

Minthogy az osztrák statisztika külön mutatja ki a kohótermelést, itt — szemben a magyar bánya- és kohótermelés hozadékának megállapításánál követett eljárásunkkal — az összes bányatermékeket mutatjuk ki és majd a kohótermelésnél fogjuk a kettős számítás elkerülése végett szükséges levonásokat eszközölni.

A kohótermelés mennyisége és értéke az 1911—1913. években a következő volt: ²⁾

	Mennyiség q	Érték K
1911-ben	16,415.355.64	155,669.109
1912-ben	18,101.333.27	179,212.612
1913-ban	18,139.156.10	181,607.752
Átlag 1911—1913-ban ..	17,551.948.34	172,163.158

¹⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch 1913.* (110. lap.)

²⁾ *U. ott* 122. lap.

A kohótermelést kiegészítő kőszéngyurma (brikett)- és pír-szén (koks)-termelés mennyisége és értéke pedig így alakult: ¹⁾

	Mennyiség q	Érték K
1911-ben	24,070.525	42,746.891
1912-ben	27,489.036	49,253.817
1913-ban	30,446.835	53,701.686
Átlag 1911—1913-ban	27,335.465	48,567.465

Az összes kohótermelés együttes értékéből, azaz 220,730.623 koronából levonandó a kohótermékek előállításához felhasznált bányatermékek értéke, mert ellenkező esetben ezek kétszeresen (nyersen és feldolgozott állapotban) vétetnének számba. A kőszéngyurma és pír-szén előállításához felhasználtatott 1911—1913-ban átlag évenként 40,217.840 korona értékű barna- és feketeszén, ²⁾ míg a többi kohótermékhez kohósítottatott átlag évenként 44,285.559 korona értékű ércz és egyéb olvasztott bányászati termék. ³⁾ Vagyis összesen 84,503.399 korona levonása után a kohászati termelés értéke fejében 136,227.224 koronát nyerünk.

A bányászati termelés jelentékeny ágazata Ausztriában a földszurok (naphta) és nyers kőolajtermelés, a melyről ugyan-csak pontos adatok állanak rendelkezésre. A termelt kőolaj és földszurok mennyisége és értéke volt: ⁴⁾

	Mennyiség q	Érték K
1911-ben	14,897.824	49,608.865
1912-ben	11,458.163	59,695.236
Átlag 1911—1912-ben	13,177.993	54,652.050

A bányászat során számba veendő még a sótermelés hozadéka is, a mely (1911—1913) átlag évenként 3,486.945 q. ⁵⁾ Ennek az értéke a hivatalos statisztika szerint 48,026.079 korona volna.

¹⁾ U. ott 124. lap. Úgy a fekete-, mint a barnaszénből előállított gyurmát és pír-szénét külön mutatja ki a bányászati statisztika.

²⁾ U. ott 124. és 125. lap.

³⁾ Még pedig 1911-ben 40,368.567 korona, 1912-ben 46,091.802 korona és 1913-ban 46,396.309 korona értékben. — *Österreichisches Statistisches Handbuch 1913.* (109. lap.)

⁴⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch 1913.* (117. lap.)

⁵⁾ U. ott 115. lap; továbbá *id. m. 1912.* (121. lap.)

De mivel — mint Magyarországon — úgy Ausztriában is a sótermelés állami egyedárúság tárgya, a mi a sóáraknak tetemes fokozásában nyilvánul, a mely árfokozás nem jelenti a nemzeti jövedelemnek az áremeléssel egyenlő gyarapodását, hanem csak a nemzeti jövedelemnek az államkincstár javára szolgáló eltolódását; a sótermelésnek a monopolárak alapul vételével megállapított fenti 48,026 millió korona értékét nem fogadhatjuk el a nemzeti jövedelem becslésénél, hanem — a Magyarországra nézve követett eljárás szerint — az 1911—1913. évi áruforgalmi statisztika adatai alapján 1 q kősó átlagos értékét 3.18 koronában, a főtt só értékét 6.61 koronában számítva, az átlagos évi 3,278.512 q kősó és 208.433 q főtt sótermelés összes értékét 11,803.410 koronára teszszük. (Az osztrák sómonopolium tiszta jövedelme — a termelési és eladási költségek levonása után — 28,821.552 koronában van kimutatva. ¹⁾

A bánya- és kohótermelés összes értéke 550,714.468 korona. Hogy azonban a bányászat és kohászat tiszta hozadékához jusjunk, egyes tételek a termelési értékéből levonandók lesznek.

Tudjuk, hogy a munkabér közgazdasági szempontból nem termelési költség, tehát nem vonandó le; ellenben a termelésnél felhasznált bányafa, műfa és egyéb famennyiség, a vas- és aczelanyagok értéke levonandó, mert ezeket részint már az erdészet hozadékában számba vettük, részben pedig az ipari termelés értékében foglaltatnak, tehát kétszeresen szerepelnének; levonandó végül a robbantó- és gyújtóeszközök, világító- és kenőanyagok és tüzelőszerek értéke, mert ezek megsemmisülnek, a nélkül, hogy rendeltetésszerű felhasználásukkal valakinél jövedelemmé válnának.

Az osztrák bányastatisztika részletes pontossággal mutatja ki az anyagfelhasználásból álló ezeket a termelési költségeket, a melyek 1911-ben következőképen alakultak a bányászatnál: ²⁾

¹⁾ *Statistische Mitteilungen über das österreichische Salzmonopol im Jahre 1913.* Wien, 1915. (177. lap.)

²⁾ *Statistik des Bergbaues in Österreich für das Jahr 1911.* Erste Lieferung: Die Bergproduktion. Wien, 1912. (219—223. és 225. lap.)

Bánya-, mű- és egyéb fa	21,908.949	korona
Vas- és acélananyagok	9,130.282	"
Robbantó- és gyújtóanyagok	5,469.932	"
Világító- és kenőanyagok	2,855.320	"
Tüzelőszerek	14,450.440	"
Az anyagfelhasználás összértéke	53,814.923	korona

A kohóüzemben termelési költség gyanánt felhasznált anyag összértéke 56,135.238 korona, tehát úgy a bánya-, mint a kohóüzemben együtt 109,950.161 korona, a mi a termelési érték 19'96%-át teszi. Ha ezt az összeget a bánya- és kohótermelés 550'714 millió koronára rúgó értékéből leütjük, kapjuk a bánya- és kohótermelés tiszta hozadékát, a mely 440,764,307 koronának felel meg.

A nyersanyagot szolgáltató őstermelés összes tiszta hozadéka tehát az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságokban és országokban 4.609,997.913 korona, a mely következőképen oszlik meg az egyes hozadékforrások szerint :

Mezőgazdaság (földművelés és állattenyésztés)	3,616,969.304	K	78'46 %
Szőlő- és bórtermelés	156,075.095	"	3'39 "
Gyümölestermelés és konyhakertészet	270,524.935	"	5'87 "
Erdészet	106,681.943	"	2'31 "
Vadászat és halászat	18,982.329	"	0'41 "
Bánya- és kohótermelés	440,764.307	"	9'56 "
Az osztrák őstermelés tiszta hozadéka ...	4.609,997.913	K	100— %

2. Az ipari termelés hozadéka.

Az őstermelés által létrehozott nyersanyagok legnagyobb része feldolgozandó, átalakítandó, hogy a szükségletkiegészítésre alkalmassá legyen. A nyerstermékek feldolgozásával foglalkozik az ipar. A nyersanyagoknak az ipari tevékenység által biztosított értékemelkedése, forrása az iparúzó osztály jövedelmének.

Feladatunk tehát azt az értéktöbbletet megállapítani, a mely az ipari termelés eredménye. Vagyis nem az évenként előállított ipari termékek összes értékét, a maga egész terjedelmében kell statisztikailag megragadni, hanem csakis az ipari munka

által létrehozott értékemelést.¹⁾ Az ipari termék értékében nem csak az ipari tevékenység eredménye reprodukálódik, hanem abban más termelő tevékenység által teremtett érték is foglaltatik. A nyersanyag értéke is benne van az ipari termék értékében, azt pedig a földművelés, állattenyésztés, szóval mezőgazdasági vagy bányászati termelés hozta létre. Hogyan lehet tehát az ipari termelés által létrehozott értéket kipuhatolni? Ismernünk kell mindenekelőtt az évenként előállított ipartermékek összességének értékét, a melyből a felhasznált nyersanyagoknak és félgyártmányoknak értéke levonandó, mint a mely javak részint az őstermelés hozadékának kipuhatolásánál (földművelésnél, állattenyésztésnél, erdészetnél, bányászatnál) már számba vétettek, részint az ipari termelés más rovatában már szerepelnek (félgyártmányok). Így pl. a malomiparnál a liszt értékéből levonandó a megőrölt búza, rozs, stb. értéke, mert ez már a földművelés hozadékába lett beállítva; a gyapjúiparnál levonandó a nyersgyapjú értéke, a mennyiben azt az állattenyésztésnél már számba vettük; a gépgyártásnál levonandó a vaslemez értéke, mert azt — mint félgyártmányt — már a vasöntőiparban számítottuk. A feldolgozott nyersanyag és félgyártmányok értéke levonandó, tekintet nélkül arra, hogy azok külföldről hozattak be, vagy belföldön állítottak elő; mert noha a kész ipari termék értékébe beolvadt külföldi nyersanyag és félgyártmány még a termelés egyik ágában sem lett számba véve, de mivel közgazdasági szempontból csak azok az anyagok, illetve értékek elemei a nemzeti jövedelemnek, a melyek itt a belföldön lettek előállítva, a külföldről származó nyersanyag és félgyártmányok értéke is levonandó a kész termék értékéből. Más szóval, a belföldön előállított nyersanyagok és félgyártmányok értéke levonandó azért, mert már számba vétettek, a külföldről behozott nyersanyagok és félgyártmányok értéke pedig azért, mert nem eleme a nemzeti jövedelemnek.

¹⁾ Az ipari termelési statisztikának is az a feladata, hogy az ipar által létrehozott értékemelkedést, vagyis a termelés és nem a termék értékeit állapítsa meg. (Lásd e kérdésről Dr. Otto Most: »Zur Methode, Technik und neuesten Phase der gewerblichen Produktionsstatistik.« Jahrbücher für Nationalökonomie & Statistik. 1907. 723. lap.)

Levonandó további tétel az ipariüzemben használt munkagépek kopási hányada, mert az ebben mutatkozó költség a termelés érdekében hozott olyan áldozat, a mely senkinél sem válik jövedelemmé.

Ugyanezen okból levonandó lesz a kész termékek értékéből az azok előállításánál felhasznált tüzelőszerek értéke is.

A) Az ipari termelés a Magyarbirodalomban.

a) Nagyipari termelés.

Az ipari termelés értékének megállapítására igen becses és megbízható hivatalos adatok állanak rendelkezésünkre. Hegedüs Sándor egykori kereskedelemügyi m. kir. minister elévülhetetlen érdeme, hogy gyáripari statisztikai felvételt készítettett és ezzel Magyarországnak biztosította Európában egy részletes, használható és úttörő ipari termelési felvétel készítésének elsőbbségét.¹⁾

Noha az 1898. évi gyáripari statisztika végeredményeit feltüntető adatok elévültek, mégis sok értékes anyagot szolgáltat e felvétel problémánk megoldására, mert biztos kiinduló pontot nyújt egyes kérdések megvilágításához.

Az 1898. évi gyáripari statisztika mintájára az 1906. évre vonatkozólag is történtek iparstatisztikai felvételek, a melyek a magyar gyáripari termelés értékének megállapítására szintén kiterjedtek.²⁾

A gyáripari termelés értékének minél megbízhatóbb ki-puhatolása végett, a rendelkezésünkre álló statisztikai anyag szempontjából, az egyes gyáriparágakat két csoportba kell osztanunk. Az első csoportba tartoznak a mezőgazdasági iparágak (vagyis a malom-, sör-, cukor- és szeszipar), továbbá az ásványolajipar és a dohánygyártás. Az adóellenőrzés alá vetett ez ipar-

¹⁾ *A magyar korona országainak gyáripara az 1898. évben.* Hegedüs Sándor kereskedelemügyi m. kir. minister rendeletéből az 1899. évben végrehajtott iparstatisztikai felvételek adatai alapján Hegyeshalmy Lajos dr. és Farkas Ferenc közreműködésével szerkesztette Szerényi József. Budapest, 1901.

²⁾ *Emlékirat a hazai kis- és gyáripar fejlesztéséről.* Kiadja a kereskedelemügyi m. kir. ministerium. Budapest, 1909.

ágakra és a malomiparra vonatkozólag részletes és pontos termelési statisztikai anyag áll évről évre rendelkezésünkre, tehát ez iparágak termelési értéke sokkal pontosabban nyomonzható ki, mint a többi iparágaké, a melyek a második csoportot alkotják.

Elsősorban tehát a magyar mezőgazdasági ipari termelés értéke állapítandó meg.

A *malomiparban* előállított összes örlemény mennyisége és értéke az 1911—1913. évben átlag évenként volt:¹⁾

	Mennyiség q	Átlag- érték korona	Összes érték korona
Búzaliszt	16,771.000	30·89	518,056.190
Rozsliszt	1,227.000	25·80	31,656.600
Korpa	4,503.000	10·90	49,082.700
Egyéb örlemény *) ...	1,239.000	21·10	26,142.900
Összes örlemény	23,740.000	26·32	624,938.390

A megőrölt gabonamennyiség és annak értéke pedig az 1911—1913. évben átlag évenként a következő volt:²⁾

	Mennyiség q	Átlag- érték korona	Összes érték korona
Búza	21,252.000	21·15	449,479.800
Rozs	1,624.000	17·88	29,037.120
Egyéb gabona	1,405.000	14·72	20,681.600
Összes gabona	24,281.000	20·55	499,198.520

Miután a megőrölt gabonamennyiséget már a földművelés hozadékában számba vettük, a külföldről behozott gabona pedig

¹⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913.* (132. lap); *u. az 1912.* (220. lap); *u. az 1911.* (201. lap). A liszt átlagára gyanánt az egyes évekre a külkereskedelmi statisztika kiviteli értékeit vettük métermázsánként 2 koronával csökkentve, mert a külkereskedelmi statisztikába beállított shatárérték a szállítási költségeket is magában foglalja, itt pedig a malom számítható a liszt értéke. — *A magyar szent korona országainak 1913. évi külkereskedelmi forgalma.* Budapest, 1915. (130. s köv. és 606. lap.)

²⁾ Főleg tengeri.

³⁾ Az egyes gabonanemek átlagos értékét az *I. táblázatban* közölt adatok alapján számítottuk.

nem eleme a nemzeti jövedelemnek, mert azt nem itt termelték, ennél fogva a malomipar 624·938 millió koronányi nyers-hozadékából a 499·198 millió korona feldolgozott gabona értéke levonandó.

A tiszta hozadék kinyomozása végett a feldolgozott nyersanyagon kívül levonandó továbbá a felhasznált tüzelőszerek értéke és a gépek és berendezések kopási hányada is. Mennyi értékű tüzelőszert használ fel évenként a magyar malomipar? Az 1898. évi gyáripari statisztika adatai szerint ¹⁾ a malomipar 15,091.320 q órlemény előállításánál ²⁾ felhasznált 2,796.876 q szenet és 41.646 m³ fát. A fenti 23·740 millió q órleményhez tehát ugyanily arányban 4,398.450 q szén és 65.547 m³ fa eltüzelése szükséges. Egy métermázsa fekete- és barnaszén átlagértéke a széntermelési statisztika szerint a termelés helyén 1·05 korona, ³⁾ míg a tüzifa tőára köbméterenkint 2·25 korona. E szerint a malomipar 4,765.852 korona értékű tüzelőszert fogyaszt évenként. Megjegyzendő, hogy a felhasznált tüzelőszer értékét a tüzelőszer termelési helyén jelentkező ár alapján számítottuk, nem pedig a mint az a gyárba szállítás után, a felhasználás helyén mutatkozik, mert az az érték többet, a mely a termelés helyéről a felhasználás helyéig a tüzelőszereknél előáll, nem az ipari, hanem a szállítási, illetve kereskedelmi tevékenység eredménye, tehát az utóbbi rovatban szerepel. Levonandó tétel végül a malomiparban üzemben lévő gépek kopási hányada. Ennek hozzávetőleges összegét a következő módon állapíthatjuk meg. Az 1898. évi gyáripari statisztika adatai szerint a kazánok száma a malomiparban volt 375 darab 37,035 m² tüzfelülettel; ⁴⁾ a hajtóerőre berendezett munkagépek száma pedig 297 drb, még pedig stabil (fekvő) gőzgép és turbina 257 darab, lokomobil 15 darab, vízikerek 21 darab és 4 darab egyéb motor. ⁵⁾ A külkereskedelmi statisztika az 1911—1913. évek átlagában egy stabil gőzgép és egy gőzturbina átlagos behozatali értékét 25,071 koronára, a

¹⁾ Id. *Gyáripari Statisztika* I. füzet 230. lap.

²⁾ U. ott 273. és 274. lap.

³⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv 1913.* (118. lap.)

⁴⁾ Id. *Gyáripari Statisztika* 204. lap.

⁵⁾ U. ott 224—225. lap.

gőzlokomobilét 7,996 koronára, egy vízikerekét 10,263 koronára, egyéb motorét 3,614, ¹⁾ végül egy gőzkazán átlagos behozatali értékét 18,904 koronára teszi. ²⁾ Vagyis a malomiparban üzemben lévő gőzkazánok és motoros gépek értéke 1898-ban 13,882.166 korona volt. Kiindulva abból, hogy a mily arányban emelkedett az órlemények mennyisége, olyan arányban lett nagyobb a gépek értéke is, megállapíthatjuk, hogy 1913-ban a malomiparban üzemben volt gőzkazánok és motoros gépek értéke 21,838.355 koronára rúgott. Ennek 20%-át a gépek kopási és értékcsökkenési hányada fejében számítva, 4,367.671 koronát kapunk. A mezőgazdasági gépeknél számított 10% helyett azért vettük itt a kétszeresét, mert az ipari gépek, szemben a mezőgazdaságiakkal, állandóbban vannak üzemben.

A malomiparban előállított összes órleménynek 624·938 millió koronára rúgó értékéből levonva 508·332 millió koronát, a feldolgozott nyersanyag, elhasznált tüzelőszer és gépkopási hányad fejében, 116,606.347 koronát nyerünk a Magyarbirodalom malomiparának tiszta termelési értéke gyanánt.

A magyar mezőgazdasági ipar egy másik jelentékeny ága a *sörfőzőipar*. Az 1912/13. évadban 86 sörfőzde volt üzemben, a mely 2,988.350 hektoliter sört termelt. ³⁾ A termelt sörlének összesen 38,004.224 czukormérő hl-foka van. A hektoliterfokmennyiségek tekintetbe vételével és az egyes sörfajokra eső adók levonása után egy hektoliter sör átlagára 18·98 korona. ⁴⁾ E szerint a 2·988 millió hl sör értéke 56,718.883 korona. A kettős számítás elkerülése végett ebből levonandó a feldolgozott árpa és komló értéke. Átlagban a sör minden hektoliterfokának előállításához

¹⁾ *A magyar szent korona országainak 1913. évi külkereskedelmi forgalma.* Budapest, 1915. (532. s köv. lapok.)

²⁾ *Statistik des auswärtigen Handels des Vertragszollgebietes der beiden Staaten der österr.-ungar. Monarchie im Jahre 1913.* I. Band. Wien, 1914. (330. és 331. lap.) A kazánok darabszámát csak az osztrák árforgalmi statisztika mutatja ki.

³⁾ L. az adatokra nézve: *1913. évi jogysztási adóeredmények statisztikai egybeállítás a magyar szent korona országaira vonatkozólag.* Budapest, 1914. (20. és 31. lap.)

⁴⁾ Ez adat szíves közlését *dr. Tószegi Freund Antal* sörfőző-igazgató úrnak köszönjük.

0.02 kg komlót és 1.92 kg árpát használnak fel. A felhasznált komló mennyisége tehát 7.600.84 q, az árpáé 729.681.10 q volt. Egy métermázsa komló ára 1912-ben 199.72 koronára, az árpáé 18.67 koronára rúgott.¹⁾ Vagyis a feldolgozott árpa értéke 13.623.146.13 koronának, a komlóé 1.518.040.56 koronának felel meg. De levonandó még a sörfőzésnél elhasznált tüzelőszerek értéke és a gépek kopási hányada is, hogy a sörtermelés tiszta értékéhez jussunk. Az 1898. évi gyáripari statisztika adatai szerint²⁾ a sörgyárak 1.566.251 hl sör főzéséhez 1.040.469 q szenet és 37.708 m³ fát égettek el.³⁾ A fenti 2.988 millió hl sör főzéséhez tehát ugyanily arányban 1.984.368 q szén és 71.948 m³ fa eltüzelése volt szükséges. Ez megfelel — a fenti árak beállítása mellett — 2.083.586 korona értékű szénnek és 161.883 korona értékű fának. Levonandó végül a sörfőzőiparban üzemben lévő gépek kopási hányada, a melyet ugyanoly módon állapíthatunk meg, mint a malomiparnál. Az 1898. évi gyáripari statisztika kimutatta, hogy a sörfőzőkben 142 kazán volt üzemben, 7.988 m² tűzfelülettel; a hajtóerőre berendezett gépek száma pedig 115 darab volt, a melyből stabil (fekvő) gőzgép 109 darab, lokomobil 5 darab és 1 motor.⁴⁾ A malomiparnál kimutatott átlagértékek alkalmazásával úgy találjuk, hogy a sörfőzőkben 1898-ban a gépek értéke 5.460.701 koronára rúgott. Ha felteszszük, hogy abban az arányban emelkedett a gépek értéke, mint a mely mérvben a termelt sör mennyisége, úgy 1913-ban a sörfőzőkben üzemben volt — és a hivatalos adatok szerint 13.889 m² fűtési felülettel bíró — gőzkazánok⁵⁾ és motoros gépek 10.417.931 korona értéket képviseltek. Kopási hányad fejében ennek 20%-a, vagyis 2.083.586 korona vonandó le.

Az 56.718 millió koronára rúgó évi sörtermelés értékéből levonandó a feldolgozott nyersanyag, elhasznált tüzelőszerek és gépkopási hányad fejében 19.470.241 korona, úgy hogy a Magyarbirodalom sörfőzőiparának tiszta termelési értéke, vagyis

¹⁾ L. a jelen munkához csatolt I. táblázatot.

²⁾ Id. *Gyáripari Statisztika* 275. lap.

³⁾ U. ott 230—231. lap.

⁴⁾ U. ott 204. és 224. lap.

⁵⁾ Id. 1913. évi fogyasztási adóeredmények statisztikai egybeállításai stb. 20. lap.

a söripar közgazdasági szempontból tekintett tiszta hozadéka 37.248.642 korona.

A *czukoripar* tiszta hozadéka is megbízhatóan állapítható meg, mert ez a mezőgazdasági iparág is adóellenőrzés alá esik. A *czukortermelés*¹⁾ a magyar szent korona országokban nyersczukor értékben következőképen alakult (9 kg fogyasztási czukor = 1 kg nyersczukor):

1911/12. termelési évad	4,240.483.77 q
1912/13. " " "	5,911.154.96 "
Átlag	5,075.819.36 q

Egy métermázsa nyersczukor értéke 1911—1913-ban átlag a termelő gyártelep helyén 25.96 korona volt.²⁾ Az évenként termelt czukor értéke e szerint 131.768.361 korona. Ebből levonandó elsősorban a felhasznált répa értéke, mert azt már a földművelés hozadékában számba vettük. A feldolgozott répa mennyisége és értéke volt:³⁾

Termelési évad	Mennyiség q	Átlagos ár ⁴⁾ korona	Összes érték korona
1911/12.	30,213.345	2.52	76,137.629.40
1912/13.	41,190.530	2.34	96,385.840.20
Átlag 1911/13.	35,701.937	—	86,261.734.80

A további anyagfelhasználás volt a *czukorgyártás*nál 258.178 q méz (à 2.05 K) 529.264 korona és 2.913.905 q mézskó (à 0.62 K) 1.806.621 korona értékben.⁵⁾ Felhasználtak továbbá tüzelőszereknek 3.751.603 q kőszén (à 1.39 K), 3.707.843 q barnaszén (à 1 K) és 317.701 q pírshén (à 2.79 K) 9.808.956 korona értékben.⁶⁾

¹⁾ L. id. 1913. évi fogyasztási adóeredmények stb. 103. lap.

²⁾ A külkereskedelmi forgalomban 1911—1913. években a nyersczukor értéke átlag 27.96 K. Ebből 2 korona levonása alapján nyerjük a czukor átlagos árát a gyártelep. (L. id. 1913. évi külkereskedelmi forgalom 126. lap.)

³⁾ Id. 1913. évi fogyasztási adóeredmények stb. (97. lap.)

⁴⁾ A czukorrépa árára nézve lásd: I. táblázatot.

⁵⁾ Id. 1913. évi fogyasztási adóeredmények stb. (97. lap.)

⁶⁾ A kő-, barna- és pírshén értékére nézve lásd *Magyar Statisztikai Évkönyv 1913.* (117. lap.)

A czukorgyárakban üzemben volt — a hivatalos adatok szerint — 420 kazán és 531 gőzgép egyéb készülékeken kívül, a melyeknek értéke — a fent talált átlagértékek alkalmazása mellett — 21,252.381 korona, a melynek 20%-át, azaz 4,250.476 koronát, kopási hányadnak számítunk.

Anyagfelhasználás, tüzelőszer és gépkopási hányad fejében 102,657.051 koronát leütve, a magyar czukoripar tiszta hozadéka 29,111.310 korona.

A szeszipar tiszta termelési értéke — mint adóellenőrzés alatt álló iparágé — szintén megbízhatóan állapítható meg. A szeszfőzők — melyeknek száma 1911/12-ben 58.587 és 1912/13-ban 54.173 volt — a magyar szent korona országaiban a következő mennyiségű szeszt termelték hektoliterekben a hivatalos kimutatás szerint: ¹⁾

	Fogyasztási adó	Termelési adó (átalányozás)	Termelt szesz-mennyiség összesen hl
1911/12. évadban	1,139.366	50.856	1,190.232
1912/13. " " " " " "	1,265.080	44.134	1,309.216
Átlag 1911/13. évadban	1,202.223	47.495	1,249.724

A termelési adó alá eső és átalányozás útján adót fizető szeszfőzőkben — irányadó szakvélemény szerint — a hivatalosan kimutatott szeszmenyiségénél a tényleg termelt mennyiség 3½-szer több.²⁾ Vagyis az átalányozás útján adót fizető szeszfőzők átlag évenként 166.212 hl szeszt termelnek. Az átlagos évi szesztermelés mennyisége e szerint 1,368.435 hektoliterre rúg, megjegyezvén, hogy 1 hl szesz alatt 100 hl fokot (liter) kell érteni. Mennyi értéke van az évi szesztermelésnek? Ennek megállapíthatása végett, külön számítandó a fogyasztási adó alá eső szesz, még pedig az 1911/12. évre hektoliterenkint, meg-

¹⁾ Magyar Statisztikai Évkönyv 1913. (129. lap); továbbá: 1913. évi fogyasztási adóeredmények statisztikai egybeállításai a magyar szent korona országaira vonatkozólag. Budapest, 1914. (37. és 66. lap.)

²⁾ Ennek az adatnak, valamint a szesz árára vonatkozó adatoknak szíves közlését a Magyar szesz-szindikatus elnökének, Fellner Henrik úrnak, köszönjük.

adózatlanul az exkontingens-szesz átlag 60 koronával, az 1912/13. évre 44.75 koronával. Tekintettel arra, hogy a fogyasztási adó a kontingens-szesz után — az 1908: XXVIII. t.-cz. I. §-a, illetve az 1911: XIV. t.-cz. 8. §-a alapján — literalkoholonként 1.40 korona, a kontingensbe be nem számítható szesz után 1.60 korona, a 808.000 hl kontingens-szesz adómentes árához 20 korona csatolandó.

E szerint a fogyasztási adó alá eső szesz termelt mennyisége és ára a következő:

Évad	Kontingens-szesz		Exkontingens-szesz		Összesen érték korona
	hl	ár érték korona	hl	ár érték korona	
1911/12. ...	808.000	80 — 64,640.000	331.366	60 — 19,881.600	84,521.960
1912/13. ...	808.000	64.75 52,318.000	457.080	44.75 20,454.330	72,772.330
Átlag					
1911/13. ...	808.000	— 58,479.000	394.223	— 20,167.965	78,647.145

Az évenként átlag 1,202.223 hl-re rúgó és 78,647.145 korona értékben termelt fogyasztási adó alá eső szeszmenyiséghez adandó, a termelési adó alá eső és átalányozás útján adót fizető szeszfőzők által termelt 166.212 hl gyümölcs-szesz értéke, a melyet a következő módon állapíthatunk meg. Az 1911/12. évadban — a mint láttuk — az exkontingens-szesz ára 60 korona volt. A megadóztatott szesz ára hektoliterenkint tehát (60 + 160 =) 220 korona. A gyümölcs-szesz ára rendes körülmények között azonban magasabb; szakszerű megállapítás szerint ¹⁾ volt 250 korona. Minthogy ebben a 250 koronában az adó is bennfoglaltatik, nekünk pedig a gyümölcs-szesznek az adó levonása után mutatkozó árára van szükségünk, kérdés, mennyit kell levonnunk adó fejében? A gyümölcs-szesz után az adót átalányozás útján szedik be. Az így beszédett termelési adó — tekintettel arra, hogy a tényleg termelt gyümölcs-szesz 3.5-szer nagyobb, mint a hivatalosan kimutatott szeszmenyiség — tulajdonképpen három és félszer nagyobb szeszmenyiség között oszlik meg, úgy, hogy az adónak csak 28.6%-a terheli a gyümölcs-szeszt. A gyümölcs-szesz adómentes árát tehát megkapjuk, ha adó fejében 45.76 koronát vonunk le, úgy, hogy a gyümölcs-szesz hektoliterjének

¹⁾ L. jelen munka 70. lap ²⁾ jegyzet.

értéke fejében az 1911/12. évre 204·24 koronához jutunk. Ugyanezen módszer alkalmazása mellett az 1912/13. évadra a gyümölcs-szesz értéke 189 koronában állapítható meg.

A tényleg termelt gyümölcs-szesz mennyisége és értéke tehát a következő:

Évad	Mennyiség hl	Átlagár K	Összesen K
1911/12.	177.996	204·24	36,353.903
1912/13.	154.469	189—	29,194.641
Átlag 1911/13.	166.212	—	32,774.272

A hivatalosan, átlag évenként 1,249.724 hektoliterrel kimutatott, de valóságban 1,368.435 hektolitert kitevő összes szesztermelés bruttó értéke átlag évenként a magyar szent korona országában ezek szerint 111,421.417 koronára tehető.

Mint hogy a szeszfőzésnél feldolgozott nyersanyagok értékét a mezőgazdaság hozadékánál már számba vettük, a kettős számítás elkerülése végett levonandó a felhasznált maláta, burgonya, tengeri, répa, rozs, árpa, melasse és szilva értéke.

Az 1911/12. és 1912/13. évadban — a hivatalos adatok szerint — feldolgoztatott a szeszfőzésnél átlag évenként: ¹⁾

	Mennyiség q	Átlagár K	Érték K
Maláta	385.526	30·49	11,755.941
Burgonya	2,760.705	6·21	17,165.462
Tengeri	1,308.517	15·87	20,774.972
Répa	2,145.925	2·40	5,165.756
Rosz	18.713	18·83	352.384
Árpa	4.084	17·79	72.671
Melasse	530.008	8·99	4,762.344
Összesen	7,153.479	—	60,049.531

Egy hektoliter gyümölcs-szesz előállításához — általánosan elfogadott tapasztalat alapján ²⁾ — 24 q szilva szükséges; egyéb gyümölcsfajoknak felhasználása szeszfőzéshez csak csekély mennyi-

¹⁾ Az adatokra nézve lásd *1913. évi fogyasztási adóeredmények statisztikai egybeállítását* stb. (37. lap.) A feldolgozott burgonya, tengeri stb. átlagárára nézve lásd az *I. táblázatot*, míg a maláta és melasse átlagárát gyanánt a külkereskedelmi forgalomban kimutatott árak szolgálták alapul.

²⁾ *L. jelen munka* 70. lap ²⁾ jegyzet.

ségben történik. Az évenként termelt 166.212 hl gyümölcs-szesz előállításához tehát 3,989.088 q szilvát dolgoznak fel. A gyümölcs-szeszfőzéshez felhasznált szilva árat métermázsánként 5 koronában véve fel, a feldolgozott szilva értéke 19,945.440 korona.

A szesztermelésnél tehát összesen 79,994.971 korona értékű nyersanyag és félgyártmány lesz levonandó.

Levonás tárgya továbbá a szeszfőzésnél üzemben lévő gépek kopási hányada. A szeszfőzőknél használatban lévő műszközők és gőzkazánok számát a hivatalos adatokból ismerjük.³⁾ E szerint a szeszfőződéknél üzemben volt 1020 gőzkazán 51.222 m² fűtési felülettel és 528 főzőkazán. Ezeknek átlagértéke — mint fentebb láttuk — darabonként 18.904 korona. Volt továbbá üzemben 2.177 darab lepárolókészülék, hűtőkészülék és szeszmérőgép, a melyeknek átlagos értéke a szerződéses vámterület külforgalmi statisztikájára szerint ²⁾ 1.937 korona. A szesziparban üzemben lévő gépek és műszközők összes értéke tehát 33,502.241 koronára tehető, úgy, hogy kopási hányad fejében ennek 20%-át számítva, 6,700.448 koronát számíthatunk.

Végül levonandó a szeszfőzésnél elhasznált tüzelőszerek értéke. Az 1898. évi gyáripari statisztika adatai szerint ³⁾ 1,111.204 hl szesz főzéséhez 2,494.407 q szenet és 104.033 m³ tüzfát égettek el.⁴⁾ A fenti 1,368.435 hl szesz főzéséhez tehát ugyanily arányban 3,070.920 q szén és 128.057 m³ fa eltüzelése volt szükséges. Ez megfelel — a fenti árak mellett — 3,224.466 korona értékű szénnek és 288.128 korona értékű fának.

A 111.421 millió koronára rúgó évi szesztermelés értékéből levonandó a feldolgozott nyersanyag és félgyártmány, az elhasznált tüzelőszerek és gépkopási hányad fejében 90,208.013 korona, úgy, hogy a Magyarbirodalom szesziparának tiszta termelési értéke 21,213.404 korona.

Az *úsványolajiparnak*, mint adóellenőrzés alá eső iparágnak, termelési viszonyaira vonatkozó adatokból megközelítő pontossággal állapítható meg a termelés mennyisége és értéke.

¹⁾ *Id. 1913. évi fogyasztási adóeredmények stb.* (40. lap.)

²⁾ *Statistik des auswärtigen Handels des Vertragszollgebietes im Jahre 1913* (331. lap.)

³⁾ *Id. Gyáripari Statisztika* 275. lap.

⁴⁾ *U. ott* 230. lap.

A termelt ásványolajtermék mennyisége és értéke a következő volt: ¹⁾

Évad	770° sűrűsége alul q	880° sűrűsége fölül q	Adó-lefizetés mellett q	Összesen q
1911/12-ben	470.755·79	903.445·95	1.114.057·95	2.488.259·69
1912/13-ban	463.818·09	834.360·80	1.099.455·25	2.397.634·14
Átlag 1911/13-ban ...	467.286·94	868.903·37	1.106.756·60	2.442.946·91

Az 1911—1913. évben a külkereskedelmi forgalom adatai szerint ²⁾ a 770 foknál kisebb sűrűségű ásványolaj (benzin, gazolin stb.) átlagértéke 26·13 korona; a 770—880 fok sűrűségű ásványolajé (ásványgőzölaj) 14·03 korona; a 880 foknál nagyobb sűrűségű nehéz ásványolajé (kékölaj, zöldölaj, gázölaj) 8·09 korona. Megjegyzendő, hogy miután a termékek értéke a gyártelepen számítandó, a külkereskedelmi forgalomban mutatkozó ú. n. »határérték«-ből métermázsánként átlag 2 koronát vontunk le. A fenti 2·442 millió q termelés értéke e szerint 34,767.431·10 koronára rúg.

E termékekhez még hozzáadandó a paraffin és aszfalt értéke. Minden 100 kg nyers ásványolajból átlag mintegy 83 kg ásványolajterméket állítanak elő és ebből átlag 6 kg paraffint és 7·5 kg aszfaltot. A paraffin- és aszfalttermék mennyiségét megállapíthatjuk a feldolgozott nyersolaj mennyiségéből. A magyar szent korona országában a fent kimutatott 2·442 millió q ásványolajtermék előállításához 3,515.031·52 q nyersolaj szükséges.³⁾ Ebből paraffinra esik 210.901·89 q 8,436.075·60 korona értékben és 263.627·36 q aszfalt 1,948.206·19 korona értékben.⁴⁾

Az összes ásványolajtermék mennyisége e szerint 2,917.476 q 45,151.712·89 korona értékben.

¹⁾ 1913. évi foglászati adóeredmények statisztikai egybeállításai a magyar szent korona országaira vonatkozólag. Budapest, 1914. (114. s. köv. lap.)

²⁾ A magyar szent korona országainak 1913. évi külkereskedelmi forgalma. Budapest, 1915. (269. lap.)

³⁾ Ugyanis $2,442,946 : x = 69,5 : 100$. Ebből $x = 3,515,031,52$.

⁴⁾ A magyar szent korona országainak 1913. évi külkereskedelmi forgalma (194. és 264. lap.) — A paraffin kiviteli értéke 1911—1913. évben átlag 42 korona, az aszfalté 9·39 korona. A gyártelepről az országhatárig felmerülő költségre 2 koronát számítva, a paraffin értéke gyanánt a gyártelepen 40 koronát, az aszfaltra 7·39 koronát számítottunk.

Az ásványolajtermelés bruttó értékéből levonandó elsősorban a feldolgozott nyersolaj értéke, mert azt túlnyomó részben Ausztriából szerzi be Magyarország, tehát nem a belföld állítja elő és így nem része a nemzeti jövedelemnek; viszont az itthon termelt alig számba jövő nyersolajmennyiség (1913-ban 27.929 q) ¹⁾ azért vonandó le, mert ennek értéke a bányatermelés hozadékában már szerepel. A 3,515.031·52 q feldolgozott nyersolaj értéke 23,269.508·66 korona. Ugyanis egy métermázsas átlagos értékét 6·62 koronában vettük fel, tekintettel arra, hogy a belföldön előállított nyersolaj termelési értéke métermázsánként 1913-ban 7·59 koronában, 1912-ben 5·70 koronában van kimutatva.²⁾

Levonandó továbbá az ásványolajtermelésnél elhasznált tüzelőszerek értéke. Az 1898. évi gyáripari statisztika adatai szerint ³⁾ a kőolajfinomítók 1,106.192 q ásványolajtermék előállításához 534.095 q szenet égettek el.⁴⁾ A fenti 2·917 millió q kőolajtermék előállításához tehát ugyanily arányban 1,408.624 q szén eltüzelése volt szükséges. Ez megfelel 1·05 korona szénár mellett 1,479.055 korona értékű szénnek.

Végül levonandó a kőolajfinomítóknál üzemben lévő gépek kopási hányada. Az 1898. évi gyáripari statisztika kimutatta, hogy a kőolajfinomító gyárakban 34 kazán volt üzemben 2,312 m² tüzfelülettel; a hajtóerőre berendezett gépek száma pedig 22 darab volt, a melyből stabilgőzgép 11 darab, 1 lokomobil és 10 motor.⁵⁾ A többi iparágaknál kimutatott átlagértékek alkalmazásával arra az eredményre jutunk, hogy a kőolajfinomítóknál 1898-ban a gépek értéke 962.653 koronára rúgott. Feltéve, hogy abban az arányban emelkedett a gépek értéke, mint a mely mérvben az ásványolajtermékek előállítása, úgy 1913-ban a kőolajfinomítóknál üzemben volt gőzkazánok és motoros gépek 2,538.905 korona értéket képviseltek. Kopási hányad fejében ennek 20%-a, vagyis 507.781 korona vonandó le.

¹⁾ Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913. (117. lap.)

²⁾ U. ott 117. lap.

³⁾ Gyáripari statisztika 275. lap.

⁴⁾ U. ott 230. lap.

⁵⁾ U. ott 204. és 224. lap.

A 45·151 millió koronányi ásványolajtermelés értékéből levonandó a feldolgozott nyersanyag, elhasznált tüzelőszerék és gépkopási hányad fejében 25,256.344·66 korona, úgy hogy a Magyarbirodalom ásványolajiparának tiszta termelési értéke 19,895.368·23 korona.

Végül megbízható adataink vannak a *dohánygyártásról* is, tekintettel arra, hogy ez az iparág nem csak állami felügyelet és ellenőrzés alatt áll, hanem állami egyedárúság tárgya.

A magyar szent korona országában 22 dohánygyár volt üzemben 1913-ban,¹⁾ a melyekben a készített dohánygyártmányok mennyisége a következő volt: ²⁾

1911-ben	236.702 q
1912-ben	253.842 >
1913-ban	240.147 >
Átlag 1911—1913-ban	243.563 q

Ugyanebben az időszakban átlag évenként eladatott 242.509 q különféle dohánygyártmány 166,514.000 korona értékben.³⁾ Vagyis 1 q átlagos eladási értéke 686·63 korona volt. E szerint az évenként előállított 243.563 q dohánygyártmány 167,238.349 korona értéket képviselne. Ezt az értéket azonban nem állíthatjuk be a nemzeti jövedelembé termelési érték gyanánt, mert a dohánygyártás állami monopólium tárgya, a mi a dohánygyártmányok árának tetemes fokozásában nyilvánul. Minthogy ez az árfokozás nem jelenti a nemzeti jövedelem gyarapodását, hanem csak annak megoszlására van hatással, mert az államkincstárnak biztosít nagyobb jövedelmet: a monopólium árfokozását képviselő fenti 167·238 millió koronát nem fogadhatjuk el a dohánygyártás évi termelési értékének, hanem az egyes dohánygyártmányokra azok előállításának értéke fejében a külkereskedelmi forgalomban mutatkozó kiviteli egységárat alkalmazzuk az 1911—1913. évek átlaga alapján.

¹⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913.* (130. lap.)

²⁾ *U. ott* 131. lap.

³⁾ *U. ott* 132. lap.

E szerint a készített dohánygyártmányok mennyisége és értéke átlag évenként az 1911—1913. években a következő volt: ¹⁾

Dohánygyártmány	Mennyiség q	Átlag- érték K	Összes érték korona
Burnót	198	145·66	28.840
Dohánylúgvíz kivonat	969	93—	90.117
Pípadohány és fonadék	192.403	125·66	24,177.360
Szivarok	28.143	648·33	18,245.951
Szivarokák	21.849	298·50	6,521.926
Dohánygyártmányok együtt	243.562	201·44	49,064.194

A dohánygyártmányok nyers termelési értékéből, 49·064 millió koronából, levonandó a feldolgozott és a földművelésnél már számba vett belföldi dohány és a külföldön termelt, tehát nem a magyar nemzeti jövedelem elemét képező importált dohány értéke. Az 1911—1913. években átlag évenként feldolgoztak 59.432 q külföldi nyersanyagot, a melynek 253·33 korona behozatali átlagos egységára alapján számított értéke 15,055.908·56 korona; ²⁾ továbbá 204.488 q belföldi nyersanyagot, a melynek átlag 42·91 korona alapján számított termelési értéke 8,608.980 korona.³⁾ Vagyis a feldolgozott nyersanyag értéke 23,664.888 korona.

Levonandó további tétel a dohánygyárakban üzemben lévő gépek kopási hányada. 1913-ban a magyar királyi dohánygyárakban üzemben volt 22 gőzgép és dinamó, továbbá 1.450 motor és munkagép, a melyeknek értéke — a fenti iparágaknál kimutatott átlagértékek alkalmazásával — 5,791.862 korona. Kopási hányad fejében ennek 20%-a, vagyis 1,158.372 korona lesz levonandó.

Végül le kell vonnunk a dohánygyártásnál felhasznált tüzelőszerék értékét. A dohánygyárak — az 1898. évi gyáripari statisztika adatai szerint ⁴⁾ — 39.250 q dohánygyártmány előállításához

¹⁾ Az adatokra nézve lásd: *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913.* (131. lap.) és *A magyar szent korona országainak 1913. évi külkereskedelmi forgalma.* (122. és 123. lapok.)

²⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913.* 131. lap és id. *1913. évi külkereskedelmi forgalom* 121. lap.

³⁾ Lásd az *I. táblázatot.*

⁴⁾ Id. *Gyáripari statisztika* 275. lap.

6.711 m³ fát és 63.532 q szenet tüzeltek fel.¹⁾ A fenti 243.562 q dohánygyártmány előállításához tehát ugyanily arányban 41.644 m³ fa és 394.241 q szén eltüzelése szükséges. Ez megfelel — a fenti árak mellett — 93.699 korona értékű fának és 413.953 korona értékű szénnek.

Anyagfelhasználás, tüzelőszer és gépkopási hányad fejében 29,964.402 koronát leütve, a dohánygyártás tiszta termelési értéke fejében 19,099.792 koronát nyerünk.

Összefoglalva a magyar szent korona országai gyáripari termelésének első csoportjához tartozó üzemek eredményeit, a malom-, sör-, czukor-, szesz-, ásványipar és dohánygyártás, tehát a túlnyomó részben adóellenőrzés alatt álló iparágak nyers hozadéka, illetve tiszta termelési értéke következőképen alakul:

Iparágak	Nyers- hozadék korona	Tiszta termelési érték korona
Malomipar	624,938.390	116,606.347
Sörfőzőipar	56,718.883	37,248.642
Czukoripar	131,768.361	29,111.310
Szeszipar	111,421.417	21,213.404
Ásványolajipar	45,151.712	19,895.368
Dohánygyártás	49,064.194	19,099.792
Összesen	1.019,062.957	243,174.863

Áttérhetünk a többi iparágak tiszta termelési értékének kinyomozásához.

Módszerünk a következő. Az 1907. évi XIX. t.-cz. alapján szervezett magyar királyi állami munkásbiztosító hivatal, 1911. évi működéséről szóló jelentésében,²⁾ iparágankint elkülönítve és az egyes iparágakon belül üzemsoportok szerint kimutatja,

¹⁾ U. ott 230. lap.

²⁾ A magyar királyi állami munkásbiztosítási hivatalnak az 1907. évi XIX. törvényzikk 177. §-a alapján a kereskedelemügyi magyar királyi miniszter elé terjesztett jelentése az országos munkásbetegségélyző és balesetbiztosító pénztár, valamint a kerületi munkásbiztosító pénztárak s a vállalati és magánegyesületi betegsegélyző pénztárak 1911. évi működéséről. Második rész. Szeged, 1914.

hogy mennyi a balesetbiztosítási járulék kirovásánál alapul vett beszámítható javadalalmazás. Az 1907. évi XIX. t.-cz. 3. §-a értelmében az alkalmazott javadalalmazása a kirovás tekintetében csak évi 2.400 korona összegig bezárólag vétetik számításba, tehát a tényleg kifizetett összes munkabér a kirovás alapjául szolgáló javadalalmazások összegét meghaladja. A különbözet nem lehet jelentékeny, mert a munkásoknak csak kis része élvez 2.400 koronát meghaladó javadalalmazást, de ezeknek munkabére is számításba vétetik a jelzett összegig. A beszámítható javadalalmazások összessége tehát a kifizetett munkabérek összegének tekinthető. Ha már most ismerjük az egyes üzemsoportokban azt az arányszámot, a mely kifejezi, hogy a munkabér hány százalékát képezi a kész termék értékének a gyártelepen (ab gyár), úgy a munkabér összegét tőkésítve a vonatkozó százaléktétellel, megkapjuk a kész termékek értékét az egyes üzemsoportokban a termelés helyén. Az üzemsoportok összesítésével pedig megtudjuk, mennyi az egyes iparágak nyers termelési értéke. Megjegyzendő, hogy azért kell a munkabér százalékos arányszámát a készterméknek a gyártelepen mutatkozó értékéhez viszonyítani, mert mi az ipari termelési értéket kutatjuk, nem pedig az iparcikk piaci értékét, a melyben nemcsak az ipari tevékenység által termelt érték, hanem a terméknek a közvetítő kereskedelemmel és a szállítási tevékenységgel biztosított értékszaporulata is foglaltatik, a mely értékszaporulatban nyilvánuló kereset azonban nem az ipari termelés, hanem a kereskedelem és szállítás hozadékában leltározandó.

Az egyes iparágakban kifizetett munkabérek összege, illetve a balesetbiztosítási járulék kirovásánál alapul vett beszámítható javadalalmazás összessége, a munkabérnek a kész termék értékéhez viszonyított százalékos aránya és e kulcs alkalmazásával kiszámított ipari termelés értéke az egyes iparágakban a következő:¹⁾

¹⁾ Az iparágakon belül üzemsoportonként részletezve lásd a jelen munkához csatolt V. táblázatot. Az adatokra nézve id. Munkásbiztosítási hivatal jelentése az 1911. évi működéséről. (14—54. lapok.)

I p a r á g a k	Munka- bérek koronákban	A tőkés- sítés %-a	Ipari termelés értéke korona
I. Fémfeldolgozó üzemek	32,318.939	13.84	233,482.470
II. Gépszerszám- és műszeripar ...	61,845.347	21.66	285,459.637
III. Kő-, föld- és üvegipar	51,973.468	33.51	155,070.470
IV. A) Fa- és csontipar	57,311.667	24.23	236,505.433
B) Szőr-, sörte- és tollfeldol- gozóipar	2,163.313	31.36	6,896.936
V. Bőr- és ruggyantaipar	6,229.986	5.96	104,505.546
VI. Fonó- és szövő- (textil-) ipar ...	21,920.894	11.98	182,821.423
VII. Ruházati ipar	11,385.390	16.16	70,439.934
VIII. Papiripar	7,351.653	12.37	59,391.010
IX. Élelmezési ipar (malom-, sör-, szesz-, cukor- és dohányipar nélkül)	18,172.103	3.62	500,937.419
X. Vegyészeti ipar	11,802.938	11.11	106,208.894
XI. Fűtő- és világítóanyagok gyár- tása (kőolajfinomítás és brikettgyártás nélkül)	12,353.564	15.95	77,425.008
XII. Sokszorosítóipar	21,010.294	33.—	63,667.557
	315,839.551	—	2,082,811.737
ad IX. Malom-, sör-, szesz-, cukor- és dohányipar	—	—	973,911.245
ad XI. Kőolajfinomítás	—	—	45,151.712
Gyáripari termelés összes értéke ...	—	—	3,101,874.694

A magyar szent korona országában a gyáripari termelés bruttó értéke 3.101,874.694 korona.

Hogy ez az eredmény a maga egészében mennyire megközelíti a tényleges állapotot, ha az egyes iparágakon belül némi eltolódások mutatkozhatnak is, annak igazolására szolgáljon a magyar gyáripari termelés értékének megállapítása egy más, a fenti módszerünktől teljesen független úton, a hivatalos gyáripari termelési statisztika igénybe vételével.

Úgy az 1898. évi, mint az 1906. évi gyáripari termelési felvétel iparágankint elkülönítve mutatja ki a termelési értékeket. E hivatalos adatokból kitűnik, hogy az egyes iparágakban a termelés értéke abszolút számokban mennyivel emelkedett 1898—1906. évig, vagyis mennyi volt az átlagos évi emelkedés az egyes iparágakban. Ha ennek az átlagos évi emelkedésnek ötszörös összegét hozzáadjuk az 1906. évi termelés értékéhez,

úgy megtudjuk, mennyire emelkedett a termelés az 1906—1911. évig terjedő további öt esztendőben, feltéve, hogy ez időszakban a gyáripar ugyanoly mérvben fejlődött, mint 1898-tól 1906-ig.

A hivatalos adatok szerint az 1898. évi és az 1906. évi gyáripari termelés értéke, valamint az ez alapon kiszámított termelési érték az 1911. évben a következő volt: ¹⁾ [Lásd a táblázatot a túlsó oldalon.]

Ez a 3.036 milliárd korona eredmény annyiban szorul kúgázításra, hogy a vas- és fémipar termelési értékében a kohótermelés értéke is bennfoglaltatik, holott ezt a balesetbiztosítási járulék alapján eszközölt számításainknál figyelmen kívül hagytuk, mert a kohótermelés hozadékát az őstermelésnél már beállítottuk. Ha tehát a kohótermelés fejében az 1911. évre mutatkozó 75.797 millió koronát ²⁾ levonjuk a fent kimutatott 3.036 milliárdból, úgy az összes ipari termelés nyershozadéka fejében 2.960,347.472 koronához jutunk, a mely eredmény módszerünk helyességét igazolja. ³⁾

A gyáripari termelésnek 3.101,874.694 koronára rúgó összes értéke nem állítható a nemzeti jövedelem leltárába, hanem csak a tiszta termelési érték. Vagyis az ipari kész termék értékének csakis az a hányada, a mely az ipari tevékenység eredménye. Ebből tehát levonandó termelési költség fejében a felhasznált tüzelőszerek, a feldolgozott nyersanyagok, félkészgyártmányok és készárúk értéke. Még pedig a tüzelőszerek értéke azért, mert

¹⁾ Az 1898. és 1906. évi gyáripari termelés értékére vonatkozó adatokra nézve lásd: *Emlékirat a hazai kis- és gyáripar fejlesztéséről*. Kiadja a kereskedelemügyi m. kir. ministerium. Budapest, 1909. (109. lap.)

²⁾ L. *Jelen munka* 36. lap, továbbá *Magyar Statisztikai Évkönyv*. 1913. (117. lap.)

³⁾ Az egyes iparágakban mutatkozó eltolódások, eltekintve attól, hogy az 1906. évi ipari termelési statisztikából vett adatok csak megközelítő nyers adatok (lásd: *Emlékirat a hazai kis- és gyáripar fejlesztéséről*. 143. lap), a két módszer alapján arra is vezethetők vissza, hogy az ipari üzemesoportok nem mindig szerepelnek ugyanazon iparágban. Így pl. a hivatalos termelési statisztika a műselyemgyártást a textiliparban mutatja ki, holott a balesetbiztosításnál az a vegyészeti iparban szerepel; a kőolajfinomítást és a fűtő- és világítóanyagok gyártását a termelési statisztika a vegyészeti iparba sorozza, a balesetbiztosításnál ez külön iparág gyanánt szerepel.

I p a r á g a k	A termelés értéke koronákban		Átlagos évi növekedés koronákban	A kiszámított termelési érték 1911-ben koronákban
	1898-ban	1906-ban		
I. Vas- és fémipar	217,401,597 ¹⁾	300,341,793	10,367,525	352,179,418
II. Gépgyártás	167,106,568	241,366,577	9,282,501	287,779,082
III. Kő-, föld- és üvegipar	51,308,670	95,090,266	5,472,700	122,453,766
IV. Fa- és csontipar	96,725,647	161,455,294	8,091,206	201,911,324
V. Bőrpar (ruggyantaiparral)	30,928,433	60,477,423	6,193,624	111,445,543
VI. Fonó- és szövőipar	53,472,886	132,864,128	9,923,905	182,483,653
VII. Ruházati ipar	20,407,183	45,930,134	3,190,369	61,881,979
VIII. Papirosipar	15,955,078	40,573,312	3,077,279	55,959,707
IX. Élelmezési ipar (malom-, sör-, szesz-, cukor- és dohányiparral)	645,978,465	1,117,186,472	58,901,000	1,411,691,472
X. Vegyszeti ipar (fűtő- és világítóanyagok gyártásával és kőolajfinomítással)	83,830,639	158,094,472	9,282,980	204,509,372
XI. Sokszorosítóipar	17,078,982	33,552,936	2,059,244	43,849,156
Összesen	1,400,194,139	2,406,932,807 ²⁾	125,842,333	3,036,144,472

¹⁾ Megjegyzendő, hogy a vas- és fémipar termelési értékét azért vettük fel 184,124,480 korona helyett a fenti összegben, mert az 1898. évi felvételekből kimaradt a nemes és nem nemes fémkohók és pénzverés 33,277,108 K értékű termelése. (U. o. 108. lap.)

²⁾ A hivatalos kimutatás a gyáripari termelés értékét 1906-ban 2,448,384,014 koronában mutatja ki összeadási hibából.

a belföldi szén a bányászatonál, a fát az erdészetenél már számba vettük, a külföldi szén és fa értéke pedig — noha az az ipartermékek értékében reprodukálódik — azért vonandó le, mert azt nem a belföldön termelték, tehát nem eleme a nemzeti jövedelemnek. A feldolgozott belföldi nyersanyagok, félkészgyártmányok és készárúk levonása is a kettős számítás elkerülése végett szükséges, mert a nyersanyagokat az őstermelésnél már számba vettük, a félkészgyártmányok pedig és a készárúk az ipari termelés értékében kétszer szerepelnének; a külföldi nyersanyagok, kész- és félkészgyártmányok pedig azért vonandók le, mert nem a belföldön állítottak elő, tehát nem elemei a nemzeti termelésnek.

Levonandó végül a gyáriparban üzemben levő ipari munkagépek kopási hányada, a melynek értékével a termelés eredménye csökken, mert ez az értékvesztés senkinél sem képez jövedelmet.

Mennyi összeg vonandó le felhasznált tüzelőszerek értéke fejében? Erre nézve megbízható adataink vannak az 1906. évi gyáripari statisztikában. Ugyanis a hivatalos adatok szerint¹⁾ a magyar szent korona országainak gyári ipartelepei a következő mennyiségű tüzelőanyagot használtak fel 1906-ban:

Tüzelőanyag neme	Mennyiség	Egység- érték ²⁾ K	Összes érték korona
Szén	50,782,321 q	1'05	53,321,437
Fa	4,627,711 m ³	2'25	10,412,349
Koksz	5,263,527 q	2'79	14,685,240
			78,419,026

Ha 1906-ban 2'406 milliárd korona értékű termeléshez 78'419 millió korona értékű tüzelőszert használtak fel, akkor 3'101 milliárdnyi termeléshez 101,060,543 korona értékű tüzelőszert elegendő szükséges. De a gyári üzemekben nemcsak szén, pír-szén és fát használnak tüzelőszerrül, hanem ásványolajat, benzint, kátrányt, faszenet is. Erre nincsenek adataink. De szakszerű

¹⁾ L. id. *Emlékirat a hazai kis- és gyáripar fejlesztéséről.* (110. lap.)

²⁾ Egységérték gyanánt a termelés helyén mutatkozó értéket vettük, mint fent, az adóellenőrzés alá eső iparágaknál.

számítások szerint¹⁾ az egész magyar gyáriparban átlag 56 korona értékű tüzelőanyagfogyasztás esik 1000 korona értékű termelésre. E szerint a 3·101 milliárd korona értékű gyáripari termeléshez 173,704,982 koronára rúgó tüzelőszert használtak fel. A felhasznált tüzelőszerek összege tehát a kész termék bruttó értékének 5·6%-át képviseli. (A 173·704 millió koronányi tüzelőszerből az adóellenőrzés alá eső iparágakban és a malomiparban felhasznált tüzelőszerekre — a mint fentebb ezt külön megállapítottuk — 22,319,578 korona esik.) Ezt az összeget némileg magasnak tartjuk a mi módszerünk szempontjából, mert nekünk a tüzelőszereket a termelésük helyén mutatkozó értékük szerint kellene számítani, nem pedig a felhasználásuk helyén, vagyis a gyártelepen számított értékükkel, a mely a szállítási költséggel stb. magasabb.

Következik a második levonandó tételnek, a gépek kopási hányadának megállapítása. A kereskedelemügyi m. kir. ministerium a gyáripari termelési statisztikán kívül, a gyáriparra vonatkozólag üzemi és munkásstatisztikát is tett közzé,²⁾ a melyből kitűnik, hogy a magyar gyáriparban mennyi volt 1910-ben a motorok száma és ezeknek lóereje. A külkereskedelmi statisztikából megtudhatjuk, mennyi egy motor átlagos értéke és ezt — mint a mezőgazdasági iparágaknál is tettük — beszorozva a motorok számával, kapjuk azoknak hozzávetőleges értékét, a mely a következő:³⁾

Motorok neve	Száma	Átlag- értéke	Összes értéke
k o r o n a k b a n			
Gőzmotorok	4.191	25.071	105,072.561
Egyéb motorok	5.622	3.614	20,317.908
Vízí kerekék	370	10.263	3,797.310
Gőzturbinák	7	25.071	175.497
Összesen	10.190	—	129,363.276

¹⁾ *Markhó J. Jenő* ipari főfelügyelő iparágankint is kimutatja, hogy 1000 korona értékű termelésre hány korona tüzelőanyagérték esik. (»Az erdélyi éghető földgáz felhasználása.« Budapest, 1912. — 7. lap.)

²⁾ *A magyar szent korona országai gyáriparának üzemi és munkásstatisztikája az 1910. évben.* Kiadja a kereskedelemügyi m. kir. minister. Budapest, 1915.

³⁾ *U. ott 45* lap.*

A motorok 736.235 lóerőt képviselnek; ¹⁾ egy lóerő átlagos értéke tehát 175·71 korona.²⁾

A kazánok száma — az 1906. évi termelési statisztika szerint³⁾ — 5.643, a melyeknek értéke, egy kazán átlagos értékét a külkereskedelmi forgalmi adatok alapján, mint fent, 18.904 koronában véve fel, 106,675.272 korona. Feltéve, hogy a kazánok száma és értéke a termelés arányában emelkedett, a kazánok értékét 137,476.815 koronában állapíthatjuk meg. A kazánok és motorok együtt 266,840.091 korona értéket képviselnek, a minek 20%-át kopási hányadra számítva, ennek évi értéke fejében 53,368.018 koronát kapunk. A gépkopási hányad a késztermék bruttó értékének 1·72%-át képviseli. (Az adóellenőrzés alá eső iparágakban és a malomiparban a gépkopási hányad — a mint fentebb kimutattuk — 19,068.334 koronára rúg.)

Végül leszámítandó az évi ipari termelés értékéből az ipar által felhasznált nyersanyagok, félkészgyártmányok és készárúk értéke. Sajnos, hogy az 1911. évre vonatkozólag idevágó adataink nincsenek. De az 1898. évi gyáripari statisztika erre vonatkozólag minden egyes iparágára részletes és megbízható közvetlen felvételek alapján pontos felvilágosítást nyújt. Ezeknek az adatoknak alapul vételével megállapíthatjuk az 1911. évi termelési érték

¹⁾ *U. ott 46* lap.*

²⁾ A motorok lóereje az egyes iparágakban elkülönítve van kimutatva, tehát egy lóerő átlagos értékéből megállapítható a különböző iparágakban üzemben lévő motorok értéke. Iparcsoportonként tehát a motorok lóereje és értéke a következő:

Vas- és fémipar	137.786 lóerő	24,210.378	korona értékben
Gépgyártás	238.112	41,838.660	»
Kő-, föld-, agyag- és üvegipar	51.220	8,999.866	»
Faipar	54.028	9,493.260	»
Bőr-, sörte- és szőripar	7.964	1,399.354	»
Fonó- és szövőipar	58.663	10,307.676	»
Ruházati ipar	3.033	532.928	»
Papiripar	20.504	3,602.758	»
Élelmezési és élvezeti ipar	135.216	23,758.803	»
Vegyészeti ipar	25.852	4,542.455	»
Sokszorosítóipar	3.857	680.713	»

³⁾ *Id. Emlékirat 110. lap.*

nyershozadékból levonandó összegek nagyságát is. Ugyanis az 1898. évre vonatkozólag a gyáriparban feldolgozott nyersanyag, félgyártmány és készárú mennyisége minden egyes iparágra külön ki van mutatva. Az ugyanazon évre vonatkozó külkereskedelmi forgalom adataiból megállapíthatjuk a feldolgozott mennyiség értékét. Ezt összehasonlítva az illető iparág évi termelésének értékével, megtudjuk, hogy az ipari termelés bruttó értékének hány százalékát képviselte 1898-ban a feldolgozott nyersanyag, félgyártmány és készárú értéke. Tekintettel arra, hogy az ipari termelés terén lényegesebb változás az anyagkihasználásra vonatkozó eljárásokban nem fordult elő, az 1898. évben talált arányszámot alkalmazva az 1911. évi ipari termelés nyershozadéka, megkapjuk azt az összeget, a mely az 1911. évben a gyáripari termelésben feldolgozott nyersanyagok, félgyártmányok és készárú értékét képviseli.¹⁾

¹⁾ Minden egyes iparágban a felhasznált nyersanyag, félkészgyártmány és készárú mennyiségére vonatkozó adatokat lásd: *A magyar korona országainak gyáripara az 1898. évben, II—XX. füzet.* Budapest, 1901. A feldolgozott mennyiség egységértékeire vonatkozó adatokra lásd: *A magyar korona országainak 1898. évi külkereskedelmi forgalma.* Budapest, 1899.

A fémfeldolgozó üzemekben (vas- és fémipar) a feldolgozott nyersanyagokból a vasérczet nem kell levonnunk, hanem csak a félgyártmányok gyanánt jelentkező, finomításra való nyersvasat és öntött nyersvasat, mert már a bányászatnál és kohótermelésnél számoltuk el a nyersanyagul szolgáló vasérczet. Ugyanis a kohótermékké feldolgozott vasérczet nem mutattuk ki a bányászat hozadékában, hanem csak azt a vasérczmennyiséget, a mely kohótermékké nem dolgoztatott fel, tehát a mit külföldre vittek. A vas- és fémiparban tehát csak a finomításra való nyersvasat és öntött nyersvasat kell a kettős számítás elkerülése végett levonni. A vas- és acélgégyárak által feldolgozott félgyártmányok és készárú: nyersvas 3.618.205 q (10 kor. egységértékben); hulladékvas, ócskavas 1.475.173 q (7-60); kovácsvas és acélfélgyártmány 1.771.225 q (15); alumínium 147.32 q (300); tűzálló téglá 221.864 q (4); egyéb anyagok (tégelyfesték) stb. Összes érték 73.947.436 korona. — Vas- és acélöntésnél: mészke 11.677 q (0-5); formázóhomok 139.706 q (0-4); formázóagyag 14.252 q (4); grafit 4.474 q (9-2); nyersvas 417.674 q (10); ócskavas 94.312 q (7-60); hengerelt vas 6.693 q (54); vaslemezek 2.720 q (28); vasöntvények 3.720 q (20); tűzálló téglá 3.755 q (4); szög, csavar stb. Összes érték 5.612.113 korona. — Kovácsolt árúk gyártásánál: acél 78.057 q (36); acélbuga 16.365 q (15); egyéb vas 50.892 q (17-6). Összesen 3.951.226 korona. —

Az egyes iparágaknál a feldolgozott nyersanyagok, félgyártmányok és készárú értéke és ennek a nyers termelési

Épület- és mulakatosiparnál: kovácsvas, rúdvas 72.524 q (19-4); hengerelt vaslemez 15.596 q (28); ólom 260 q (37); vasöntvény 9.386 q (20). Összesen 1.872.993 kor. — Vasbútorok és pénzszekrények gyártásánál: kovácsvas, rúdvas 14.430 q, vaslemez 7.140 q. Összesen 479.862 kor. — Arany- és ezüstárúk gyártásánál: felhasznált fontosabb félgyártmányok (színarany, -ezüst, arany-, ezüstöntvények stb.) 1.848.934 kor. és készgyártmányok (nemes kövek) 2.109.580 kor. — Rézművességnél: ón 550 q (184); ólom 510 q (37); ólomeső 765 q (48); vörösréz 2.953 q (138); vörösrézlemez 2.296 q (200); sárgaréz 1.645 q (90); sárgarézlemez 137 q (168); kovácsvascsövek, vasöntvény stb. Összesen 1.433.105 kor. — Ónárúgyártásánál: ón és ólom 231.620 kor. — Bádógiparnál: cinklemez 1.520 q (8); sárgarézlemez 220 q; vörösrézlemez 70 q; vaslemez 3.090 q; vaslemez, ónozott 1.766 q (48); bádóg 3.048 q (80). Összesen 478.248 korona. A fémfeldolgozó üzemekben a nyersanyagok, félgyártmányok, készárú összes értéke 91.965.117 korona. V. i. az 1898. évi termelés értékének 49-94%-a.

A gépgyártásnál, még pedig a gép-, kazán-, fegyver-, vagon- és hajógyártásnál: mészke 16.485 q; kvarc 11.574 q (1-60); nyers- és ócskavas 537.373 q; ólom 3.297 q; ón 3.060 q; vörösréz 4.264 q; vas- és acélöntvények 99.686 q; szerkezeti vasak 346.489 q (64); kazánlemezek 121.245 q (60); kovácsolt alkatrészek 50.992 q (64); vörösrézlemezek 7.925 q (200); vékony vaslemezek 42.788 q (28); rúdvas és egyéb vasak 44.183 q (42); cink, sárgaréz, bronzöntvények, bőr-, és textilneműek stb. Összesen 54.609.723 korona. — Kábel- és szigeteldrótgyártásnál: nyersgummi 80-56 q (400); ólom 2.740 q (37); vörösrézsodrony 4.347 q (200); jutfonal 595 q (50); pamutfonal 113 q (192); czérnafonal 23 q (450); selymfonal 3-84 q (4.400) tisztító pamut, gépszij, kénvirág, vas- és rézöntvény stb. Összesen 1.108.611 korona. — Elektrotechnikai cikkek gyártásánál: vörösrézlemez 161-5 q; sárgarézlemez 292 q; rézöntvény 879-5 q (230); bronzöntvény 527 q (180); rúdvas, ólom, órarugók, óraművek stb. Összesen 1.288.804 korona. — Mérleggyártásnál: nyersvas 1.300 q (10); vasalkatrészek 1.885 q (64); vasöntvény, rúdvas, kazánlemez stb. Összesen 234.648 korona. A gépgyártásnál tehát a feldolgozott anyagérték 57.241.786 korona, azaz az 1898. évi termelés értékének 39-50%-a.

Kő-, föld- és üvegiparnál, még pedig: mész-, magnezit- és gipsz-égetésnél a feldolgozott nyersanyag és félgyártmány 3.344.697 K; a cementgyártásnál 2.428.535 K; cement- és gipszárúgyártásnál 455.479 K; téglá- és tűzállóagyagárúgyártásnál 9.265.280 K; egyéb agyagárúgyártásnál 1.039.241 K; üveggyártásnál 1.428.299 K. Összesen 17.961.531 korona = 35-0%.

Fa- és csontiparnál, még pedig: fűrészárúgyártásnál 16.790.902 K; parkettagyártásnál 789.382 K; egyéb faárúk gyártásánál 1.127.889 K;

értékhez viszonyított százalékos aránya a következő: (Lásd a táblázatot a túlsó oldalon.)

asztalosipar 472.307 K; hajlítottfabútorgyár 317.847 K; bot-, fadíszmű-, író- és rajzszér 190.961 K; nádszövet-, szalmahüvely-, kosárfonás stb. 313.095 K. Összesen 20.002.883 korona = 20·68%.

Szór- és sörteiparnál 941.789 korona = 36·53%.

Bőr- és ruggyantaipar (szór- és sörteipar nélkül). Bőr- és bőrárgyártásnál 25.020.144 K; bőráru- és viaszosvásongyártásnál 59.537 K. Összesen 25.079.681 korona = 88·48%.

Fonó- és szövőipar. Gyapjúipar 8.076.679 K; selyemgyártás 659.318 K; kötött-, hímezett- és kötszövött árúk gyártása 722.763 K; paszománt- és zsinórgyártás 587.460 K; len-, kenderkikészítés, kötélgyártás 3.398.826 K; len-, kender-, pamut-, jutafonó és szövőipar 10.018.467 K; kelményomtató-, kékfestő- és fehéritőipar 2.549.652 K. Összesen 26.013.165 korona = 48·64%.

Ruházati ipar. Férfi-, női-, gyermek-, egyenruha-, templomi szabóiparok 5.379.435 K; fehérneműek, ágyneműek, divatcikkek, kalapok stb. gyártása 2.867.020 K; czipőgyártás 1.295.160 K; művirág- és dísztollgyártás 43.020 korona; szűcsipar 1.634.250 K. Összesen 11.218.885 korona = 50·39%.

Papíripar. Papirgyártás 5.508.937 K; papirosárgyártás és könyvkötőipar 1.103.357 K. Összesen 6.612.294 korona = 41·44%.

Élelmezési ipar (malom-, sör-, szesz-, cukor- és dohánygyártás nélkül). Szalámi- és egyéb húsgyártás 4.838.480 K; pótkávé- és konzervgyártás 5.729.557 K; csukorka-, csukorsütemény-, csokoládégyártás 1.643.369 K; sütőipar és tésztaeműek 1.951.861 K; cognac-, likőr-, rum- és pezsgőgyártás 4.154.118 K. Összesen 18.317.385 K = 40·53%.

Vegyészeti ipar (kőolajfinomítás nélkül). Keményítőgyártás 7.148.727 korona; gyufagyártás 660.658 K; cserzőkivonatok gyártása 1.625.471 K; enyvgyártás 1.286.019 K; egyéb vegyészeti cikkek gyártása 14.503.612 K. Összesen 25.224.487 korona = 56·70%.

Fűtő- és világítóanyagok gyártása (kőolajfinomítás és brikettgyártás nélkül). Villamossági áramfejlesztés 1.601.485 K; világítógázgyártás 4.800.495 K; növényolajgyártás 5.790.340 K. Összesen 12.192.320 korona = 27·03%.

Sokszorosítóipar 6.302.848 korona = 36·90%.

Iparágak	%	Korona
I. Fémfeldolgozó üzemek	49·94	116,601.145
II. Gép-, szerszám- és műszeripar (villamossági áramfejlesztési ipar nélkül)	39·50	112,756.556
III. Kő-, föld- és üvegipar	35·—	54,274.664
IV. A) Fa- és esontipar	20·68	48,909.323
B) Szór-, sörte- és tollfeldolgozó ipar	36·53	2,519.450
V. Bőr- és ruggyantaipar	88·48	92,466.507
VI. Fonó- és szövő- (textil-) ipar ...	48·64	88,924.340
VII. Ruházati ipar	50·39	35,494.682
VIII. Papíripar	41·44	24,611.634
IX. A) Élelmezési ipar	40·53	208,029.935
B) Malom-, sör-, szesz-, cukor- és dohányipar ¹⁾	—	706,597.185
X. A) Vegyészeti ipar (kőolajfinomít- ás nélkül)	56·70	60,220.842
B) Kőolajfinomítás ¹⁾	—	26,256.344
XI. Fűtő- és világítóanyagok gyár- tása (kőolajfinomítás és brikett- gyártás nélkül)	27·03	20,927.979
XII. Sokszorosítóipar	36·90	23,493.328
Az összes iparágaknál	52·13	1.617,083.914

Megállapítottuk, hogy az ipari termékek értékének 52·13 %-a esik, az összes iparágakat összefoglalva, tehát átlagban, a feldolgozott nyersanyagok, félkészgyártmányok és készárúk értékére, úgy hogy a levonandó harmadik tétel fejében 1.617,083.914 koronát puhatoltunk ki.

Összefoglalva vizsgálódásainkat, a következő eredményre jutunk. A nagyipari termelés 3·101 milliárd koronányi értékéből, mint a magyar gyáripar nyershozadékából, levonandó a tüzelőszerek és erőszolgáltató anyagok értéke fejében 173·704 millió korona, a munkagépek kopási hányada fejében 53·368 millió korona, a felhasznált nyersanyagok, félgyártmányok és készárúk

¹⁾ A mezőgazdasági iparágakban és azokban, a melyek adóellenőrzés alá esnek, közvetlenül és részletesen állapítottuk meg a levonás tárgyát képező nyersanyagok stb. értékét. Lásd *jelen munka* 65. s köv. lapokon.

értéke fejében 1'617 milliárd korona. Az így nyert 1.257,717.780 korona képviseli a magyar szent korona országai gyáriparának évi tiszta termelési értékét.

b) Kézműipari termelés.

A magyar gyáripar 1'257 milliárdnyi tiszta termelési értéke nem jelenti még az ország összes ipari jövedelmét. Szamba veendő még a kis- vagy kézműiparból származó jövedelem is. Sajnos azonban, hogy megfelelő adataink a kézműipar hozadékának megállapítására nincsenek. Némi támpontot csak az adóstatisztika nyújt; de ennek az adatai nem megbízhatók és a mellett elévültek, mert a pénzügyi kormány az egyenesadóreform előkészítése alkalmával összeállított adóstatisztikai anyag további gyűjtését és feldolgozását mellőzte. Idevágó adataink csak az 1904., illetve 1908. évig terjednek.

Kereseti adóstatisztikánk utolsó adatai szerint az adózó, segédek nélkül dolgozó, önálló kézműiparosok száma (az 1907—1908. években átlag évenként) 146.337 volt, a kiknek terhére évi átlagban 1,147.555 korona adó volt kiróva; ¹⁾ a kis- és nagyközsegekben segédekkel dolgozó kézműiparosok száma 15.230 volt, a kiknek adója 274.108 koronára rúgott; ²⁾ míg a többi adófizető kézműiparosok száma 74.827 volt, a kiknek megállapított adóköteles jövedelme 34,062.885 koronát tett ki. ³⁾ (Ebből 9.550 adózó esett Budapest székesfővárosra 12,250.971 korona jövedelemmel.) A 74.827 kézműiparos, a kereseti adó III. osztályában, tiszta keresetének 10 %-át fizeti — egyéb adópótlékokon és járulékokon kívül — adó fejében. Ennek a súlyos adótehernek a következménye, hogy a megállapított adóköteles jövedelem messze a tényleges mögött marad; így is — ha abból a feltevésekből indulunk ki, hogy a kinyomozott, tehát megadóztatott jövedelem egyharmadát teszi a tényleges jövedelemnek — az adótétel pótlékok nélkül $3\frac{1}{3}$ %-nak felel meg. A III. osztályú kereseti

¹⁾ *Egyenesadóstatisztika X. kötet.* Kiadja a magyar királyi pénzügyminisztérium. Budapest, 1909. (47. és 48. lap); *IX. kötet* (394. és 395. lap).

²⁾ *Ugyanaz IX. kötet.* Budapest, 1908. (395. lap).

³⁾ *Ugyanaz VIII. kötet.* Budapest, 1907. (1293. s. köv. lapok).

adó alá eső tényleges adóköteles jövedelmet 102,188.655 koronában véve fel, az átlagos jövedelem 1,365'66 korona volna, a mi még mindig alacsonynak mondható, ha tekintetbe vesszük, hogy itt a módosabb kézműiparosokról van szó. Ennek felét 682'83 koronát számítva átlag fejenként a segédek nélkül dolgozó 146.337 önálló kézműiparosra és a kis- és nagyközsegekben segédekkel dolgozó 15.230 kézműiparosra, 111,332.824 koronát kapunk, a mit a fenti 102'188 millióhoz adva, a 236.394 adófizető kézműiparos jövedelme 213,521.479 korona volna, a mi megfelel 903'25 korona átlagos jövedelemnek. Ez az eredmény azonban a valóság mögött marad, mert csak az adófizető kézműiparosokat vettük tekintetbe, holott nagy számban vannak olyanok is, a kik az adóztatás alól kisiklanak. Az 1910. évi népszámlálás szerint ¹⁾ volt ugyanis önálló, kereső iparos 483.435, míg adófizető kézműiparos 236.394, tehát 247.041 egyénnel kevesebb. Ezeknek jövedelme — a fenti 903'25 korona átlag mellett — volna 223,139.783 korona. Vagyis a kézműiparosok összes jövedelme 436,661.262 korona, a mi fogyasztásra rendelkezésre áll. Ebben az összegben nincs számításba véve a vándoripar és a mellékfoglalkozás gyanánt űzött házi- és népipar, a melyek — ha nem is jelentékenyen — de szintén gyarapítják a nemzeti jövedelmet. A kézműipari termelés értékét a kézműiparosok keresetével azonosnak véve, ez a 436'661 millió korona képviselné a magyar kisipar évi tiszta hozadékát.

Ez a teljesen konjekturális alapon megállapított eredmény megközelíti azonban a tényleges állapotot, mert más módszer alapján csaknem ugyanerre az eredményre jutunk. Ugyanis a kereskedelemügyi ministerium a hazai kis- és gyáripar fejlesztéséről kiadott emlékiratában, ²⁾ hivatalosan 800 millió koronára teszi a kisipar termelési értékét az 1900. évre. Ha abból indulunk ki, hogy a kisiparban a tiszta termelési érték ép úgy 40'547 %-a a nyers termelési értéknek, mint a gyáriparban láttuk (a hol 3'101 milliárd nyers termelési érték mellett 1'257 milliárd korona a tiszta termelési érték), úgy a 800 millió koronának 324'376

¹⁾ *A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása.* Negyedik rész. Budapest, 1915. (18. lap).

²⁾ *Id. hely* 108. lapon.

millió korona tiszta termelési érték felel meg; ennél az eredmény-nél figyelembe veendő, hogy a fent kimutatott 436-661 millió korona az 1910. évi népszámláláskor talált kézműiparos-létszám alapján, tehát tíz évvel későbbi időre állapított meg.

Az ipar évi tiszta hozadéka a magyar szent korona országai-ban 1.694.379.042 korona, a mi az anyagfeldolgozó ipar által évenként létrehozott értékemelkedésnek felel meg.

B) Az ipari termelés az osztrák birodalomban.

a) Nagyipari termelés.

Az osztrák ipari termelés értékének kipuhatólására, ha nem is állanak oly részletes adatok rendelkezésre, mint Magyarországon, a meglévő statisztikai anyag megfelelő feldolgozásával, kiegészítve azt a magyar gyáripari statisztikából megállapítható, általános érvényű, tehát az osztrák gyáriparra is alkalmazható adatokkal, a tényleges állapotot igen megközelítő eredményhez juthatunk.

Az ipari termelés értékéről közvetlen adatok — eltekintve az 1880. évi iparstatisztikától, a mely már elévült és megbízhatatlannak bizonyult¹⁾ — közzétéve nincsenek. Az 1899. évben

¹⁾ *Statistik der oesterreichischen Industrie nach dem Stande vom Jahre 1880.* Zusammengestellt vom statistischen Departement im k. k. Handelsministerium. Wien, 1884. Érdekesnek tartjuk bemutatni e felvétel vég-eredményeit:

I. Fémfeldolgozó ipar	89,461.064 frt
II. Gép-, szerszám- és műszeripar	39,393.604 »
III. Kő-, föld-, agyag- és üvegipar	36,362.020 »
IV. Fa-, csont- és ruggyantaipar	35,212.520 »
V. Bőr-, szőr- és sörteipar	18,969.600 »
VI. Fonó- és szövőipar	314,887.485 »
VII. Ruházati és szőrmeipar	28,125.865 »
VIII. Papiripar	25,686.400 »
IX. Élelmezési és élvezeti ipar	414,846.038 »
X. Vegyészeti ipar	54,890.230 »
XI. Építkezési ipar	3,196.100 »
XII. Sokszorosítóipar	970.900 »

Összes ipari termelés....1.061,991.826 frt

— az 1885. és 1890. évi további kísérletek után — készült kereskedelmi szerződések megújítása alkalmával egy új ipari termelési statisztikai felvétel, de az osztrák kereskedelemügyi ministerium az eredmények közzétételétől eltekintett.¹⁾ Az 1902. évi osztrák iparüzemi statisztika csak a különböző iparágakban üzemben lévő vállalatok, az egyes üzemekben alkalmazott személyek, motorok és munkagépek számáról, tehát inkább a termelési képességről nyújt felvilágosítást, de nem a termelés mennyiségéről és értékéről.²⁾

Egy általános, állami, ipari termelési statisztika hiányában nem marad tehát más hátra, mint a rendelkezésre álló adatok felhasználásával megkísérelni az osztrák ipari termelés tiszta értékének megállapítását. A statisztikai anyag lehetővé teszi, hogy teljesen azonos módszert kövessünk Ausztriában és Magyarországon, a mi egyébként az eredmények összehasonlíthatása szempontjából elengedhetetlen is.

Valamint Magyarországon, úgy az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságokban és országokban is, két csoportba osztjuk az egyes iparágakat. Elsősorban az adóellenőrzés alá eső iparágaknak, tehát a sör-, cukor-, szesz-, ásványolajipar- és dohánygyártás tiszta termelési értékét fogjuk megállapítani, mint a mely iparágakra vonatkozólag pontos, részletes adatok állanak rendelkezésünkre. A malomiparra vonatkozó adatok Ausztriában nincsenek külön gyűjtve és közzétéve, mint Magyarországon, ezért annak tiszta hozadékát a második csoportban, a többi iparágakkal együtt fogjuk kinyomozni.

Az osztrák mezőgazdasági ipar legjelentékenyebb ága a *sörfőzőipar*. Az 1912/13. évadban 1.069 sörfőzde volt üzemben, a mely 21,081.648 hektoliter sört termelt.³⁾ A termelt sörlének összesen 236,076.258 czukormérő hl-foka van. A hektoliter-fokmennyiségek tekintetbe vételével és az egyes sörfajokra eső adók levonása után a termelt sör értéke a következő:

¹⁾ *Otto Most* id. értekezés 732. lap.

²⁾ *Ergebnisse der gewerblichen Betriebszählung vom 3. Juni 1902 in den im Reichsrath vertretenen Königreichen und Ländern.* 1. Heft. Wien, 1908.

³⁾ *Mitteilungen des k. k. Finanzministeriums.* XX. Jahrg. Zweites Heft. — Wien, 1914. (514. és 523. lap).

A sörlé czukorfoka	A sör mennyisége hekto- literekben	Adó- mentes átlagár ¹⁾	Czukormerő hl-fokok száma	Sör ára koronákban
8—11	13,069.705	13·51	134,313.197	176,571.714
12—14	7.755.276	21·78	96,624.040	168,909.911
15—21	256.667	25·20	5,139.021	6,468.008
	21,081.648	16·70	236,076.258	351,949.633

E szerint a 21·081 millió hektoliter sör értéke 351,949,633 korona, a mely a sörtermelés nyershozadéka gyanánt jelentkezik. A sör átlagára Ausztriában olcsóbb, mert 16·70 korona hektoliterenkint, míg Magyarországon 18·98 korona. A sörfőzésnél felhasznált árpa és komló értéke — minthogy azt a mezőgazdasági hozadéknál már számba vettük — a kettős számítás elkerülése végett levonandó a nyershozadékból. Átlagban a sör minden hektoliterfokának előállításához 0·02 kg komlót és 1·92 kg árpát használnak fel. A felhasznált komló mennyisége tehát 47,215·25 q, az árpaszükséglet 4,532,664·15 q. Egy métermázsa komló ára 1912-ben 542·89 koronára, az árpáé 18·01 koronára rúgott.²⁾ Vagyis a feldolgozott árpa értéke 81,633,280 koronának, a komlóé 25,632,687 koronának felel meg. De levonandó még a sörfőzésnél elhasznált tüzelőszerek értéke és a gépek kopási hányada is, hogy a sörfőzés tiszta termelési értékéhez jussunk. Minthogy ezekre nézve hiányzanak az adatok, azt a magyar sörtermelésre vonatkozó idevágó eredményekből állapíthatjuk meg. Ugyanis Magyarországon — a mint láttuk — az elhasznált tüzelőszerek értéke a sörfőzőiparban a nyers termelési érték 3·958 %-át, a gépkopási hányad pedig ennek 3·672 %-át képviseli. Ugyanezen arányszámot alkalmazva az osztrák sörfőzőipar nyershozadéka, megtudjuk, hogy tüzelőszerek fejében 24,020,546 korona, gépkopási hányad fejében pedig 22,284,853 korona vonandó le. Vagyis a 351·949 millió koronára rúgó évi sörtermelés értékéből, feldolgozott nyersanyag, elhasznált tüzelőszerek értéke és gépkopási hányad fejében levonva 153,571,366 koronát, az osztrák birodalom sörfőzőiparának tiszta termelési értéke, vagyis a sör ipar tiszta hozadéka közgazdasági szempontból 197,378,267 korona.

¹⁾ Az osztrák adómentes sörárak szíves közlését *dr. tőszegi Freund Antal* sörfőző-igazgató úrnak köszönjük.

²⁾ L. a jelen munkához csatolt *III. táblázatot*.

A *czukoripar* — mint adóellenőrzés alá eső iparágnak — tiszta hozadéka szintén megbízhatóan állapítható meg. A czukortermelés ¹⁾ Ausztriában a következő volt 1911/1913-ban :

1911/12. termelési évad	6,469,892 q
1912/13. „ „ „ „ „ „ „ „ „	11,847,298 „
Átlag	9,158,595 q

Egy métermázsa nyersczukor értéke 1911—1913-ban a termelő gyártelep helyén 25·96 korona volt.²⁾ Az évenként termelt czukor értéke e szerint 237,757,126 korona. Ebből levonandó elsősorban a felhasznált répa értéke, mert azt már számba vettük a földművelés hozadékában. A feldolgozott répa mennyisége és értéke volt : ³⁾

Termelési évad	Mennyiség q	Átlagos ár korona	Összes érték korona
1911/12. „ „ „ „	48,019,243	2·27	109,003,681
1912/13. „ „ „ „	82,884,163	2·09	173,227,900
Átlag	65,451,703	—	141,165,790

Megjegyzendő, hogy a czukorrépa árát 25 fillérral alacsonyabb összegben vettük fel Ausztriában, mint Magyarországon, mert az osztrák czukorrépa czukortartalma dúsabb, tehát a termelési költség Ausztriában alacsonyabb a nyersanyagnál és ennek megfelelően a feldolgozott nyersanyag címén levonandó tétel viszonylag alacsonyabb kell hogy legyen.

A további anyagfelhasználás volt a czukorgyártásnál 1911—1913-ban átlag évenként : ⁴⁾ 154,916 q mész (à 2·09 K) 323,774 korona, 3,738,183 q mészke (à 0·73 K) 2,728,873 korona és 77,294 q spodium (à 24 K) 1,855,056 korona értékben. Felhasználtak továbbá tüzelőszerek :

kőszénből	8,396,360 q	2·25 K	18,891,810 K
barnaszénből	4,618,954 „	0·54 „	2,494,235 „
kokszból	424,217 „	1·87 „	793,285 „
Összesen			22,179,330 K

¹⁾ Id. *Mitteilungen des k. k. Finanzministeriums*. XX. (541. lap).

²⁾ L. *jele munka* 69. lap.

³⁾ Id. *Mitteilungen des k. k. Finanzministeriums*. XX. (536. lap).

⁴⁾ U. ott 537. lap.

értékben.¹⁾ A cukorgyárakban üzemben volt egyéb készülékeken kívül — a hivatalos adatok szerint ²⁾ — 1.727 kazán és 3.252 gőzgép, a melyeknek értéke — a már kimutatott átlagértékek alkalmazása mellett ³⁾ — 57,089.050 korona, a melynek 20%-a fejében 11,417.810 korona kopási hányadnak számítandó.

Anyagfelhasználás, tüzelőszer és gépkopási hányad fejében 179,670.633 koronát leítve, az osztrák cukoripar tiszta hozadéka 58,086.493 korona.

A szeszipar tiszta termelési értékét Ausztriában szintén ugyanolyan módszerrel állapíthatjuk meg, mint Magyarországon. Az osztrák szeszfőzők, a melyeknek száma 1911/12-ben 37.263 és 1912/13-ban 37.879 volt, a következő mennyiségű szeszt termelték hektoliterekben a hivatalos kimutatás szerint:⁴⁾

Évad	Fogyasztási adó alá eső szesz mennyiség	Termelési adó (átalányozás)	Termelt szesz mennyiség összesen
1911/12.	1,579.291 hl	13.101 hl	1,592.392 hl
1912/13.	1,602.656 >	16.575 >	1,619.231 >
Átlag	1,590.973 hl	14.838 hl	1,605.811 hl

A termelési adó alá eső és átalányozás útján adót fizető szeszfőzőkben — ép úgy, mint Magyarországon — Ausztriában is a hivatalosan kimutatott szesz mennyiségnél a tényleg termelt mennyiség 3 1/2-szer több. Vagyis az átalányozás útján adót fizető szeszfőzők átlag évenként 51.933 hl szeszt termelnek. Az átlagos évi szesztermelés mennyisége e szerint 1,642.906 hektoliterre rúg, megjegyezvén, hogy 1 hl szesz alatt 100 hl fokot (liter) kell érteni. Mennyi értéke van az évi szesztermelésnek? Ennek megállapíthatása végett külön kell számítani a fogyasztási adó

¹⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch*. 1913. 108., 109. és 125. lap.

²⁾ Id. *Mitteilungen* etc. 530. lap.

³⁾ Megjegyzendő, hogy mivel a gőzgépek átlagos löereje a magyar cukorgyárakban 63·37 Hp, az osztrákoknál 34·9 Hp, a gőzgépek átlagos értékét Ausztriában 12.535 koronában számítottuk. Ép így a kazánok fűtőfelülete a magyar cukorgyáraknál átlag nagyobb, a miért a kazánok átlagos értékét 9.452 koronában vettük fel.

⁴⁾ Id. *Mitteilungen* etc. 476. és 488. lap, továbbá 493., 495., 497. és 498. lap, továbbá *Österreichisches Statistisches Handbuch* 1913. — (136. lap).

alá eső szeszt, még pedig az 1911/12. évre hektoliterenkint, megadóztatlanul az exkontingens szeszt átlag 60 koronával, az 1912/13. évre 44·75 koronával.¹⁾ Az Ausztriában 1,017.000 hektoliterre rúgó kontingens-szesz ²⁾ adómentes árához — úgy mint Magyarországon — 20 korona csatolandó, tekintettel arra, hogy a fogyasztási adó literalkoholonként a kontingentált szesznel 20 fillérrel kisebb.

E szerint a fogyasztási adó alá eső szesz termelt mennyisége s ára a következő :

Év	Kontingens szesz		Exkontingens szesz		Összesen érték korona
	hl	ár érték korona	hl	ár érték korona	
1911/12.	1,017.000	80— 81,360.000	562.291	60— 33,737.460	115,097.460
1912/13.	1,017.000	64·75 65,850.750	585.656	44·75 25,808.106	91,658.856
Átlag ...	1,017.000	— 73,605.375	573.973	— 29,772.783	103,378.158

Az évenként átlag 1,590.973 hl-re rúgó és 103,378.158 korona értékben termelt, fogyasztási adó alá eső szesz mennyiséghez adandó a termelési adó alá eső és átalányozás útján adót fizető szeszfőzők által termelt 51.933 hl gyümölcs-szesz értéke, a melyet — úgy, mint Magyarországra nézve tettük — a következő módon állapíthatunk meg.

Az 1911/12. évadban — a mint láttuk — az exkontingens szesz ára 60 korona volt. A megadóztatott szesz ára hektoliterenkint tehát (60+160 =) 220 korona. A gyümölcs-szesz ára rendes körülmények között azonban magasabb; azt — mint Magyarországon — 250 koronában vesszük fel. Minthogy ebben a 250 koronában az adó is bennfoglaltatik, mi pedig a gyümölcs-szesz adómentes árát keressük, kérdés, mennyit kell adó fejében leütnünk? A gyümölcs-szesz után az adót — csekély mennyiségtől eltekintve — Ausztriában sem a valóban termelt mennyiség után, hanem átalányozás útján szedik be. Az így beszedett termelési adó — tekintettel arra, hogy a tényleg termelt gyümölcs-szesz 3·5-szer nagyobb, mint a hivatalosan kimutatott szesz-

¹⁾ L. *jelen munka* 71. lap.

²⁾ Id. *Mitteilungen* 471. lap.

mennyiség — tulajdonképen három és félszerre nagyobb szesz-mennyiség között oszlik meg, úgy hogy az adónak csak 28,6%-a terheli a gyümölcsszeszt. A gyümölcsszesz adómentes árát megkapjuk tehát, ha adó fejében 45-76 koronát vonunk le, úgy hogy a gyümölcsszesz hektoliterjének értéke fejében az 1911/12. évre 204-24 koronához, az 1912/13. évre 189 koronához jutunk.

A tényleg termelt gyümölcsszesz mennyisége és értéke tehát Ausztriában a következő:

Év	Mennyiség hl	Átlagár K	Összesen K
1911/12.	45,853	204-24	9,365,016
1912/13.	58,012	189—	10,964,268
Átlag	51,933	—	10,164,642

A hivatalosan átlag évenként 1,605,811 hektoliterben kimutatott, de valóságban 1,642,906 hektolitert kitevő összes szesztermelés bruttó értéke átlag évenként ezek szerint 113,542,800 korona.

Mint hogy a szeszfőzésnél feldolgozott nyersanyagok értékét a mezőgazdaság hozadékánál, a félégyártmányokét az ipari hozadék másik rovatában vettük számba, a kettős számítás elkerülése végett levonandó a felhasznált maláta, burgonya, tengeri, répa, rozs, árpa, melasse és szilva értéke.

Az 1911/12. és 1912/13. évadban — a hivatalos adatok szerint — feldolgoztak a fogyasztási adó alá eső szeszfőzésnél átlag évenként: ¹⁾

¹⁾ Az adatokra nézve lásd id. *Mitteilungen des k. k. Finanzministeriums, XX. Jahrg.* (478. lap). A feldolgozott nyersanyagok átlagárára — kivéve a burgonyát — lásd a *III. táblázatot*. A félégyártmányok átlagárainál a magyar átlagárakat vettük (L. *jelen munka* 72. lap ¹⁾ jegyzet). A burgonya árát, a hivatalos adatokból, az 1911. és 1912. évi bécsi átlagjegyzés alapján vettük (*Ost. Statistisches Handbuch 1911*, 296. lap; *1912*, 334. lap). Az árjegyzés a takarmány- vagy ipari burgonyára és nem tápburgonyára vonatkozik. Magyarországra nézve áradatok az ipari burgonyáról nincsenek, de szakszerű felvilágosítások szerint, az átlag 4 koronával számítható. A magyar szeszpar tiszta termelési értéke e számítás mellett mintegy 6 millió koronával több volna.

	Mennyiség q	Átlagár K	Érték K
Burgonya	7,795,070	2-40	18,564,168
Tengeri	545,879	16-14	8,810,487
Egyéb gabona (rozs, árpa)	193,803	18-31	3,548,532
Melasse	1,017,960	8-99	14,545,460
Maláta	582,137	30-49	17,749,357
Egyéb anyagok (répa)	386,281	2-40	922,074
Összesen	11,061,130	—	64,140,078

Egy hektoliter gyümölcsszesz előállításához — általánosan elfogadott tapasztalat alapján — 24 q szilva szükséges; egyéb gyümölcsfajoknak felhasználása szeszfőzéshez csak csekély mennyiségben történik. Az évenként termelt 51,933 hl gyümölcsszesz előállításához tehát 1,246,392 q szilvát dolgoznak fel. A gyümölcs-szeszfőzéshez felhasznált szilva árát métermázsánként 5 koronában véve fel, a feldolgozott szilva értéke 6,231,960 korona.

A szesztermelésnél tehát összesen 70,372,038 korona értékű nyersanyagot és félégyártmányt kell levonni.

Levonás tárgya továbbá a szeszfőzésnél üzemben lévő gépek kopási hányada. A szeszfőzőknél használatban lévő műszközök és gőzkazánok számát az osztrák hivatalos adatok is ismertetik.¹⁾ E szerint a szeszfőzőknél üzemben volt 1,728 gőzkazán 72,435 m² fűtőfelülettel és 2,751 főzőkazán. Ezeknek átlagértékét — mint a magyar szeszfőzőknél — darabonként 18,904 koronával számítjuk. Vöbít továbbá üzemben 3,095 lepárolókészülék, hűtőkészülék és szesz mérőgép, a melyeknek átlagos értéke a szerződéses vámterület külforgalmi statisztikája szerint ²⁾ 1,937 korona. A szesziparban üzemben lévő gépek és műszközök összes értéke tehát 57,999,919 koronára tehető, úgy, hogy kopási hányad fejében ennek 20%-át számítva, 11,599,983 koronát számíthatunk.

Végül levonandó a szeszfőzésnél elhasznált tüzelőszerek értéke. Közvetlen adatok hiányában ezt a magyar szesztermelésre vonatkozó idevágó eredményekből állapíthatjuk meg. Ugyanis Magyarországon — a mint láttuk — az elhasznált tüzelőszerek

¹⁾ Id. *Mitteilungen* etc. 479. lap.

²⁾ L. *jelen munka* 73. lap ²⁾ jegyzet.

értéke a szesziparban a nyers termelési érték 3·152%-át képviseli. Alkalmazva ez arányszámot az osztrák szeszipar nyers termelési értékére, megtudjuk, hogy ebben az iparágban a felhasznált tüzelőszerek értéke 3,576.598 koronára rúg.

A 113·542 millió koronára menő évi szesztermelés értékéből levonandó a feldolgozott nyersanyag és félgyártmány, az elhasznált tüzelőszerek és gépkopási hányad fejében 85,548.619 korona, úgy, hogy az osztrák birodalom szesziparának tiszta termelési értéke 27,994.181 korona.

Az *ásványolajiparnak*, mint adóellenőrzés alá eső iparágak termelési viszonyaira vonatkozó adatokból megközelítő pontossággal állapítható meg a termelés mennyisége és értéke Ausztriában is.

A termelt ásványolajtermékek mennyisége és értéke a következő volt :¹⁾

Évad	770° sűrűsége alul	880° sűrűsége felül	Adó- lefizetés mellett	Összes termelés
1911/12.	4,812.892 q	1,908.673 q	1,879.499 q	8,601.064 q
1912/13.	4,619.224 >	2,012.300 >	2,029.026 >	8,660.550 >
Átlag	4,716.058 q	1,960.486 q	1,954.262 q	8,630.807 q

Az 1911/13. évben a külkereskedelmi forgalom adatait véve alapul — úgy mint a magyar termelésnél — a 770 foknál kisebb sűrűségű ásványolaj (benzin, gázolin stb.) átlagértéke 26·13 korona; a 770—880 fok sűrűségű ásványolajé (ásványgőzölaj) 14·03 korona; a 880 foknál nagyobb sűrűségű nehéz ásványolajé (kékolaj, zöldolaj, gázolaj) 8·09 korona. A fenti 8,630.807 q termelési értéke e szerint 166,509.223·14 koronára rúg.

E termékekhez hozzáadandó még a paraffin és aszfalt értéke. Minden 100 kg nyers ásványolajból átlag mintegy 83 kg ásványolajterméket állítanak elő, a miből átlag 6 kg esik a paraffinra és 7·5 kg az aszfaltra. A paraffin- és aszfalttermék mennyiségét megállapíthatjuk a feldolgozott nyersolaj mennyiségéből. Az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságokban és országokban a fent kimutatott 8·630 millió q ásványolajtermék előállí-

tásához 12,418.427 q nyersolaj szükséges.¹⁾ Ebből paraffinra esik 745.105 q 31,294.436 korona értékben és 931.382 q aszfalt 91,313.820 korona értékben.²⁾

Az összes ásványolajtermék mennyisége e szerint 10,307.294 q 207,117.479·38 korona értékben.

Az ásványolajtermelés bruttó értékéből levonandó első sorban a feldolgozott nyersolaj értéke, mert azt a bányatermelésnél már számba vettük. A 12,418.427 q nyersolaj értéke 51,536.472 korona. Ugyanis egy métermázsa nyersolaj átlagos értékét 4·15 koronában vettük fel, tekintettel arra, hogy a bányászat hozadékanak megállapításánál is ezt az értéket állítottuk be.

Levonandó továbbá az ásványolajiparnál elhasznált tüzelőszerek értéke. Egyéb adatok hiányában a magyar kőolajfinomítók-nál megállapított eredményekre támaszkodhatunk. Az előállított kőolajtermékek értékének 3·277%-át képviselik a felhasznált tüzelőszerek a magyar ásványolajiparban. Tehát ennek alapján megállapítható, hogy az osztrák kőolajfinomítók 6,787.224 korona értékű tüzelőszert szücségeltek.

Az üzemben lévő gépek kopási hányadát is ez úton vagyunk kénytelenek adatok hiányában megállapítani. A magyar kőolajipar által termelt ásványolajtermék-érték 1·122%-ának felel meg a kopási hányad címén levont összeg. E kulcs alkalmazásával gépkopási hányadra 2,323.858 korona érték jut.

A 207·117 millió koronára rúgó ásványolajtermelés értékéből levonandó a feldolgozott nyersanyag, elhasznált tüzelőszerek és gépkopási hányad fejében 60,647.554 korona, úgy, hogy az osztrák birodalom ásványolajiparának tiszta termelési értéke 146,469.925 korona.

Végül megbízható adataink vannak a *dohánygyártásról* is, tekintettel arra, hogy ez az iparág — mint a magyar szent korona országaiiban, úgy Ausztriában is — állami egyedárúság tárgya.

Ausztriában 1913-ban 37 dohánygyár volt üzemben, a melyekben a készített dohánygyártmányok mennyisége a következő volt :³⁾

¹⁾ Ugyanis 8,630.807 : X = 69·5 : 100. Ebből X = 12,418.427.

²⁾ L. jelen munka 74. lap ³⁾ jegyzet.

³⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch. 1914.* (138. és 139. lap).

¹⁾ Id. *Mitteilungen des k. k. Finanzministeriums. XX. Jahrg. Zweites Heft.* Wien, 1914. (572. s. köv. lap.)

1911-ben	388.787 q
1912-ben	414.518 >
1913-ban	407.562 >
Átlag 1911—1913	403.623 q

Ugyanebben az időben átlag évenként eladatott 386.136 q különféle dohánygyártmány 318,838,519 korona értékben.¹⁾ Vagyis 1 q átlagos eladási értéke 825.72 korona volt. E szerint az évenként előállított 403.623 q dohánygyártmány 333,279,583 korona értéket képviselne. Ezt az értéket azonban nem állíthatjuk be termelési érték gyanánt a nemzeti jövedelembe, mert a dohánygyártás állami monopólium tárgya, a mi — Ausztriában ép úgy, mint Magyarországon — a dohánygyártmányok árának tetemes fokozásában nyilvánul. Ennélfogva a fenti 333.279 millió koronát nem fogadhatjuk el a dohánygyártás évi termelési értékének, hanem az egyes dohánygyártmányokra azok előállítás értéke fejében a külkereskedelmi forgalomban mutatózó kivitel egységárat alkalmazzuk az 1911—1913. évek átlaga alapján.

E szerint a készített dohánygyártmányok mennyisége és értéke átlag évenként az 1911—1913. években a következő volt: ²⁾

Dohánygyártmány	Mennyiség q	Átlag- érték korona	Összes érték korona
Burnót	11.778	145.66	1,715,583
Dohánylúgvíz kivonat	4.548	93.—	422,964
Pipadohány és fonadék	262.316	125.66	30,339,468
Szivarok	60.985	648.33	39,538,405
Szivarok	65.515	298.50	19,556,227
Dohánygyártmányok együtt	405.134	226.10	91,572,647

A dohánygyártmányok nyers termelési értékéből, 91.572 millió koronából, levonandó a feldolgozott és a földművelésnél már számba vett belföldi dohány és a külföldön termelt, tehát nem az osztrák nemzeti jövedelem elemét képező behozott dohány

¹⁾ U. ott 139. és 140. lap.

²⁾ U. ott 139. lap. Átlagértékek gyanánt ugyanazokat az értékeket állítottuk be, mint a magyar dohánygyártásnál.

értéke. A 289,894 q belföldi feldolgozott nyersanyag ¹⁾ átlagértéke 42.91 korona termelési ár alapján számítva ²⁾ 12,419,251 korona; míg a feldolgozott 185,335 q külföldi nyersanyag, 255.25 korona behozatali egységérték alapul vételével ³⁾ 47,306,758 korona. Vagyis a feldolgozott nyersanyag értéke 59,726,009 korona.

Levonandó további tétel a dohánygyárakban üzemben lévő gépek kopási hányada. Az osztrák dohánygyárakban 1913-ban üzemben volt 24 gőzgép, 3 vízikerek, 1,641 motor és 55 gőzkazán, a melyeknek értéke — a magyar iparüzemeknél felvett átlagértékek alkalmazásával — 14,723,893 korona. Kopási hányad fejében ennek 20%-a, vagyis 2,944,778 korona lesz levonandó.

Végül a dohánygyáraknál elfogyasztott tüzelőszerek értéke vonandó le. Egyéb adatok hiányában, azon az alapon, hogy a magyar dohánygyártásnál felhasznált tüzelőszerek a dohánygyártmányok nyers értékének 1.035%-át teszik, ezt az arányszámot alkalmazva az osztrák dohánygyártásnál is, a felhasznált tüzelőszerek értéke fejében 947,670 koronát nyerünk.

Anyagfelhasználás, tüzelőszer és gépkopási hányad fejében 63,618,457 koronát leütve, az osztrák dohánygyártás tiszta termelési értéke fejében 27,954,190 koronát nyerünk.

Összefoglalva az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok gyáripari termelésének első csoportjához tartozó üzemek eredményeit, a sör-, cukor-, szesz-, ásványolaj-ipar és dohánygyártás, tehát az adóellenőrzés alatt álló iparágak nyers hozzáadéka, illetve tiszta termelési értéke következőképen alakul:

¹⁾ *Mitteilungen des k. k. Finanzministeriums. XX. Jahrg. Zweites Heft. Wien, 1914.* (606. s. köv. lap). Egyéb adatok hiányában a feldolgozott nyersanyag mennyisége gyanánt az 1910. évi mennyiséget vettük, a mely csak lényegtelen eltérést mutathat az 1911—1913. évi átlagtól.

²⁾ Lásd a III. táblázatot.

³⁾ *Statistik des auswärtigen Handels etc. im Jahre 1913. Wien, 1914.* (13. lap). Az 1911—1913. évek átlaga alapján számítva.

Iparágak	Nyers hozadék korona	Tiszta termelési érték korona
Sörfőzőipar	351,949.633	197,378.267
Cukoripar	141,165.790	58,086.493
Szeszipar	113,542.800	27,994.181
Ásványolajipar	207,117.479	146,469.925
Dohánygyártás	91,572.647	27,954.190
Összesen	905,348.349	457,883.056

Áttérhetünk a többi iparágak tiszta termelési értékének kipuhatólásához.

Már az eredmények összehasonlíthatóságának biztosítása is szükségessé teszi, hogy úgy az osztrák, mint a magyar birodalomban azonos módszer alapján járjunk el az ipari termelés értékének megállapításánál. E követelménynek, a rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján eleget tehetünk, mert Ausztriában — ép úgy, mint Magyarországon — iparágankint elkülönítve és az egyes iparágakon belül üzemszoportok szerint ki van mutatva, hogy mennyi a balesetbiztosítási járulék kirovására alapul vett beszámítható javadalmazás, a melyeknek összességét — a Magyarországra vonatkozólag kifejtett okoknál fogva — a kifizetett munkabérek összegének tekinthetjük. Ezeket az adatokat az osztrák belügyministerium a munkásbalesetbiztosító intézetek által betérjesztett számlálólapok alapján állítja össze és teszi közzé.¹⁾ Ez adatok alapján, teljesen azonos módon, mint Magyarországra nézve, megállapíthatjuk, hogy az egyes iparágak nyers termelési értéke mennyi, ha tudjuk, hogy a munkabér hány százalékat teszi a kész termék értékének a gyártelepen (loko gyár), minden egyes iparágban.²⁾

Az egyes iparágakban kifizetett munkabérek összege, a munkabérnek a késztermék értékéhez viszonyított százalékos aránya és e kulcs alkalmazásával kiszámított ipari termelés értéke az egyes iparágakban Ausztriában a következő:³⁾

¹⁾ *Ergebnisse der Unfallstatistik der fünfjährigen Beobachtungsperiode 1907—1911. Erster Teil. Wien, 1914.*

²⁾ Lásd részletesen kifejtve *jelen munka* 79. lap.

³⁾ Az iparágakon belül üzemszoportonként részletezve lásd a jelen

I p a r á g a k	Munkabérek koronaikban	A tőkés- sítés %-a	Ipari termelés értéke korona
I. Fémfeldolgozó üzemek	133,764.400	15'41	867,955.783
II. Gép-, szerszám- és műszeripar	190,068.300	22'10	859,820.439
III. Kő-, föld- és üvegipar	172,558.900	30'71	561,797.517
IV. A) Fa- és csontipar	97,431.300	21'95	443,818.127
B) Szőr- és sörteipar	947.400	32'13	2,948.442
V. Bőr- és ruggyantaipar	26,168.100	6'38	410,065.285
VI. Fonó- és szövő- (textil) ipar	259,868.800	12'47	2,084,115.135
VII. Ruházati ipar	38,007.400	13'21	277,544.491
VIII. Papiripar	45,169.600	15'37	293,863.624
IX. Élelmezési ipar (sör-, szesz-, cukor- és dohányipar nélkül)	63,699.300	3'39	1,878,442.602
X. Vegyészeti ipar	33,315.600	9'48	351,196.776
XI. Fűtő- és világítóanyagok gyár- tása (kőolajfinomítás és bri- kettgyártás nélkül)	29,313.700	13'76	212,930.515
XII. Sokszorosítóipar	51,004.600	33'—	154,559.393
	1,141,317.400	—	8,399,058.129
ad IX. Sör-, szesz-, cukor- és dohányipar	—	—	698,230.870
ad XI. Kőolajfinomítás	—	—	207,117.479
Gyáripari termelés összes értéke	—	—	9,304,406.478

Az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságokban és országokban a gyáripari termelés bruttó értéke 9.304,406.478 korona.

Az osztrák gyáripari termelésnek ez a 9.304 milliárdnyi koronára rúgó összes értéke nem állítható a nemzeti jövedelem leltárába, hanem csak a tiszta termelési érték. Vagyis az ipari késztermék értékének csakis az a hányada, a mely az ipari tevékenység eredménye gyanánt jelentkezik. Mert a késztermék értékében pl. nyersanyag is van, a mely pedig nem az ipari termelésnek az eredménye. Levonandó tehát a bruttó összegből termelési költség fejében a feldolgozott nyersanyagok, félkészgyártmányok és készárúk értéke, az ipari munkagépek kopási

munkához csatolt VI. táblázatot. Az adatokra nézve lásd id. *Ergebnisse der Unfallstatistik der fünfjährigen Beobachtungsperiode 1907—1911. Wien, 1914.* (113—724. lapok).

hányadának és a felhasznált tüzelőszereknek értéke, a mint azt fentebb részletesen megokoltuk.

Hogy a gyáripari termelésnél felhasznált tüzelőszerek értéke fejében mily magas összeg vonandó le Ausztriában, erre nézve adatokkal nem rendelkezünk. De értékes támpontot szolgáltatnak e kérdés megoldásához a magyar gyáripari statisztikai adatok, a melyeknek segítségével megállapítottuk, hogy a felhasznált tüzelőszerek értékösszege az összes iparágakban előállított késztermékek nyers értékének 5·6%-át képviseli. Ez az arányszám némileg magas, mert a tüzelőszereknek a gyártelepen, vagyis a felhasználás helyén mutatkozó ára alapján van megállapítva, holott nekünk a termelés helyén mutatkozó értéket kellene számítanunk, a mint arra már utaltunk. Az osztrák ipari termelés bruttó értékéhez viszonyítva e százaléktételt, megállapíthatjuk, hogy a felhasznált tüzelőszerek értéke 521,046,762 korona.

Megállapítandó a gépek kopási hányada fejében levonandó tétel mérve is, a mely ugyane módszer alapján lesz kipuhatolandó, mert megfelelő adatok nem állanak rendelkezésünkre. A magyar gyáriparban üzemben levő munkagépek és kazánok kopási hányada a késztermék bruttó értékének — a mint láttuk — 1·72%-át képviseli. Ha ezt a kulcsot alkalmazzuk az osztrák gyáripar nyers termelési értékére, úgy a kopási hányad értéke fejében 160,035,791 koronát nyerünk.

Végül leszámítandó az ipari termelés értékéből az ipar által felhasznált nyersanyagok, félkészgyártmányok és készárúk értéke. Ausztriában — az adóellenőrzés alá eső iparágak kivételével — erre nézve adatok nincsenek. De miután az osztrák és magyar gyáriparban az anyagkihasználási eljárás között lényegesebb eltérés nincs, a magyar gyáripari termelésnél pedig tudjuk, hogy minden egyes iparágnál a felhasznált nyersanyag, félgyártmány és készárú hány százalékát képviseli a késztermék értékének: ezeket az arányszámokat alkalmazhatjuk az osztrák iparágaknál is.

E szerint az osztrák gyáripar egyes ágainál a feldolgozott és felhasznált nyersanyagok, félkészgyártmányok és készárúk értéke és ennek a nyers termelési értékhez viszonyított százalékos aránya a következő:

I p a r á g a k	%	Korona
I. Fémmeldolgozó üzemek	49·94	433,457,118
II. Gép-, szerszám- és műszeripar (villamossági áramfejlesztési ipar nélkül)	39·50	339,629,073
III. Kő-, föld- és üvegipar	35'—	196,629,130
IV. A) Fa- és csontipar	20·68	91,781,588
B) Szőr- és sörteipar	36·53	1,077,065
V. Bőr- és ruggyantaipar	88·48	362,825,764
VI. Fonó- és szövő- (textil-) ipar ...	48·64	1,013,713,601
VII. Ruházati ipar	50·39	139,854,689
VIII. Papíripar	41·44	121,777,085
IX. A) Élelmezési ipar (malom-, sör-, szesz-, ezukor- és dohányipar nélkül)	40·53	535,317,310
B) Sör-, szesz-, ezukor- és dohányipar	—	383,437,507
C) Malomipar	79·87	445,394,920
X. A) Vegyészeti ipar (kőolajfinomítás nélkül)	56·70	199,128,571
B) Kőolajfinomítás	—	51,536,472
XI. Fűtő- és világítóanyagok gyártása (kőolajfinomítás és brikettgyártás nélkül)	27·03	57,555,118
XII. Sokszorosítottipar	36·90	57,032,416
Az összes iparágaknál	47·61	4,430,147,407

Megállapítottuk, hogy Ausztriában az ipari termékek értékének 47·61%-a esik, az összes iparágakat összefoglalva, tehát átlagban, a feldolgozott nyersanyagok, félgyártmányok és készárúk értékére, úgy hogy a levonandó harmadik tétel fejében 4,430,147,407 koronát puhatoltunk ki. Magyarországon — a mint láttuk — a nyersanyagok értéke átlag 52·13%-a a késztermékek értékének, noha az egyes iparágaknál ugyanazt a kulcsot alkalmaztuk, a minek magyarázata az, hogy Ausztriában túlsúlyban vannak azok az iparágak, a melyek viszonylag kevesebb nyersanyagot dolgoznak fel.

Összefoglalva vizsgálódásainkat, a következő eredményre jutunk. A nagyipari termelés 9·304 milliárd koronányi értékéből, mint az osztrák gyáripar nyershozadékából, levonandó a tüzelőszerek és erőszolgáltató anyagok értéke fejében 521·046 millió korona, a munkagépek kopási hányada fejében 160·035 millió

korona, a felhasznált nyersanyagok, félgyártmányok és készárúk értéke fejében 4.430 milliárd korona. Az így nyert 4.193,176.518 korona képviseli az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok gyáriparának évi tiszta termelési értékét.

b) Kézműipari termelés.

Az osztrák gyáripár 4.193 milliárd koronára rúgó tiszta termelési értéke mellett számba veendő még a kézműipari termelés értéke is, hogy az ország összes ipari jövedelmének mérvét megismerjük. Sajnos, hogy Ausztriában ép úgy hiányzanak a kézműipar hozadékának megállapításához szükséges adatok, mint Magyarországon. Az adóstatisztika Ausztriában — noha messze menő részletekig kidolgozott jövedelmi és kereseti adóstatisztikája van — még annyi támpontot sem nyújt a kérdés megvilágításához, mint a magyar kereseti adóstatisztika. Sajnos, hogy a kézműiparból fakadó jövedelem megállapítása végett a konjekturális statisztika ingadozó talajára kell lépniünk.

Az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságokban és országokban 1902-ben keresztülvitt ipari üzemstatisztikai felvétel szerint ¹⁾ a kisiparban (kézműipar) az üzemek száma volt 911.020. Ezeknél a segéd nélkül dolgozó, önálló kézműiparosok száma 509.147 volt, a segédekkel dolgozó kézműiparosoké 401.873. Egyéb adatok hiányában átlagos jövedelemnek — ép úgy, mint Magyarországon — a segédszeméllyel dolgozó kézműiparosoknál 1.365.66 koronát, a segéd nélkül dolgozó önálló kézműiparosoknál 682.83 koronát véve fel, arra az eredményre jutunk, hogy az osztrák kisiparosok összes jövedelme 896,482.727 korona, a mi fogyasztásra rendelkezésükre áll. A kézműipari termelés értékét a kézműiparosok keresetével azonosnak tekintve, ez a 896.482 millió korona képviselné az osztrák kisipar évi tiszta hozadékát. Ez az eredmény azonban lényegesen a tényleges mögött van, mert az 1902. évi létszám alapján állapítottuk meg, az 1910. évi népszámlálás idevágó adatai pedig még nem ismeretesek.

¹⁾ *Ergebnisse der gewerblichen Betriebszählung vom 3. Juni 1902 in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern*. 1. Heft. 1. Abteilug. Wien, 1908. — CIV. lap.

Ha a tényleges állapot szerint kívánjuk a kézműipar tiszta hozadékát kinyomozni, úgy kiindulva abból, hogy a magyar gyáripár tiszta termelési értékének 34.71%-a a kézműipar tiszta hozadéka és ezt a kulcsot alkalmazzuk Ausztriában is, úgy az osztrák kézműipar tiszta hozadéka fejében 1.469,976.526 koronát kapunk.

Az ipar évi tiszta hozadéka az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságokban és országokban 5.663,153.044 korona, a mi az anyagfeldolgozó ipar által évenként létrehozott értékelkedésnek felel meg.

3. A kereskedelem és szállítás hozadéka.

A nyersanyagoknak és ipari termékeknek forgalmát közvetítő kereskedelem és szállítás a javaknak további értékelkedést biztosít, a midőn azokat a termelés helyéről rendeltetésszerű felhasználásuk helyére, vagyis a fogyasztókhoz juttatja. A javak értékének ez az emelkedése a nemzeti jövedelem megállapításánál szintén számba veendő, mert eddig még figyelembe véve nem volt. Az őstermelés és az ipar termékeit ugyanis a termelés helyén mutatkozó értékük szerint vettük számba, ép így az ipar által felhasznált nyersanyagok, félkészgyártmányok és tüzelőszerek értékeit nem a gyártelep helyén mutatkozó, vagyis a fuvar-költségekkel és kereskedői közvetítő haszonnal nagyobb értékükkel vettük fel, hanem abban az értékben, a melyet a termelés helyén képviselnek.

Ennélfogva a kereskedelem és szállítás által a javaknak biztosított értékelkedés, mint a nemzeti jövedelem egyik eleme, külön lesz kipuhatolandó. Minthogy ennek az értékelkedésnek közvetlen kinyomozása nem lehetséges, a kereskedelmi és szállítási tevékenységből eredő jövedelmet kell megállapítani.

A) A magyar szent korona országaiban a kereseti adóstatisztika szerint a kereskedelemmel és szállítással foglalkozó adózók száma 100.941 volt, a kiknek megállapított adóköteles jövedelme 65,185.771 koronát tett ki.¹⁾ Ép úgy, mint a kézműiparosoknál,

¹⁾ *Adatok az egyenesadók reformjához. VIII. kötet*. Kiadja a m. kir. pénzügyminiszterium. Budapest, 1907. (1309., 1356. és 1358. lapok).

ennek háromszorosát tényleges jövedelemnek véve, 195,557.313 koronát nyerünk, a mi fejenként 1.937 korona átlagos évi jövedelemnek felel meg. Az 1910. évi népszámlálás szerint kereskedelemmel azonban 133.929 önálló kereső foglalkozott,¹⁾ nem pedig mint az adóstatistika szerint, csak 100.941.

A 133.929 önálló kereskedéssel foglalkozó keresők jövedelme 259,520.473 korona.

A kereskedelem mellett számba kell venni még a forgalmat közvetítő szállítási tevékenység által létrehozott értékelkedés megállapításánál a forgalmi intézetek szolgáltatásait is. Mi azt az értékgyarapodást keressük, a mely a javaknak a termelés helyéről a fogyasztás helyére való szállításából, illetve fuvarozásából áll elő, tehát az a kérdés, hogy mennyi esik a vasutak által lebonyolított áruforgalomból származó üzleti bevételre. Mert az árúk értékükben legalább annyit gyarapodnak, a mennyit az árúk után fizetett fuvardíj képvisel. A magyar kir. államvasutakon, társasági fővasutakon és helyi érdekű vasutakon, tehát az összes magyar vasutakon eszközölt teherszállítás mennyisége és az ez utáni bevétel összege volt: ²⁾

	Összes áruforgalom tonnákbán		Tonnánkénti bevétel fillérekben		1911/12-ben átlagos ös- szes bevétel koronákban
	1911.	1912.	1911.	1912.	
Fővasutak	46,657.433	49,234.109	739.28	740.26	354,694.742
Helyi érdekű vasutak	21,768.892	23,340.256	249.07	243.10	55,679.970
Összes vasutak	68,426.325	72,574.365	—	—	410,374.712

A szállítás, illetve fuvarozás által a javaknak biztosított értékelkedést azonosnak véve a fuvardíjak összességével, e czímen 410.374 millió korona értékelkedést állíthatunk a nemzeti jövedelem elemei közé.

A gőzhajóvállalatok, a melyek rendes szállítási üzletet tartanak fenn, 1911—1913. évben átlag évenként 4,900.992 tonna teherforgalmat bonyolítottak le.³⁾ Tonnánként 10.70

¹⁾ *A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása.* Negyedik rész. Budapest, 1915. (22. lap).

²⁾ *Adatok a magyar vasutak 1912. évi állapotáról és üzleti eredményeiről.* Hivatalos kiadás. Budapest. (77., 81., 157. és 163. lapok.)

³⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913.* (184. lap).

koronát véve fel bevétel gyanánt, a hajózási forgalom útján az árúknak biztosított értékelkedés 52,440.614 koronára tehető.¹⁾

A kereskedelem és szállítás által létrehozott értékelkedés évenként tehát 722,335.799 koronára tehető a Magyarbirodalomban.

B) Az osztrák birodalomban a kereseti adóstatistika szerint²⁾ a megadóztatott kereskedelmi üzemek száma 301.046 volt, a szállítványozó üzemeké 3.633. Összesen 304.679. Az 1902 június 3-án tartott ipari üzemszámláláskor összesen 399.412 kereskedelmi és forgalmi üzemet számláltak.³⁾ Ellenben az 1910-iki népszámláláskor 567.097 egyén foglalkozott önállóan kereskedelemmel és szállítással.⁴⁾ Mennyi volt ezeknek a jövedelme? Minthogy Ausztriában a kereseti adó kontingentálva van, nem lehet az adóalapul szolgáló keresetből a jövedelemre következtetni. Ha egy osztrák kereskedő átlagos jövedelme gyanánt — egyéb adatok hiányában — 1.937 koronát számítunk, mint Magyarországon, úgy a 399.412 kereskedéssel foglalkozó önálló keresők jövedelme 1.098,466.889 korona.

Most még számba veendő a fuvarozási tevékenység által létrehozott értékelkedés, a mi leghívebben a forgalmi intézetek által lebonyolított teheráruforgalomból eredő bevételekben jut kifejezésre, mert az árúk értéke a fogyasztás helyén — a mint erre már fentebb utaltunk — legalább a fuvar költségek összegével kell, hogy nagyobb legyen.

Az osztrák cs. kir. államvasútkezelés üzemében és magán-

¹⁾ A tonnánkénti átlagos fuvar költséget a Dunagőzhajózási társaság adatai alapján számítottuk, a mely az áruforgalom túlnyomó részét bonyolította le. Ugyanis a bevétel az árúszállításból volt 21.362 millió korona, az árúszállítás 1,995,680 tonna, tehát 1 tonna fuvar költsége 10.70 K. (*U. ott* 189. és 184. lap.) Ez az átlag csak hozzávetőleges, mert más vállalatoknál függ a fuvardíjak különbözősége mellett a befutott út hosszától is.

²⁾ *Hauptsächliche Ergebnisse der allgemeinen Erwerbsteuer in der Veranlagungsperiode 1910—1911.* (Mitteilungen des k. k. Finanzministeriums. XX. Jahrg. Zweites Heft. Wien, 1914. (729. lap).

³⁾ *Id. Ergebnisse der gewerblichen Betriebszählung vom 3. Juni 1902 etc.* Wien, 1908. (XLVII. lap.)

⁴⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch. 1913.* (30. lap.)

üzemben lévő vasutaknál, valamint a kisvasutaknál, tehát az összes vasutaknál a teheráruforgalomból a bevétel volt: ¹⁾

	1911.	1912.	Átlag 1911—1912.
k o r o n á k b a n			
Fő- és helyi érdekű vasutaknál	737,626.373	793,121.414	765,373.893
Kisvasutaknál	837.765	918.008	877.886
Összes vasutaknál ...	738,464.138	794,039.422	766,251.780

Vagyis a vasúti fuvarozás által a javak értékelkedése 766,251.780 korona.

A gőzhajóvállalatok Ausztriában 1912—1913. évben, átlag évenként 7,129.570 tonna forgalmat bonyolítottak le; még pedig volt az áruforgalom: a Dunán 1,754.560, az Elbán 3,732.529, a Moldván 950.134, a Visztulán és mellékfolyóin 21.775, egyéb áruforgalom 510.143 és a Bodeni tavon 160.481 tonna.²⁾ Úgy mint Magyarországon, egy tonnára átlag 10-70 korona fuvar-költséget számítva, a folyamhajózási forgalom útján az árúknak biztosított értékelkedés 76,286.399 korona.

A kereskedelem és szállítás által évenként létrehozott értékelkedés az osztrák birodalomban 1.941,005.068 koronára tehető.

4. A személyes szolgálatokból eredő jövedelem.

Noha — kifejtett álláspontunk szerint — a magasabb és alacsonyabb rendű személyes szolgálatokból származó jövedelmek nem állítandók a nemzeti jövedelem mérlegébe, mert e jövedelmek nem a termelés során keletkeznek, hanem a nemzeti jövedelem megoszlásának folyamányai: mégis meg fogjuk állapítani e jövedelmek mérvét, mert érdekes bepillantást engednek a nemzeti jövedelem megoszlásába.

¹⁾ *Österreichische Eisenbahnstatistik für das Jahr 1912*. I. Theil. Wien, 1914. (452—461. lapok); II. Theil. — (XIII. lap); végül *Österreichisches Statistisches Handbuch 1912*. (246. lap).

²⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch 1913*. — (180—183., 192., 193., 194. és 195. lapokon).

A) A magyar szent korona országában a magasabb rendű személyes szolgálatokból eredő jövedelmet megközelítő pontossággal állapíthatjuk meg az adóstatistikából. Az állandó fizetést húzó állami, megyei, városi, községi és magánalkalmazottak, lelkészek, tanárok, tanítók, kik illetményeiket nem az állampénztárból húzzák és általában a IV. osztályú kereseti adót fizetők adóját hivatalból vonják le és így ezek a jövedelmek el nem titkolhatóak és teljes mérvben megadóztatás alá esnek. Az itt említett köz- és magántisztviselők, tanárok, lelkészek, stb. — a kiknek száma 1895-ben 191.057 volt — 5,092.128 korona adót fizettek 232,708.800 korona jövedelem után.¹⁾ Adataink vannak továbbá arról, hogy 1908-ban a kivetett IV. oszt. kereseti adó összege 9,250.793 koronára rúgott.²⁾ Ez tehát megfelel 422,758.606 korona jövedelemnek.

A III. oszt. kereseti adóval megrótt tudományos, művészeti és egyéb különös ú. n. szabad foglalkozásnak (ügyvéd, orvos, művész, mérnök, vegyész, író stb.) száma 17.749 volt, a kiknek megállapított adóköteles jövedelme az 1902/1904. évre 24,676.656 korona volt.³⁾ Minthogy ezeknél az adót az államkincstár már nem szedheti be oly pontosan megállapítható jövedelem alapján, mint a IV. osztályú kereseti adó alá tartozó adózóknál, a megadóztatott jövedelem messze a tényleges mögött marad és számos adózó kisiklik az adóztató államhatalom elől. Tehát ép úgy, mint fentebb tettük, itt is a megadóztatott jövedelemnek legalább háromszorosát kell venni, hogy a tényleges jövedelem mérvét megkaphassuk. E szerint a szabad foglalkozást folytatók jövedelme 74,029.968 korona. Vagyis átlag fejenként 4.170-94 korona.

Az alacsonyabb rendű személyes szolgálat körül alkalmazottak összes száma az adóstatistika szerint 670.106 volt 1908-ban; ⁴⁾ még pedig a külön mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi vállalatokban cselédként alkalmazva volt 403.000 egyén (395.766 férfi és

¹⁾ *Adatok az egyenesadók reformjához*. III. köt. Kiadja a m. kir. pénzügyministerium. Budapest, 1898. (200. és 200—203. lap).

²⁾ *Egyenesadóstatistika*. X. kötet. Budapest, 1909. — (76. lap).

³⁾ *Adatok az egyenesadók reformjához*. VIII. (1362. és 1364. lap).

⁴⁾ *Egyenesadóstatistika*. X. (40—41. lap).

7.734 nő), házi cselédek gyanánt pedig 266.606 (48.312 férfi és 218.294 nő). Férfinél 600 korona, nőnél 300 korona jövedelmet véve alapul, 334,255.200 korona jövedelemhez jutunk.

A személyes szolgálatokból eredő jövedelmek összessége a magyar szent korona országában 831,043.782 koronára rüg.

B) Az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok általános személyes jövedelmi adóstatistikája szerint, a szolgálati illetményekből folyó jövedelem 1908-ban összesen 1.700,337.919 korona volt.¹⁾

Ehhez adandó volna a különböző mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi vállalatokban cselédként alkalmazásban lévő egyének és a házi cselédek jövedelme. Előbbiek számát nem ismerjük. A házi cselédek száma az 1910. évi népszámlálás szerint 467.655, a kik közül 449.707 nő és 17.948 férfi.²⁾ Ezeknek jövedelme — férficselédnél 600, női cselédnél 300 korona átlagos jövedelmet véve alapul, mint Magyarországon — 145,700.900 korona.

A szabad foglalkozást folytatók száma az osztrák kereseti adóstatistika szerint 1910-ben 24.765 volt.³⁾ Adatok arra nézve, hogy mennyi volt ezeknek a jövedelme, nem állnak rendelkezésünkre. Ha a Magyarországon talált átlagot, 4.170,94 koronát, alkalmazzuk, úgy a szabad foglalkozást folytatók jövedelme 101,293.309 korona volna.

A személyes szolgálatokból eredő jövedelmek összessége az osztrák birodalomban 1.947,332.128 koronára tehető.

5. Külföldi követelések és tartozások.

Minden ország nemzeti jövedelmének mérvére lényeges befolyással van a nemzetközi értékmozgalom alakulása. De a nemzetközi értékmozgalomnak nem összes elemei lesznek számba

¹⁾ *Mitteilungen des k. k. Finanzministeriums. XXI. Jahrg. Erstes Heft.* (101. lap.) Azért veszszük az 1908. évet, mert a magyarországi adóstatistika csak eddig az esztendőig mutatja ki a IV. oszt. kereseti adó hozadékát, a melynek alapján a magyar eredményeket megállapítottuk. 1913-ban az illetményekből folyó jövedelmek összege Ausztriában már 2,738,532.296 korona volt.

²⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch. 1913.* (31. lap.)

³⁾ *Mitteilungen etc. XX. Zweites Heft.* (735. lap.)

veendő, hanem csak azok, a melyek a nemzeti jövedelem emelkedését, vagy csökkenését idézik elő.

A külföldről behozott kész ipari terméket, félgártmányt, vagy nyersanyagot nem belföldön állították elő, tehát ezek nem elemei a nemzeti jövedelemnek. Épen ezért nem is szabad a külföldről behozott árúk értékét számba venni. A belföldről külföldre kivitt árúk értékét pedig azért nem vehetjük számításba, mert ez már előállításuk alkalmával, részint az őstermelésnél, részint az iparnál számba vétetett. Mindezeknél fogva a nemzetközi áruforgalom egyenlege nem eleme a nemzeti jövedelemnek. Az activ külkereskedelmi mérleg számszerűleg nem emeli, a passiv nem csökkenti a nemzeti jövedelem nagyságát.

Ellenben a külföldről befolyó és a belföldről kiáramló kamatok, járadékok, osztalékok és egyéb címeken teljesített fizetések, röviden, a külfölddel szemben fennálló periodikus jellegű, tehát évenként visszatérő követelések és tartozások már elemei a nemzeti jövedelemnek. A külföldről befolyó összegeket, mint követeléseket, a nemzeti jövedelemhez kell adni, a belföldről kifolyó összegeket, mint tartozásokat, pedig abból levonni, hogy a tiszta nemzeti jövedelem értékösszegéhez jussunk. Míg a külfölddel szemben mutatkozó tőkekövetelések és tartozások a nemzeti vagyon mérvét emelik, illetve csökkentik, tehát a nemzeti vagyon mérvének alakulására vannak befolyással, addig a tőkeadósággal kapcsolatos szolgáltatások és a tőkeköveteléssel jelentkező periodikus igények a nemzeti jövedelem mérvére hatnak.

Természetes, hogy a belföldieknek követelése, illetve adósági belföldiekkel szemben figyelmen kívül hagyandók, mert a belföldieknek egymás között fennálló akár tőke-, akár kamatkövetelése, és tartozásai kölcsönösen fedezik egymást. A fizetések teljesítésével az összegek az egyik belföldi háztartásból a másikba folynak, de a nemzeti jövedelem mérvére befolyással nincsenek. Számításba a belföldieknek csakis a külföldiekkel szemben fennálló követelése, és tartozásai jöhetnek.

A) 1. A magyar szent korona országainak tartozásai a külfölddel szemben megbízhatóbban állapíthatók meg, mint követelése, Ausztria is külföldnek tekintendő, mert a nemzeti jövedelem szempontjából mint önálló, idegen állam jelentkezik.

Arra nézve, hogy a Magyarbirodalomnak a külföld elleni

követeléseai mennyire rúgnak, kimerítő és pontos adataink nincsenek.

A Magyarbirodalomban lévő hitelintézeteknek s az azok által kezelt alapoknak és alapítványoknak birtokában 1913. év végén 76,667.000 korona külföldi (osztrák és vámkülföldi) értékpapír volt.¹⁾ Ebből 72,490.000 korona esett osztrák értékpapírokra; 4,177.000 korona vámkülföldre. A határozott kamatozású papírok után 4%-ot, az osztlékpapírok után 5%-ot számítva, Ausztriából befolyt 3,376.700 korona, a vámkülföldről 187.210 korona.

A magyar biztosító társulatok mérlegükben 19,818.629 korona értékű külföldi értékpapírt mutatnak ki, a melyből 18,660.455 korona osztrák, 1,158.174 korona vámkülföldi. Kamat fejében e papírok után Ausztriából 746.418 korona, a vámkülföldről 46.326 korona folyt be.

A magyar hitelintézeteken és biztosító társulatokon kívül árvapénztáraknál, magánosok stb. kezeiben is vannak külföldi, főleg osztrák értékpapírok. Ha e czímen csak ugyanannyit veszünk számításba, úgy Magyarországnak a külfölddel szemben fennálló követelése értékpapírszelvényekből 8,713.308 korona. (Ebből 8,246.236 korona osztrák szelvényekre esik.)

A magyar hitelintézetek külföldi ingatlanokra 1909-ben 8,980.000 korona összegű jelzálogkölcönt adtak, a melyből 995.000 korona osztrák ingatlanokra volt bekebelezve, 7,969.000 korona Bosznia-Hercegovinára és 16.000 korona Szerbiára esett.²⁾ E kölcsönállomány után 4½%-ot számítva, kamat czímén 404.100 koronát kapunk.

A magyar szent korona országainak követelése a külfölddel szemben értékpapírszelvényekből és kamatokból 9,117.408 koronára tehető.

A nemzeti jövedelem leltárába beállítandók azok az összegek is, a melyeket a kivándorlók küldenek az országba hátramaradott-

¹⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913.* (217. lap). Az osztrák értékpapírok összegét a kifejezetten osztrák (94,552%) és kifejezetten vámkülföldi (5,448%) értékpapírok arányában számítottuk ki az együttesen kimutatott osztrák és egyéb idegen értékpapírok összegéből.

²⁾ *A magyar szent korona országainak hitelintézetei az 1894—1909. években.* Budapest, 1913. (273. lap.)

jaik részére. A kivándorlás a magyar szent korona országaiból — mely már évek sora óta nagy méretet ölt — állandó előidézője a külföldről befolyó tőkeáramlatnak. A kereseti viszonyok a népszerű rétegeit ki nem elégítik, úgy, hogy munkaerejüket tömegesen értékesítik az ország határain kívül. A külföldön szerzett tőkék útján sok önálló kis gazdaság keletkezett, úgy, hogy a kivándorlás több tekintetben hozzájárult az általános jólét emelkedéséhez. Tagadhatatlan, hogy a munkaerő elvonása az országtól, gazdaságilag káros; de csak akkor, ha itthon is bőséges kereseti alkalom nyílik a lappangó munkaerők megfelelő értékesítésére. Mert a munkaerőnek önmagában véve nincs gazdasági értéke, hanem csak annyiban, a mennyiben megfelelő hasznosításra alkalmas talált. A ki- és bevándorlás folytán mozgásba hozott javak mérlegének kérdése tulajdonképp a nemzeti vagyoni problémáját képezi; de csak akkor, ha végleges ki-, illetve bevándorlásról van szó. Ha ellenben a kivándorló földjét, házáat, ingóságait visszahagyja és csak munkaerejének értékesítése céljából megy külföldre és az ott szerzett jövedelmének egy részét évenként visszaküldi, úgy az így befolyó összegek a nemzeti jövedelemhez, mint ennek alkotórészei, hozzászámítandók. A kivándorlás Magyarországból részint tengerentúli, részint kontinentális. Előbbi sokkal nagyobb jelentőségű és főleg Észak-Amerikába irányul.

Az 1911—1913. évben átlag évenként 101.109 egyén vándorolt tengerentúlra.¹⁾ A tengerentúli kivándorlás lényegileg az amerikai kivándorlás. Az Amerikába irányuló kivándorlás nagy méreteiből téves volna arra következtetni, hogy ez az ország nyomasztó gazdasági helyzetének szimptomája. Mert a magyar kivándorlási mozgalmat azon államok kedvező gazdasági viszonyai is táplálják, a melyekbe a kivándorlás folyik, a hol a magas munkabérek sokkal nagyobb keresetet biztosítanak. E nagyobb kereset teszi lehetővé a megtakarításokat, a melyeknek hazaküldésében nyilvánul a kivándorlás hatása a nemzeti jövedelem mérvére.

A magyar szent korona országainak összes posta- és távirda-

¹⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913.* (59. lap). Lásd a kivándorlás pénzügyi és közgazdasági jelentőségéről bővebben *Fellner Frigyes: »A nemzetközi fizetési mérleg és alakulása Magyarországon.«* Budapest, 1908. (100. s. köv. lapok).

hivatalaihoz az Amerikába kivándorolt egyénektől részint pénzeslevelek, részint postautalványok, részint postatakarékpénztári chèquek útján, hazai pénzintézetek, vagy más bankok közvetítésével, vagy más úton a következő összegek érkeztek: ¹⁾

1911-ben	162,081.640 korona
1912-ben	168,238.797 "
1913-ban	197,593.601 "
Átlag 1911—1913-ban	175,971.346 korona

Ebben a 175-971 millió koronában nincsenek azok az összegek, a melyek közönséges és ajánlott levelekben érkeztek, mert ezekre az összegekre megfigyelések egyáltalában nem eszközöltek. Tehát a kivándorlók által hazaküldött pénzüsszeg a hivatalos kimutatásban foglalt összegnél jóval nagyobb.

A kimutatott 175-971 millió koronához még hozzáadandók volnának azok az összegek, a melyeket az Amerikából hazatérő kivándorlók hazatérésük alkalmával magukkal hoznak. A visszavándorolt családfelek és önállóan visszavándoroltak száma 1913-ban ²⁾ 17.758 volt. Adatgyűjtés alapján megállapított, hogy az Ausztriába és Magyarországra visszavándoroltak fejenként átlag 2.197 koronát takarítottak meg és hoztak haza 1908/9-ben. ³⁾ Tehát a visszavándorolt 17.758 egyén 39,014.326 koronát hozott magával.

A visszavándoroltak megtakarításaival szemben nem szabad megfélekedni arról, hogy viszont jelentékeny az az összeg is, a melyet a kivándorlók magukkal visznek az országból és nem csekély az az utazási költség sem, a melyet a kivándorlók idegen hajóstársaságoknak fizetnek. A készpénz, a melyet 1908/9-ben a magyar kivándorlók Amerikába való érkezésük alkalmával kimutattak, fejenként 18-49 dollár volt. ⁴⁾ Ezt az átlagot számítás

¹⁾ Az adatok szives közlését *dr. hennyei Hennegy Vilmos* m. kir. posta- és távirtdafigazgató úrnak köszönjük.

²⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913.* (63. lap).

³⁾ *Dr. Franz Bartsch*: »Einfluss der Wanderbewegung und des Fremdenverkehrs auf die Zahlungsbilanz Oesterreich-Ungarns.« *Mitteilungen des k. k. Finanzministeriums. XVII. Jahrg. I.* (138. lap).

⁴⁾ *U. ott* 145. lap.

alapjául elfogadva, megállapíthatjuk, hogy az évenként Magyarországból Amerikába kivándorló 101.109 magyar honos 9,226.196-25 koronát visz magával. ¹⁾ Passiv tételei a nemzeti jövedelemnek azok az összegek is, a melyeket az országból a kivándorlók után küldenek. Így 1913-ban 25.587 drb. postautalványt küldtek az Északamerikai Egyesült-Államokba 8,586.409 korona értékben. ²⁾ Jóval jelentékenyebbek az utazási költségek, úgy hogy — ha egy fedélközi utasra fejenként 250 koronát számítunk — a 101.109 magyar kivándorló külföldi utazási költsége átlag évenként 25.277.250. korona. E szerint az amerikai kivándorlásból származó passiv tételek összege 43,089.855 korona, a mit levonva a kivándorlók által hazaküldött és a visszavándorlók által magukkal hozott 214,985.672 koronából, az amerikai kivándorlással kapcsolatos pénzmozgalom 171,895.817 korona aktív egyenleggel zárul.

A kontinentális vándorlásból származó pénzforgalom aktív és passiv tételei egymást körülbelül egyensúlyozzák; mert a Romániába kivándorló magyar honosok által hazaküldött összegeket megközelítik a Magyarországra bevándorolt olasz munkások által hazájukba küldött összegek. Ez összegek jelentéktelenek; egy és fél millió korona körül ingadoznak.

A vándormozgalomtól megkülönböztetendő a nemzetközi személyforgalomnak az a jelensége, a mely idegenforgalom név alatt ismeretes. A midőn a külföldre távozók ideiglenes tartózkodásra, kereseti tevékenység nélkül, szórakozás, gyógyulás, művelődés stb. céljából mennek külföldre. Magyarország nemzetközi pénzforgalmára az utazási forgalom is befolyással van.

A külföldiek forgalmáról, nem lévén az ország határállomásain útlevélkényszer, statisztikánk nincs. De azt megközelítőleg megállapíthatjuk a külföldi személyforgalomnak két főcsoportjára vonatkozólag rendelkezésünkre álló statisztikai adatokból.

A hivatalos statisztikai adatokból tudjuk, hogy a magyar gyógyfürdőkön és gyógyhelyeken az 1911—1913. években átlag évenként 33.197 külföldi fürdővendég fordult meg, a kik közül

¹⁾ Egy dollár érozparitás 4-9352 K. Tehát 18-49 dollár = 91-25 K.

²⁾ *A magyar posta, távirtda s tábevezető statisztikája az 1913. évről.* I. Rész. Szeged, 1914. (33. lap).

19.991 állandó és 13.206 ideiglenes fűrdővendég volt.¹⁾ Az állandó külföldi vendégek átlagos tartózkodási ideje gyanánt 4 hetet, az ideiglenes, tehát 1 hétnél kevesebb időt, de legalább egy éjjelt ott töltő külföldi vendégek átlagos tartózkodási ideje gyanánt 3 napot számítva, 15 korona átlagos napi költséggel, arra az eredményre jutunk, hogy a külföldi vendégek 599.366 vendégnapot töltenek magyar fűrdőhelyeken, a mely idegenforgalom 8,960.490 korona hozadékot ad.

A másik csoportja a külföldi személyforgalomnak, a melyről adatokkal rendelkezünk, Budapest idegenforgalma. Budapest fő- és székváros állami rendőrségének bejelentőhivatala kimutatta, hogy 1913-ban a szállodákból és magánlakásokból vett bejelentések szerint 79.133 külföldi fordult meg Budapesten.²⁾ A bécsi idegenforgalmi statisztika adatai alapján³⁾ kipuhatólták, hogy az idegenek átlagos tartózkodási ideje 3 nap. Ezt számítási alapul elfogadva, a külföldiek 237.399 idegen napot töltenek Budapesten. A napi kiadást (szállás, étkezés, kocsiköltség, borralvaló, szórakozás stb.) 25 koronában véve fel, a budapesti idegenforgalom 5,934.975 korona hozadékot ad évenként.

Idegenforgalom címén a Magyarbirodalom nemzeti jövedelme évenként 14,895.465 koronával emelkedik.

De van az idegenforgalomnak passiv oldala is. Nemesak külföldiek fordulnak meg Magyarországon, de viszont magyarok is nagy számban keresik fel a külföldi országokat, főleg az osztrák fűrdőhelyeket és nyaralótelepeket; az idegenben kiadott összegek csökkentik a nemzeti jövedelmet. Ausztriában hivatalos adatok adnak felvilágosítást az idegenforgalomról és az idegenek átlagos tartózkodási idejéről. Megtudjuk ez adatokból, hogy 1911—1913. évben átlag évenként 225.811 egyén fordult meg a Magyarbirodalomból.⁴⁾ Ezek közül 78·6% tartózkodási ideje volt 1—3 nap, 7·7% 4—14 napig, 7·3% 15—28 napig, 6·4%

¹⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913.* (70. lap).

²⁾ *Jelentés a budapesti állami rendőrség 1913. évi működéséről.* Budapest, 1914. (251. lap).

³⁾ *Tabellen zur Währungsstatistik.* Verfasst im k. k. Finanzministerium. Zweite Ausgabe. Zweiter Teil. 3. Heft. »Daten zur Zahlungsbilanz.« Wien, 1904. (828. lap).

⁴⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch. 1913.* (63. lap).

4 héten túl tartózkodott az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságokban és országokban.¹⁾ Számítási alapul e százalék-számok középátlóságait véve,²⁾ ez megfelel 1,238.673 vendégnapnak. Egynapi átlagos kiadásnak 15 koronát számítva, 18,580.095 korona az az összeg, a mit passiv tétel gyanánt kapunk.

Mínt hogy a magyarok nemesak Ausztriában, hanem a vámkülföldi országok idegenforgalmában is részesednek, ez az összeg jóval emelendő volna.

Az idegenforgalom rovatában kell elszámolnunk még egy passiv tételt, nevezetesen azt az összeget, a melyet magyar ifjak külföldi, főleg osztrák és német főiskolákon folytatott tanulmányaik idején évről-évre költenek. A rendelkezésünkre álló hivatalos adatok szerint a külföldi tudományegyetemen az 1911/12. és 1912/13. évi tanulmányi időszakban átlag évenként 1.128, a külföldi műegyetemen pedig 439 magyar honosságú rendes hallgató volt beírva.³⁾ Az 1.567 felsőiskolai hallgató közül 938 osztrák egyetemen folytatta tanulmányait, tehát ezeknek kiadásait már az osztrák idegenforgalomban vettük számba. A vámkülföldi egyetemen lévő magyar honosságú 629 hallgató tartózkodási idejét 270 napra számítva, 10 korona napi kiadás mellett, 1,698.300 korona folyik a vámkülföldre.

Az idegenforgalom végeredményben tehát a magyar nemzeti jövedelmet legalább 5,382.930 koronával csökkenti.

A magyar szent korona országainak nemzeti jövedelmét, ha csekély tétellel is, gyarapítja a Duna folyamnak Moldova—Turn-Szeverin közötti szakaszán, a Vaskapu-csatornán, az 1879: VIII. t.-cz.-be iktatott berlini szerződés LVII. cikke értelmében Magyarország javára szedett hajózási és kalauz-díjaknak az a része, a mely külföldi hajóállalatokra esik. A Vaskapu-csatornán kirótt illetékek összege az 1913. évben volt 1,154.620 korona, a melyből a külföldi hajózásra 362.976 korona esik.⁴⁾

Még egy követelése van a Magyarbirodalomnak szemben a

¹⁾ *U. ott* 64. lap.

²⁾ *Bartsch id. ért.* (172. lap).

³⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv 1913.* (296. lap).

⁴⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv 1913.* (184. lap).

külfölddel, nevezetesen a nemzetközi posta- és távirdaforgalom illetékleszámolásának eredménye gyanánt mutatkozó egyenlegből, a mely a külfölddel szemben illetékek címén fennálló kölcsönös követelések és tartozások összegét tünteti fel.

A m. kir. posta, távirda és távbeszélő nemzetközi forgalmából eredő illetékleszámolás 3,845.278 korona követelési többletet mutat 1913-ban, a mennyiben a külföldi leszámolásból a bevétel volt 5,712.960 korona, a kiadás 1,867.682 korona.¹⁾

A magyar szent korona országainak követelése a külfölddel szemben következőképen alakul:

Értékpapírok kamatai, osztalékai	8,713,308 K
Külföldi ingatlanokra adott kölcsönök kamatai	404,100 >
Kivándorlásból és idegenforgalomból:	
kivándorlás	171,895,817 K
idegenforgalom	5,382,930 > 166,512,887 >
Vaskapuilleték	362,976 >
Posta, távirda és távbeszélő külföldi illeték- elszámolási egyenlege a belföld javára ...	1,867,682 >
Összes követelés	177,860,953 K

Ebből Ausztriával szemben 8,649.616 korona áll fenn.

2. A magyar szent korona országainak tartozásai a külfölddel szemben, jelentékenyen meghaladják követeléseit. Az ország legnagyobb tartozási tétele a külföld birtokában lévő és Magyarországgal szemben fennálló tőkekövetelések után az ország által évente a külföldnek kamat, osztalék és járadék címén fizetendő összeg. A külföld tőkeköveteléseit túlnyomó részben értékpapírokban inkorporálva jelentkeznek, tehát elsősorban azt kell megállapítanunk, mennyi magyar kibocsátású értékpapír van a külföld birtokában.

A magyar államadóssági kötvényeknek, zálogleveleknek, községi kötvényeknek, vasúti és egyéb címleteknek fő piaca a külföld, főleg Ausztria. De jelentékeny a külföldi, főleg osztrák tőkének elhelyezése különböző magyarországi hitelintézeti és ipari, továbbá csekélyebb mérvben közlekedési, kereskedelmi és

¹⁾ *A magyar posta, távirda és távbeszélő statisztikája az 1913. évről.* I. Rész. Szeged, 1914. (93. lap).

biztosító vállalatokba is. Magyarország gazdasági fejlődését és megerősödését nagyrészt annak köszönheti, hogy a külföldi tőke bőségesen állott rendelkezésére, a melyet részint meghatározott magasabb kamathozadék állandó biztosításával, részint osztalék- és árfolyamemelkedésben álló nyereségekre való kilátással von magához. Minthogy a Magyarbirodalom nagyrészt külföldi, főleg osztrák tőkével dolgozik és folytatja termelését, ennél fogva nemzetközileg az ú. n. adóországok sorába tartozik.

A tőkebehozatal legnagyobb arányokat az államkölcsönök felvételénél ölt. A magyar államadósság az 1913. év végén 6.229,323.915 korona volt, a mely államadóssági tőkéből — a pénzügyministerium által rendelkezésünkre bocsátott adatok szerint — 45,17% volt csak a belföldön, míg 54,83%, vagyis 3.415,538.302 korona a külföldön.¹⁾ Az államadósságok után kamat fejében 4%-ot számítva, az évenkénti 249,172.956 korona kamatszükségletből 136,621.531 korona folyik a külföldre (ebből 54,394.456 korona Ausztriába).

Magyarország államadóssági rovatában ugyancsak passív tételt képez az az évi járulék, a melyet a magyar szent korona országai az 1867: XV. t.-cz. I. §-a, illetve az e tárgyban kötött és az 1908: XVI. t.-czikkbe foglalt egyezmény I. cikke értelmében az osztrák államadósság kamatainak fedezésére fizetnek és a mely címén évenként 58,339.339 korona 52 fillér folyik Ausztriába.

Jelentékeny a külföldi hitelezőknek kamat- és osztalék-követelése a záloglevelekbe, kötvényekbe és magyar közlekedési, ipari, biztosítási stb. vállalatokba történt tőkebefektetések címén.

Az 1913. év végén a magyar hitelintézetek által kibocsátott záloglevelekből 2.639,194.000 korona, a községi kötvényekből 1.252,663.000 korona volt forgalomban; ebből, az összesen 3.891,857.000 korona címletből a vámkülföldön volt 28,05%, míg Ausztriában 26,60%, vagyis összesen külföldi kézben 2.135,908.850 korona.²⁾ Kamat címén — a záloglevelek és köz-

¹⁾ L. a jelen munkához csatolt VII. táblázatot.

²⁾ *Tabellen zur Währungs-Statistik. Zweite Ausgabe. Zweiter Teil.* 3. Heft. Wien, 1904. (504. s. köv. lap). Itt ki van mutatva, hogy 1901-ben a magyar címletekből 28,05% volt a vámkülföldön. Kiindulva abból,

ségi kötvények túlnyomó részben $4\frac{1}{2}\%$ -osak lévén — évenként 96,115.898 korona folyik a külföldre (ebből 46,585.528 korona Ausztriába).

Jelentékeny mérvben járult a külföldi tőke a magyar vasúthálózat kiépítéséhez is; a helyi érdekű vasúti hálózat nagyrészen külföldi, főleg német tőke segítségével épült ki. A külföldi tőke érdeklődése a magyar helyi érdekű vasutak iránt elsősorban arra vezethető vissza, hogy állami kezelés alatt állanak. Az egyes vasúttársaságoknál szerzett adatok szerint a 673,716.400 korona magyar helyi érdekű vasúti elsőbbségi részvényből 350,256.300 korona van a külföldön elhelyezve (ebből Ausztria részesedése 22,823.600 korona). A társasági fővasutaknak összesen 467,142.200 korona elsőbbségi részvényeiből és kötvényeiből 448,086.700 korona van a külföldön (ebből 62,850.000 korona Ausztriában) elhelyezve. Az 1.140,858.600 koronára rúgó vasúti értékekből tehát 69·97% van a külföldön, 30·03% a belföldön. Míg a helyi érdekű vasutak és társasági fővasutak 1911-ben kötvényeik és elsőbbségi részvényeik után kamat és osztalék fejében összesen 39,946.544 koronát fizettek a külföldnek (ebből Ausztriában került kifizetésre elsőbbségi kötvények után 4%-ot számítva 14,503.472 korona, osztalék fejében a vasúti statisztika szerint 1,084.732 korona, összesen 15,588.204 korona).

A helyi érdekű és fővasutak hozadéka a forgalom fejlődésével folyton emelkedik és így a címletek állományának változatlansága mellett is évente mind nagyobb összegek vándorolnak a külföldre.

Hivatalos adatok szólnak az ipari részvénytársasági részvények és kötvények területi megoszlásáról. A magyar szent korona országaiiban 1913-ban 1.022 ipari részvénytársaság volt, a melyeknek 1.090,130.000 korona befizetett részvényeiből és kötvényeiből 296,100.000 korona volt a külföldön (ebből 198,587.000 korona Ausztriában).¹⁾ Osztalék címén kifizettek 60,125.000 koronát.²⁾ Tehát átlag 5·51%. Külföldre fizettek tehát az ipari

hogyan — mint a magyar államadóssági kötvényekből — úgy az ezekhez legközelebb álló címletkategóriából is 45·35% van a belföldön elhelyezve, ennél fogva Ausztriára 26·60% esik.

¹⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913.* (124. lap).

²⁾ *U. ott* 126. lap.

részvénytársaságok osztalék és kötvénykamat fejében 16,315.110 koronát (Ausztriába 10,942.143 koronát).

Az 1913-ban a Magyarbirodalomban működő 1.994 hitelintézet befizetett részvénytőkéje 1.647,590.000 korona volt.¹⁾ A szövetkezetektől, valamint a vidéki hitelintézetektől, mint helyi jellegű intézetektől, a melyeknek részvényei jóformán kizárólag az országban vannak elhelyezve, el kell tekintenünk és csak a budapesti hitelintézeti részvényeket fogjuk számba venni, mint a melyeknél a nemzetközi tőke érdekelve van. A budapesti hitelintézetek részvénytőkéje 831·074 millió korona. Minthogy az összes osztalékból a vámkülföldre fizették annak $\frac{1}{10}$ részét,²⁾ ennek megfelelően a részvénytőkéből a vámkülföldön 83,107.400 korona volt elhelyezve, míg Ausztriában 44·65% vagyis 36,867.454 korona.³⁾ Mennyi folyt külföldre osztalék címén? Adataink vannak arra, hogy a budapesti intézetek 1909-ben, 442·534 millió korona befizetett részvénytőke mellett 44·556 millió korona osztalékot fizettek ki,⁴⁾ azaz 10·07%-ot. Osztalék címén tehát az intézetek a külföldre 11,997.485 koronát fizettek (a melyből Ausztriába 3,686.745 korona folyt).

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy idegen tőke nemcsak magyar kibocsátású záloglevelek útján van magyar ingatlanokba fektetve, hanem közvetlenül, osztrák hitelintézetek által a magyar szent korona országaiiban fekvő ingatlanokra engedélyezett jelzálogkölcsönök alakjában is. Így az Osztrák-Magyar Bank 1913 december 31-iki állományából 245,490.422·32 korona, az Oesterreichische Central-Boden-Credit-Bank állományából 71,555.429·85 korona, végül a K. k. Priv. allgemeine Oesterreichische Boden-Credit-Anstalt (1912 december 31-iki állományából 173,166.685·40 korona jelzálogkölcsön volt magyarországi ingatlanokra bekebelezve és utóbbi intézet által ezenfelül még 8,512.031·91 korona kölcsön volt magyar községeknek engedélyezve. A nevezett osztrák hitelintézeteknek tehát

¹⁾ *U. ott* 212. lap.

²⁾ *Id. Tabellen zur Währungs-Statistik* 500. lap.

³⁾ Abból indulva ki, hogy Magyarországon a papirokból is 45·35% van, a többi Ausztriára esik (44·65%).

⁴⁾ *A magyar szent korona országainak hitelintézeti az 1894—1909. években.* Budapest, 1913. (8. és 91. lap).

összesen 498,724.569·48 korona jelzálogos és községi kölcsönkövetelésük áll fenn Magyarországgal szemben, a mely kölcsönök után évenként 4% kamatok fejében 19,948.982·77 koronát élveznek.

Az áruhitelzésből eredő és egyéb kölcsöntartozások után külföldre fizetendő kamatok összege is jelentékeny. A váltók leszámítolása ellenében külföldre fizetendő kamatok szintén passiv tételt képeznek. Miután az ország váltóhitelszükségletét túlnyomó részben és a visszleszámítolás folytán végeredményben is az Osztrák-Magyar Bank fedezi, ennél fogva a jegybank által leszámított helyi váltók és küldvények után fizetett kamatokat mint Ausztriába folyó összeget fogjuk a fizetési mérlegbe állítani. Az Osztrák-Magyar Bank budapesti főintézeténél és a magyar fiókintézeteknél leszámított helyi váltók és küldvények után fizetett leszámítolási kamatok összege volt: ¹⁾

1911-ben	19,218.902 K
1912-ben	28,808.168 >
1913-ban	31,305.537 >
Átlag	26,444.202 K

Ez az összeg a ténylegesnél jóval kisebb, mert a magyar pénzügyintézetek váltóit nemcsak a jegybank, hanem a nagyobb osztrák bankok is visszleszámítolják. Úgy, hogy az osztrák pénzügyintézetek által a jegybanknál benyújtott váltók nagy részben szintén magyar eredetűek, csak osztrák hitelintézetek forgalmányával (giro) vannak ellátva. Ennél fogva az Osztrák-Magyar Banknál leszámítolási kamatok fejében Bécsben és az osztrák fiókintézeteknél befolyt kamatok jelentékeny része végeredményben szintén Magyarország terhére irandó. Mérsékelt járunk el, ha a bécsi főintézetnél és az osztrák fiókintézeteknél fizetett leszámítolási kamatok feleösszegét, 9,715.163 koronát, csatoljuk a fenti 26·444 millióhoz és a Magyarország által Ausztriának fizetett váltókamattartozási összeget 36,159,365 koronában veszszük fel.

¹⁾ Az Osztrák-Magyar Bank közgyűlésének XXXVI. rendes évi ülése 1914. évi február hó 3-án. Bécs, 1914. (8. lap).

Végül meg kell emlékeznünk még egy nagyfontosságú gazdasági jelenségről, a mely a magyar szent korona országainak nemzeti jövedelmét csökkenti és a mely az Ausztriával közösen viselendő terhek, jelesen a külügyi és hadügyi költségek fedezése körül merül fel. A diplomáciai és konzulátusi szolgálattal kapcsolatos kiadások csaknem kizárólag a vámkülföldre folynak; a külügyministerium, a közös pénzügyministerium és a közös főszaámszék központi igazgatására fordított kiadások pedig, tekintettel arra, hogy a ministerium székhelye Bécsben van, túlnyomó részben Ausztriában használtatik fel rendeltetésszerűleg. A hadügyi közigazgatás (haditengerészet és szárazföldi hadsereg) kiadásai részben Magyarországra is folynak, de túlnyomóan Ausztriában és a vámkülföldön használtatnak fel. E közösgyűgyi kiadásokat — az 1867: XII. t.-cz. 64. §-a értelmében — elsősorban a vámjövödelmekből fedezik. A vámjövödelmek felhasználása után még fedezetlen szükségletet a magyar szent korona országai és az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok a quota arányában (36·4% : 63·6%) egyenlítik ki.

A monarchia két államának közös háztartásában a kiadás 1912-ben 683,272,231 korona volt.¹⁾ Ennek fedezésére szolgált elsősorban a monarchia 238,644,670 korona vámbevétele,²⁾ míg a fennmaradó 444,627,561 korona szükségletet a két ország hozzájárulási arányában fedezte. Vagyis a közös háztartás-rendes és rendkívüli kiadásainak fedezéséhez a magyar szent korona országai a vámbevételekből 86,866,659 koronával és ezenfelül — a vámbevételekből nem fedezett szükségletekhez — a quota arányában 161,844,432 koronával járultak. E szerint a magyar szent korona országainak hozzájárulása a közös kiadásokhoz 1912-ben 248,711,091 korona volt.

E 248·7 millió koronából csak annyi vonandó le a nemzeti jövedelemből, a mennyi Ausztriába és a vámkülföldre oly módon folyik, hogy abból nem térül vissza semmi Magyarországnak.

¹⁾ Az osztrák-magyar monarchia közös kiadásainak és bevételeinek 1912. évi szármadása, Wien, 1914. (7. lap).

²⁾ U. ott 8. lap.

A cs. és kir. legfőbb számszék 1912. évi zárszámadása szerint¹⁾ a diplomáciai költségek (személyi illetmények, szolgálati kiadások, utazási és költözködési költségek stb.) összege volt 5,934.031 korona; a konzulátusok költségei 7,521.097 korona.²⁾ A központi igazgatás költsége a közös külügyministeriumban 4,143.269 koronára rúg. — A közös pénzügyministerium kiadása 4,895.487 korona, a közös hadügyministerium központi vezetésének költsége 1,597.008 korona.³⁾

Mind e kiadások részint vámkülföldön, részint Ausztriában használatnak fel. A közös ministeriumok fent kimutatott költségei, azaz 10,635.764 korona Ausztriában, a diplomáciai és konzulátusi költségek, vagyis 13,455.128 korona a vámkülföldön, a melyből Magyarországot terheli (36·4%) 4,897.666 korona.

A Magyarország hozzájárulását a közös költségekhez képviselő 248·711 millió koronából még fennmaradó 224,621.199 koronából, a mely a hadi tengerészet és szárazföldi hadsereg kiadásaira fordítatik, egy rész megtérül az országnak, a mennyiben azt itt használják fel rendeltetésszerűleg. Részletes számításaink szerint⁴⁾ ebből az összegből 52·90% megtérül az országnak, míg a többi 105,796.584 nem térül vissza. Az Ausztriával közösügyi kiadásokból tehát Magyarország határain kívül lesz rendeltetésszerűleg felhasználva 121,330.014 korona. Végül még egy passiv tétele van a magyar nemzeti jövedelemnek. A királyi udvartartás költségeihez a Magyarbirodalom évenként 11,300.000 koronával járul. Tekintettel arra, hogy az udvar állandóan Ausztriában tartózkodik, az udvartartás költségei rendeltetésszerű felhasználást túlnyomó részben Ausztriában nyernek, tehát az udvartartás költségeiből csak mérsékelt összeg térül vissza az ország közgazdaságának. E czímen 300.000 koronát véve fel, a fennmaradó 11,000.000 korona a nemzeti jövedelem további passiv tétele Ausztriával szemben.

¹⁾ U. ott 150. lap.

²⁾ U. ott 154. lap.

³⁾ U. ott 300. és 158. lapok.

⁴⁾ *Fellner Frigyes*: A nemzetközi fizetési mérleg és alakulása Magyarországon. Budapest, 1908. (152—155. lapok). Itt kimutattuk, hogy 88·958 millió koronából 47·061 millió K az országban lesz felhasználva v. i. 52·90%.

A magyar szent korona országainak tartozásait a külfölddel szemben a következőkben foglalhatjuk össze:

	Vám- külföldön	Ausztria- ban k o r o n a k b a n	Külföldön összesen
Allamadóssági ezimletek kamatai	82,227.075	54,394.456	136,621.531
Hozzájárulás az osztrák állam- adóssághoz (1908: XVI. t.-cz.) ...	—	58,339.339	58,339.339
Záloglevelek és hitelintézeti köt- vények kamatai	49,530.370	46,585.528	96,115.898
Vasúti elsőbbségi részvények osz- talékai és kötvények kamatai	24,358.340	15,588.204	39,946.544
Részvények osztalékai és ipari kötvények kamatai	13,683.707	14,628.888	28,312.595
Jelzálogos és községi kölcsön- tartozások kamatai	—	19,948.982	19,948.982
Váltókölcsönök kamatai	—	36,159.365	36,159.365
Vissza nem térülő hozzájárulás az Ausztriával közös ügyek kiadásaihoz	4,897.666	116,432.348	121,330.014
A királyi udvartartás költségei ...	—	11,000.000	11,000.000
Tartozások összege	174,697.158	373,077.110	547,774.268

Ezek szerint Magyarország a külföldnek évenként 547,774.268 koronát fizet a nemzeti jövedelemből. Tartozásának túlnyomó része, 373,077.110 korona, Ausztriával szemben áll fenn. Ez azt mutatja, hogy tőkeszükségletünknek legnagyobb részét Ausztria fedezi.

B) 1. Az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok követelései a külföld ellen két csoportba oszthatók: a magyar szent korona országai ellen fennálló követelésekre és a vámkülföld elleni követelésekre.

Ausztria követelése Magyarországgal szemben — a fenti részletezés szerint — 373,077.110 korona. A vámkülfölddel szemben Ausztria követelése 457,641.416 korona vámkülföldi érték-papírokban (részvényekben s túlnyomóan járadékokban és kötvényekben).¹⁾ Ez adatok az 1902. évi állapotot tüntetik fel és így elévültek. Lényegesen több azóta Ausztria vámkülföldi érték-

¹⁾ Id. *Tabellen zur Währungs-Statistik* 770. lap.

papírállománya. Átlag 4% alapul vételével ennek évi hozadéka 18,305.656 korona. Ausztria követelése tehát a külfölddel szemben kamatok, járadékok stb. címén legalább 391,382.766 korona.

Lényegesen növelik Ausztria nemzeti jövedelmét azok az összegek is, a melyeket a kivándorlók küldenek az országba hátramaradottjaiknak.

Az 1911—1913. évben átlag évenként 139.186 egyén vándorolt tengerentúlra Ausztriából.¹⁾ Valamint Magyarországból, úgy Ausztriából is a tengerentúli kivándorlás lényegileg amerikai kivándorlás. A hazaküldött pénzösszeg 1910-ben 146.109 millió korona volt.²⁾ Ennél az összegnél a tényleg hazaküldött összeg 1913-ban nagyobb, mert a magyar kivándorlók is évről-évre emelkedő összeget küldenek haza, de azért is, mert közönséges és ajánlott levelekben is sok pénz érkezik, a mely nem tárgya a hivatalos megfigyelésnek. A 28.760 visszavándorló³⁾ átlag fejenként 2.197 koronát hoz magával,⁴⁾ e czímen tehát további 63,185.720 korona folyik az országba.

Ezzel szemben — ugyanoly módon megállapítva, mint Magyarországra nézve tettük — a kivándorlók 12,700.722 koronát visznek magukkal; továbbá 29,155 darab postautalványon 7,099.562 koronát küldtek az országból a kivándoroltak után.⁵⁾ Az utazás költsége fejében — mint a magyar kivándorlóknál — 250 koronát számítva, fejenként, egy fedélközi utasra, a 139,186 osztrák kivándorló utazási költsége évenként 34,796.500 korona.

E szerint az amerikai kivándorlásból származó passiv tételek összege 54,596.784 korona, a mit levonva a kivándorlók által hazaküldött és a visszavándorlók által magukkal hozott 209,294.720 koronából, az amerikai kivándorlásból Ausztria 154,697.936 korona követelésre tesz szert.

Az idegenforgalom — szakszerű számítások szerint⁷⁾ —

¹⁾ *Österr. Statistisches Handbuch. 1913.* (60. lap).

²⁾ *Bartsch id. ért.* 140. lap.

³⁾ *Österr. Stat. Handbuch. 1913.* (61. lap).

⁴⁾ *Bartsch id. ért.* 138. lap.

⁵⁾ *Statistik des österreichischen Post- und Telegraphenwesens im Jahre 1911.* — Zusammengestellt im k. k. Handelsministerium, Wien, 1912. (53. lap).

⁶⁾ *Bartsch id. ért.* 178. lap.

Ausztriának 1910-ben 111,450,165 korona hozadékot biztosított. Ezzel szemben osztrákok is részesednek a külföld utazási mozgalmában. De ennek mérvéről adataink nincsenek. Ha az osztrákok kiadásait a külföldi utazási forgalomban annak az összegnek háromszorosára tesszük, a melyet a magyarok külföldi utazási költsége képvisel, úgy levonandó tétel gyanánt 60,835,185 koronát kapunk és az idegenforgalom tiszta hozadékát Ausztriában 50,614,980 koronában vehetjük fel.

Összefoglalva Ausztria követeléseit a külfölddel szemben, megállapíthatjuk, hogy az 596,695,682 koronára rúg.

2. Ausztria tartozása értékpapirokban a külfölddel szemben meghaladja e czímen a követelését.

Az osztrák államadósságból, a mely 1913 végén 12.608,601.000 koronára rúgott,¹⁾ mintegy 2.4 milliárd volt a vámkülföldön, a mi 19.034%-nak felelt meg.²⁾ Ezen 2.399,416,670 korona államadósság után Ausztria évenként átlag 4% kamattal fejében 95,966,666 koronát fizet a vámkülföldre.

Az 1911. évben forgalomban volt záloglevélből, községi kötvényből, vasúti és egyéb kötvényből 4,317,638,000 korona,³⁾ a melyből 3.3%, azaz 142,482,054 korona volt a vámkülföldön.⁴⁾ Ezeknek 4% kamatai fejében 5,699,282 korona folyt a vámkülföldre.

A bank- és hitelintézetek részvényeiből 1,295,564,000 koronából,⁵⁾ 20.9%, azaz 270,952,876 korona volt a külföldön. Az osztrák bankok által kifizetett 100.9 millió korona osztalék 12.8%-nak felel meg, ennél fogva osztalék fejében az osztrák bankok és hitelintézetek 34,681,968 koronát fizetnek a külföldre.

A 2,037,411,638 koronára rúgó vasúti elsőbbségi kötvényből 72.5%, azaz 1,477,123,437 korona, a 115,168,400 koronányi vasúti részvényből 39.3%, azaz 45,261,181 korona volt a vámkülföldre.

¹⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch. 1913.* (390. lap).

²⁾ Az adat szíves közlését *Dr. Gustav Ritter von Than* minisiteri tanácsos úrnak az osztrák es. kir. pénzügyminisiteriumban köszönjük.

³⁾ *Öst. Stat. Handbuch 1913.* (270. lap).

⁴⁾ Az itt következő egyes czimletkategoriak területi megoszlására nézve alkalmazott százaléktételeket l. id. *Tabellen zur Währungs-Statistik* (764. lap).

⁵⁾ *Öst. Stat. Handbuch 1913.* (270. lap).

dön.¹⁾ Átlag 4·5 %-ot számítva, a külföldre folyik 68,507.307 korona.

A szállítási vállalatok és hajózási társaságok részvényeinek és kötvényeinek 201·317 millió korona összegéből ²⁾ 38·7 %, azaz 77,909.679 korona, az ipari részvénytársaságok 1.386,113.000 koronára rúgó részvényeiből 11 %, azaz 152,472.430 korona, végül a biztosítótársaságok 87 millió korona részvényeiből 33·4 %, azaz 29,058.000 korona volt a vámkülföldön elhelyezve.

Mennyi osztalék folyt e részvények után a külföldre? A hivatalos statisztika kimutatja, hogy a hajózási társaságok 7·81 %-ot, a biztosítótársaságok 15·05 %-ot, végül az ipari részvénytársaságok átlag 8·92 %-ot fizettek osztalék fejében.³⁾ Alkalmazva e százalékokat, a külföldre fizetett osztalékok 24,058.514 koronára rúgtak.

Vagyis Ausztria a vámkülföldnek különböző osztrák érték-papírok szelvényei fejében évenként 228,913.737 koronával tartozik.

Végül passiv tételt képeznek a külügyi képviselő költségei, a mennyiben azok a vámkülföldön használtak fel. A quota arányában Ausztriát e czímen — a mint fent kimutattuk — 8,557.462 korona terheli.

Vagyis a vámkülfölddel szemben Ausztria összes tartozása 237,471.199 korona.

Magyarországgal szemben Ausztria tartozása következőképen állítható össze. Értékpapírszelvények után, a mint fent kimutattuk, Ausztria fizet Magyarországnak 8,246.236 koronát. Míg jelzálogos kamatok fejében 403.380 koronát.⁴⁾ Vagyis Ausztria Magyarországnak 8,649.616 koronával tartozik.

Az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok összes tartozása a külfölddel szemben 246,120.815 korona.

3. Az osztrák és magyar monarchia követelését a külfölddel szemben nem képviseli Ausztria és Magyarország külföldi köve-

¹⁾ *Österreichische Eisenbahnstatistik für das Jahr 1912*. I. Wien, 1914. (X. lap.)

²⁾ *Österreichisches Statistisches Handbuch*. 1913. (173. lap.)

³⁾ *U. ott* 174. lap.

⁴⁾ *L. jelen munka* 116. lap.

teléseinek együttes összege, mert e két országnak egymás közötti követelése egymást kiegyenlítik és így csak e két államnak a vámkülfölddel szemben fennálló követelése állíthatók be az osztrák és magyar monarchia — mint gazdaságilag egységes terület — népjövedelmének elemei közé.

A magyar szent korona országainak követelése	
a vámkülfölddel szemben	169,211.337 K
Az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok követelése a vámkülfölddel szemben	223,618.572 K
Az osztrák és magyar monarchia követelése a külfölddel szemben	392,829.909 K

Ugyanígy Ausztria és Magyarországnak csak a vámkülfölddel szemben fennálló tartozásait szabad a monarchia nyers népjövedelméből levonni, hogy a monarchia tiszta összjövedelméhez jussunk.

A magyar szent korona országainak tartozása a vámkülfölddel szemben	174,697.158 K
Az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok tartozása a vámkülfölddel szemben	237,471.199 K
Az osztrák és magyar monarchia tartozása a külfölddel szemben	412,168.357 K

A monarchia külföld elleni követelése és tartozásai jóformán egyensúlyban vannak és a mutatkozó csekély passiv egyenleget a külföldtől folyó egyéb bevételeiből, a melyek itt számba nem vétetnek, fedezi. A fenti tartozási egyenleg tehát a monarchia nemzetközi fizetési mérlegének nem összes elemeiből keletkezett.

6. A nemzeti jövedelem nagysága és megoszlása.

Ausztria és Magyarország nemzeti jövedelmének tagozatát, a dologi jövedelemmegoszlást, valamint a tiszta nemzeti jövedelem összességét a következő táblázatban mutatjuk be:

	Magyarbiredalom		Osztrakbiredalom		Osztrák és magyar monarchia	
	korona	%	korona	%	korona	%
I. Őstermelés:						
A) Mezőgazdaság (földművelés és állattenyésztés)	4.141.349.356		3.616.969.304		7.758.318.660	
Szőlő- és bortelemelés	172.818.750		156.075.095		328.893.845	
Gyümölcsstermelés és konyhakertészet	110.199.464		270.524.935		380.724.399	
B) Erdészet	114.476.224		106.681.943		221.158.167	
C) Vadászat és halászat	10.650.594		18.982.329		29.632.923	
D) Bánya- és kohótermelés	145.420.864		440.764.307		586.185.171	
Összesen	4.694.915.252	64.40	4.699.997.913	35.99	9.304.913.165	47.19
II. Ipar:						
A) Gyáripar	1.257.717.780		4.193.176.518		5.450.894.298	
B) Kézműipar	436.661.262		1.469.976.526		1.906.637.788	
Összesen	1.694.379.042	23.24	5.663.153.044	44.20	7.357.532.086	37.32
III. Kereskedelem és szállítás:						
A) Kereskedelem	259.520.473		1.098.466.889		1.357.987.362	
B) Szállítás	462.815.326		842.538.179		1.305.353.505	
Összesen	722.335.799	9.91	1.941.005.068	15.15	2.663.340.867	13.50
IV. Követelések a külfölddel szemben	177.800.953	2.45	596.695.682	4.66	392.829.909	1.99
Összes nemzeti jövedelem	7.289.491.046	100	12.810.851.707	100	19.718.616.027	100
Tartozások a külfölddel szemben	547.774.268		246.120.815		412.168.357	
Tiszta nemzeti jövedelem	6.741.716.778		12.564.730.892		19.306.447.670	
Személyes szolgáltatásokból eredő jövedelem	831.043.782		1.947.332.128		2.778.375.910	

Ez a táblázat igen érdekesen világítja meg Ausztria és Magyarország egész gazdasági összetételét, struktúráját. Magyarország nemzeti jövedelmének legjelentékenyebb forrása az őstermelés, a mely a túlnyomólag mezőgazdasággal foglalkozó nép összes jövedelmének csaknem $\frac{2}{3}$ részét (64.40%) szolgáltatja; holott az őstermelés viszonylagos jelentősége Ausztriában, mint inkább iparúzó országban, csekélyebb, a mennyiben alig haladja túl a nemzeti jövedelem $\frac{1}{3}$ részét. Az iparból Magyarországon a nemzeti jövedelemnek nem egész $\frac{1}{4}$ része fakad (23.24%), míg Ausztriában annak 44.20%-a. A kereskedelem és szállítás alig $\frac{1}{10}$ részszel (9.91%) járul a nemzeti jövedelemhez, míg Ausztriában azt 15.15%-kal táplálja.

A két ország eltérő gazdasági struktúrájának, a nemzeti jövedelem tagozatából látható következménye, hogy Magyarország mezőgazdasági termelésének feleslegéből szerzi be a viszonylag elégtelen ipari termelése folytán hiányzó iparcikkek, főleg Ausztriából, ez pedig ipari termelésének feleslegéből biztosítja a maga számára a hiányzó nyerstermékeket Magyarországból.

Ausztria ipari jellege már az őstermelés keretén belül is kidomborodik, mert az őstermelés különböző hozadékforrásainak megoszlásából kitűnik, hogy a bányászat Ausztriában az őstermelés hozadékának 9.56%-át, Magyarországon pedig annak csak 3.10%-át képviseli.

Egy további jellemző eltérés a két ország nemzeti jövedelmének tagozatában az, hogy Magyarország követelése a külfölddel szemben alig $\frac{1}{3}$ részét teszik tartozásainak, míg Ausztriában a külföldi követelések a tartozásoknak jóval több mint kétszeresére rúgnak. Abból, hogy Magyarország nemzeti jövedelméből nagyobb összeget kell levonni külföldre folyó kamatok, járadékok stb. címén fennálló tartozások fejében mint Ausztriában, következik, hogy Magyarországon inkább folytatják a termelést idegen tőke segítségével, holott Ausztria termelését főleg saját tőkeerejével folytatja. Ausztria a vámkülföldtől azért vesz kölcsöntőkét igénybe, hogy azt Magyarországon gyümölcsözőleg elhelyezze és a vámkülföldön élvezett fokozott hitelével Magyarország tőkeszükségletének könnyebb kielégítését előmozdítsa.

A nemzeti jövedelemben az állam, a törvényhatóságok, városok és községek, részint saját föld- és erdőbirtokaikból, ipari vállalataikból, közlekedési eszközeikből folyó magánjövedelmeik alapján, részint pedig az egyes személyekre rótt adók, illetékek és egyéb kényszerjellegű közszolgáltatások alapján részesednek. A magyar államnak, adók, illetékek, vámok, jövedékek és egyéb címen (az 1911. és 1912. évben) átlag évenként 1.775.376.000 korona az összes bevétele; ¹⁾ a községek bevétele 116.906.100 korona, ²⁾ a vármegyéké 23.415.146 korona, ³⁾ a törvényhatósági és rendezett tanácsú városoké 56.544.263 korona, ⁴⁾ a nemzeti jövedelemből a nyilvánjellegű szervekre eső jövedelem 1.972.241.509 koronára tehető (29·25%). Az osztrák államnak átlag évenként (1911—1912) 3.128.020.000 korona a bevétele; ⁵⁾ az önkormányzati testületeknek (autonome Körperschaften) 375.240.149 korona. ⁶⁾ A nyilvánjellegű szervekre eső jövedelem Ausztriában 3.503.260.149 korona (27·88%). A nemzeti jövedelemben tehát csaknem egyformán részesednek a nyilvánjellegű szervek úgy Magyarországon, mint Ausztriában. A közterhek csak némileg látszanak súlyosabbaknak Magyarországon.

És itt Ausztriára nézve egy igen érdekes és állampénzügyi szempontból nagyon tanulságos jelenséget állapíthatunk meg. A hivatalos adatok szerint Ausztriában a személyes jövedelmi adó kirovására alapjánul szolgált összes jövedelem 1913-ban

¹⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913.* (372. lap). Hitelműveletek és államjóságok eladásából folyó bevételek nélkül.

²⁾ *Magyarország községeinek háztartása az 1908. évben.* Budapest, 1913. (62* és 215* lap).

³⁾ *Magyarország vármegyéinek háztartása és gyámpénztárai az 1909. évben.* Budapest, 1914. (20.* lap).

⁴⁾ *Dr. Thüring Gusztáv: A magyar városok statisztikai Évkönyve.* I. Budapest, 1912. (574—576. és 581. lapok). A törvényhatósági városok bevétele községi adókból és illetékekből 28.379.318 korona, községi fogyasztási adókból 15.604.956 korona, míg a rendezett tanácsú városok bevétele adókból és illetékekből 9.481.963 korona, fogyasztási adókból 3.078.026 korona.

⁵⁾ *Österr. Statistisches Handbuch 1913.* (371. lap).

⁶⁾ *Statistisches Jahrbuch der autonomen Landesverwaltung in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Ländern.* X. Jahrg. Wien, 1912. (219—225. lap). Az adatok főleg 1908. évre vonatkoznak.

6.641.884.503 korona volt. ¹⁾ Minthogy a jövedelmi adót a személyes szolgáltatásokból eredő, tehát az ú. n. származékos jövedelmet élvezők is fizetik, az osztrák nemzeti jövedelem összegéhez adva a személyes szolgáltatásokból eredő jövedelem fejében 1·947 milliárd koronát, megállapíthatjuk, hogy a 14·512 milliárd korona tényleges összjövedelemből csak ennek 45·76%-a lesz megadóztatva, illetve személyes jövedelmi adóval terhelve, a többi jövedelem részint mint 1200 koronás létminimum alatt lévő, a törvény erejénél fogva, részint meg nem felelő adóbevallás folytán megadóztatás alól ki van vonva.

Ha meg akarjuk tudni, hogy mennyi a magánosokra eső jövedelem, nem kell a nemzeti jövedelemből előbb levonni a nyilvánjellegű szervekre eső jövedelmet; mert hiszen az állam, községek, törvényhatóságok stb. jövedelme közébeli kiadásoknak fedezésére szolgál és e nyilvánjellegű organumok semmi kiadást nem eszközölhetnek a nélkül, hogy az valakinél a népben ne válnék jövedelemmé. Az egész nemzeti jövedelem tehát esorbíthatatlanul oszlik meg az egyes természeti személyek közt.

A Magyarországon 20.744.744 létszámból álló polgári lakosság fejére 325·03 korona, Ausztriában a 28.324.940 lélekszámból álló polgári lakosság fejére 443·58 korona tiszta jövedelem esik, ²⁾ még pedig a lakáson felül, mert a bérlakások hozadékát — mint a mely nem tartozik az évenként újonnan előállított javakhoz — nem számítottuk a nemzeti jövedelem alkotóelemei közé. A lakás nem jövedelemnek, hanem vagyónélvezetnek tekintendő, mert a laképületek a már meglévő vagyónállagnak, nem pedig az újonnan termelt javaknak fogyasztása gyanánt jelentkeznek. Az általános jólét — az egy fejre eső több jövedelemnél fogva — Ausztriában nagyobb.

Érdekes annak a kérdésnek megvilágítása, hogy a nemzeti jövedelem fejenkinti megoszlása miként alakul az egyes foglalkozási ágakban? Más szóval, mennyi jövedelem esik egy fejre az őstermelésnél, iparnál, kereskedelemnél és szállításnál. Ezt

¹⁾ *Mitteilungen des k. k. Finanzministeriums.* XXI. 1. Wien, 1915. (101. lap).

²⁾ Németországban egy fejre 600 márka tiszta jövedelem esik. (Dr. Karl Helfferich: *Deutschlands Volkswohlstand 1888—1913.* Berlin, 1913. — 98. lap.)

megállapíthatjuk a foglalkozási statisztika adataiból, oly módon, hogy az egyes termelési ágakra eső jövedelmet az illető foglalkozási ágakban élő keresők és eltartottak számával osztjuk. Az egy fejre eső átlagos jövedelem, foglalkozási ágak szerint a magyar szent korona országában a következő: ¹⁾

Foglalkozási ágak	Keresők és eltartottak száma	Jövedelem korona	Egy fejre korona
Östermelés (bányászat- és kohászattal)	13,680.367	4.694,915.252	344.72
Ipar	3,361.135	1.694,379.042	504.10
Kereskedelem és szállítás	1,352.381	722,335.799	534.12

Az osztrák birodalomban az egy fejre eső átlagos jövedelem foglalkozási ágak szerint következőképen alakul: ²⁾

Foglalkozási ágak	Keresők és eltartottak száma	Jövedelem korona	Egy fejre korona
Östermelés (bányászat- és kohászattal)	14,405.562	4.609,997.913	327.07
Ipar	6,996.689	5.663,153.044	809.43
Kereskedelem és szállítás	3,541.186	1.941,005.068	548.12

Az egy fejre eső átlagos jövedelem országos átlagban azért alacsonyabb mint a foglalkozási ágakban, mert ott az összlakosság számával osztottuk a nemzeti jövedelmet, tehát a személyes szolgáltatásokból élőket is számba vettük.

Úgy Magyarországon, mint Ausztriában a legkisebb átlagos jövedelmet az östermelésből élő foglalkozások élvezik. Az osztrák ipar virágzását az iparososztály magas jövedelemátlaga mutatja. A fokozottabb átlagos jóléti viszonyokra Ausztriában a foglalkozások szerint csoportosított átlagos jövedelmek is utalnak.

A Magyarbirodalom tiszta nemzeti vagyonát 41.520 milliárd koronában állapítottuk meg; ³⁾ minthogy a tiszta nemzeti jövedelem 6.741 milliárd K, a magyar nemzeti vagyon a nép munkája által 16.23 % járadékot hoz. Az osztrák birodalom nemzeti jöve-

¹⁾ Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913. (27. lap).

²⁾ Österreichisches Statistisches Handbuch. 1914. (31. lap).

³⁾ Fellner F.: Ausztria és Magyarország nemzeti vágyona. Bpest, 1913. (67. lap).

delme — 84.730 milliárd K tiszta nemzeti vagyonnál — 14.83 % hozadékot ad. Az osztrák nemzeti vagyon 1.40 %-kal kisebb hozadékát az magyarázza, hogy ott a földbirtoknak forgalmi értéke jobban emelkedik annak hozadéki értéke fölé, tehát a földbirtokba fektetett tőke kamathozama Ausztriában csekélyebb.¹⁾

Külön és részletes kutatás tárgyát kell hogy képezze annak a nagyjelentőségű kérdésnek az eldöntése, vajjon az utolsó évtizedben a tiszta nemzeti jövedelmet elfogyasztotta-e az ország teljesen, vagy pedig az részben a nemzeti vagyontörzs gyarapítására szolgált-e és milyen mérvben? A magyar nemzeti vagyont az 1899. évre 31.106 milliárd koronában,²⁾ 1911-re 41.520 milliárd koronában állapítottuk meg. Tehát 12 év alatt 10.414 milliárd koronával emelkedett, a mi azt jelenti, hogy átlag évenként 868 millió korona lenne a nemzet megtakarítása. De nem szabad megfeledkezni arról, hogy a nemzeti vagyon gyarapodásában nemcsak a javak mennyiségének összehalmozása, hanem a pénzérték változása is kifejezésre jut és az állandó áremelkedés folytán abból a 10.414 milliárdból, a melylyel az ország vágyona gyarapodott, jelentékeny hányad csak értékemelkedést és nem vagyontárgyszaporulatot jelent.

Kíséreljük meg — a mennyiben a rendelkezésre álló adatok megengedik — egyes jelenségekből annak számszerű megállapítását, hogy mely czímeken és mennyiben gyarapodott a magyar nemzeti vagyontörzs? Ott, a hol kötelező a tűzbiztosítás, eléggé tájékoztató symptomája a vagyongyarapodásnak a tűzkár elleni ingó- és ingatlanbiztosítások összegének emelkedése; Magyarországon azonban, a hol nem kötelező a tűzkár elleni biztosítás, csak fenntartással következtethetünk a nemzeti vagyon gyarapodására abból, hogy 1901—1913-ig a tűzkár elleni ingó- és ingatlanbiztosítások összege 7.675,153.000 koronáról 17.509,456.000 koronára emelkedett,³⁾ mert a biztosított 9.834,303.000 K vagyon-

¹⁾ L. e. kérdésről Dr. Karl Pribram: «Der Wert des landwirtschaftlichen Grundbesitzes in Ungarn und Österreich». (Statistische Monatschrift. Brünn, 1915. (421. lap).

²⁾ Fellner F.: A magyar nemzeti vágyon becsülése tekintettel egyéb államokra. Bpest, 1901. (23. lap).

³⁾ Magyar Statisztikai Évkönyv. 1901. (292. lap.) és u. ott 1913. Bpest, 1915. (230. lap).

értéktöbblet nemcsak az ingó- és ingatlanvagyon-szaporulat bizonnyítóka, hanem a biztosítások összegének emelkedésében a biztosítás eszméjének terjedése is kifejezésre jut. Az ingó- és ingatlanbiztosítás emelkedése átlag évenként 819,525.250 koronával azért sem tekinthető azonosnak a nemzeti vagyon gyarapodásával, mert nem az összes vagyonelemek képezik biztosítás tárgyát. Tűzmentes tárgyak nem biztosíthatók, ép így legtöbbszörre készpénz, értékpapírok és ékszerek sem.¹⁾ Kiemelendőnek tartjuk azonban, hogy a nemzet évi megtakarítása címén fentebb nyert 868 millió koronához a most kimutatott 819 millió korona igen közel áll, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy ehhez a biztosítás tárgyát nem képező vagyonrészek gyarapodása hozzá volna adandó.

Egy harmadik módon is megvilágíthatjuk azt a problémát, hogy a nemzeti jövedelemből átlag évenként mennyit von el a nép a fogyasztás elől, a vagyontörzs gyarapítása érdekében. Így például a baromállomány száma 1895-ben 24,807.430 darabról, 1.735.563.385 korona értékben,²⁾ 1911-ben 26,226.233 darabra szaporodott, 5.643.488.191 korona értékben.³⁾ A haszonállatállomány — a mint azt különben fentebb hivatalos adatok alapján megállapítottuk⁴⁾ — nem annyira számban, mint inkább minőségben és súlyban nagy fejlődést ért el, úgy hogy a baromállomány értékének emelkedése (3.907,924.806 koronával) több mint háromszorosára 16 év alatt, túlnyomóan reális értékgyarapodás és nem annyira a pénz értékének csökkenését hozza kifejezésre. A haszonállatállományba fektetett nemzeti tőke átlagos évi gyarapodása tehát 244,245.300 korona. De nemcsak a mezőgazdasági élőléltár, hanem a holtléltár értékemelkedése is a nemzeti jövedelemből eszközölt megtakarítások eredménye. A mezőgazdaságban használt összes gépek és eszközök értéke — részletes megállapításaink szerint⁵⁾ — 1895-ben 340,562.228 korona

¹⁾ L. e. kérdéstről: *Fellner F.*: Ausztria és Magyarország nemzeti vagyona. Budapest, 1913. (44. lap).

²⁾ *A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. IV.* Budapest, 1900. (40* lap); továbbá *V.* (73* lap).

³⁾ *L. jelen munka* 24. lap.

⁴⁾ *L. jelen munka* 19. lap, ²⁾ jegyzet.

⁵⁾ *L. jelen munka* 16. és 17. lap.

volt, míg 1913-ban 462,352.021 korona. Az évi átlagos értékemelkedés tehát 6,766.099 korona.

A magyar mezőgazdaságba eszközölt befektetéseknek tekintendők azok a jelentékeny összegek is, a melyeket az ország talajjavításokra fordított. Az ármentesítő társulatok beruházása 1905-ig a Duna és Tisza völgyén 344,894.283 koronára rúgott és 3,678.000 hektár ármentesített területre terjedt ki.¹⁾ Vagyis egy hektárra 93.80 korona költség esik. 1905-től 1913-ig további 379.079 hektár²⁾ ármentesített, még pedig — 93.80 korona átlagos költséget számítva — 35,557.610 korona befektetéssel. Tehát 4,057.079 hektár ármentesítése (lecsapolás, alagosövezés, öntözés, vízmosságok megkötése) 38 év alatt 380,451.893 koronába került. Vagyis az évenkénti befektetés 10,011.892 korona. Folyószabályozásra fordítottak átlag évenként (1901—1913.) 8,322.979 korona.³⁾

Megtakarításnak tekintendő a terméshől évenként félretett és 294,837.945 koronára rúgó vetőmag,⁴⁾ továbbá az előző évről maradt készlet gabonában, a mely átlag évenként 4,558.055 q és értéke 69,444.071 koronára tehető.⁵⁾

A lakóházak száma 1900-ban 3,227.190 volt, 1910-ben már 3,559.140.⁶⁾ A vagyonosodást nemcsak a házak számának emelkedése 331.950 épülettel mutatja, hanem főleg az, hogy a javulás — a hivatalos adatok szerint — igen jelentékeny a falazat és tetőzet szilárdabb és tűzbiztosabb építése tekintetében.⁷⁾ Az épületek értékét a magyar szent korona országaiban 8,574,937.027

¹⁾ *Kvassay Jenő*: A vízi társulatokra vonatkozó statisztikai adatok. Budapest, 1907. (72—74. és X. lap).

²⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv, 1913.* (77. lap).

³⁾ *Kvassay J.* id. m. 179. lap; *Magyar Statisztikai Évkönyv, 1910.* (77. lap); *u. az 1913.* 77. lap.

⁴⁾ *L. jelen munka* 15. lap.

⁵⁾ *Fellner F.*: Magyarország mezőgazdasága és a gazdasági közeledés Németországhoz. (Budapesti Szemle, 1915. 339. lap.) Búza 1,819.368 q (21-15 K) 28,479.630 K; rozs 380.188 q (17-88 K) 6,797.750 K; árpa 248.239 q (14-66 K) 3,639.183 K; tengeri 1,739.137 q (16-12 K) 25,034.888 K; zab 371.123 q (14-80 K) 5,492.620 K.

⁶⁾ *A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása. I.* Budapest, 1912. (0* lap).

⁷⁾ *U. ott* 10* lap.

koronában állapítottuk meg.¹⁾ Egy épület átlagos értéke tehát 2409 korona. Az utolsó évtizedben (1900—1910.) újonnan épített lakóházak értéke e szerint 796,985.550 korona, vagyis átlag évenként új építkezésekbe fektetett az ország 79,698.555 koronát.

A nép megtakarításainak jelentékeny része fordítatik a közlekedési eszközök fejlesztésére. Így a vasutakba (államvasutak, társasági fővasutak és helyi érdekű vasutakba) tényleg befektetett tőkék 1901—1913-ig 2.748,813.716 koronáról 4.166,078.061 koronára emelkedtek,²⁾ vagyis évenként átlag 118,105.445 korona új tőkét fektetnek vasutakba. A kőutak kiépítése is jelentékeny összegeket kötött le. A közúti hálózat 1901-ben 57.216 kilométer volt, míg 1913-ban 95.521 kilométer.³⁾ E 12 év alatt az állami úthálózat kiépítésére és karbantartására átlag évenként 11.271 millió koronát, a törvényhatósági utakéra 22.892 millió koronát fordítottak. A községi utak építésére átlag évenként fordított összegek 7,471.246 koronára tehetők.⁴⁾ A közutakba tényleg befektetett tőkék évenként átlag 41,634.246 koronára emelkednek.

Az ipar által évenként előállított termékek sem lesznek teljesen elfogyasztva, hanem egy részük, készlet gyanánt, halmozódik fel és a nemzeti vagyon gyarapításához járul. Így a hivatalos adatokból megállapíthatjuk, hogy 1905-ben a Magyarbirodalomban az ipari részvénytársaságok anyag- és árúkészlete 207.964 millió koronával volt kimutatva, míg 1913-ban e készlet már 624.764 millió koronával szerepel.⁵⁾ Az évi készletgyarapodás tehát 25.995 millió korona. Ez az érték azonban minimálisnak tekinthető, mert nemcsak részvénytársaságoknál, hanem magán-

¹⁾ *Fellner F.* id. m. 29. lap.

²⁾ *Adatok a magyar vasutak 1913. évi állapotáról és üzleti eredményeiről, valamint az 1891—1913. évi összesített eredményekről.* (222. lap).

³⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1901.* (202. lap); *u. az 1913.* (169. lap).

⁴⁾ Ugyanis a kiépített községi utak hossza 1901-ben 19.148 kilométer volt, míg 1913-ban 47.253 kilométer (*Magyar Statisztikai Évkönyv. 1901.* 202. lap és *u. az 1913.* 169. lap). Tehát 12 év alatt 28.105 km új út épült. Egy km községi út építése átlag 3190 K (*Fellner F.*: Ausztria és Magyarország nemzeti vagyona. Bpest, 1913. 34. lap).

⁵⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1905.* Bpest, 1906. (179. lap.) és *u. az 1913.* (124. lap).

cégeknél is halmozódnak készletek és a vagyonmérleg eme tétele leírások alakjában rejtett tartalékok képzésére alkalmas, tehát a készletek kisebb értékben vannak kimutatva.

Az ipari részvénytársaságok gyári berendezései és egyéb beruházásai 1905-ben 274.355 millió koronában vannak kimutatva, míg 1913-ban 717.215 millió koronában.¹⁾ Vagyis évenként 55.357 millió koronával gyarapodik a gyári berendezések értéke a Magyarbirodalomban.

A nemzeti vagyon gyarapodásának igazolásául gyakran a takarékbetétek emelkedésére szoktak utalni. A takarékbetétek emelkedése nem bizonyítja a nemzeti vagyon gyarapodását, mert a betétek egyúttal tartozásai a hitelintézeteknek és a betétek emelkedése sokszor a vállalozási kedv hiányára vezethető vissza, azok csökkenése pedig a tőkék más irányú elhelyezésében is található magyarázatát. A háború alatt a takarékbetétek emelkedhetnek, noha a nemzeti vagyon nem gyarapodik.

Összefoglalva vizsgálódásaink eredményeit, a magyar szent korona országában a nemzeti jövedelemből eszközölt átlagos évi megtakarításokat a következőképen mutathatjuk ki:

háromállomány gyarapodása.....	244,245.300 K értékben
mezőgazdasági gépek	6,766.099 » »
talajjavítás, ármentesítés	10,011.892 » »
folyószabályozás	8,322.979 » »
vetőmag	294,837.945 » »
gabonakészlet	69,444.071 » »
új épületek	79,698.555 » »
vasutak	118,105.445 » »
közutak	41,634.246 » »
ipari anyag- és árúkészletek	25,995.000 » »
gyári berendezések	55,357.500 » »
befektetések átlag évenként	954,419.032 K értékben

A magyar nemzeti jövedelemnek az a része, a mely évenként a nemzeti vagyonba olvad, legalább 954.419 millió korona. Ennél

¹⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv. 1905.* (178. lap); *u. ott 1913.* 124. lap).

azonban némileg több a megtakarítás, mert adatok hiányában nem adhatunk számot az újonnan szerzett műkincsekről, ékszerekről, bútorokról stb., a melyek szintén a nemzeti jövedelemből eszközölt és a fogyasztás elől elvont megtakarítások gyanánt jelentkeznek.

E 954.419 millió koronára rúgó befektetéseket csak annyiban lehet a nemzeti jövedelemből eszközölt megtakarításoknak tekinteni, a mennyiben e beruházások nem a külföldről hitel útján szerzett tőkék segítségével történtek. Ennélfogva az évi megtakarításokkal párhuzamosan haladó évenkénti külföldi eladósodásról sem szabad megfeledkezni. A kérdés az, mennyi új külföldi adósságot kontrahált az ország átlag évenként?

Az államadósságból, záloglevelekből, községi kötvényekből, vasúti kötvények, elsőbbségi és egyéb részvényekből, ipari, hitelintézeti részvényekből és magyar ingatlanokra nyújtott külföldi jelzálogkölcsonőkből a külföld (Ausztria és a vámkülföld) követelése a következő volt 1905. és 1913. év végén:

	1905.)	1913.)
	koronákban	
Államadósság	3.111.177.309	3.415.538.302
Vasúti értékek	731.462.200	798.343.000
Záloglevelek és községi kötvények	1.429.896.545	2.135.908.850
Külföldi intézetek jelzálogkölcsonői	478.850.097	498.724.569
Hitelintézeti és ipari részvények	76.120.241	416.074.854
Összesen	5.827.506.392	7.264.589.575

Az 1905—1913. évig terjedő 8 év alatt a magyar szent korona országainak külföldön lévő tartozásai tőkeállománya 1.437.083.183 koronával gyarapodott, vagyis az újabb eladósodás évenként átlag 179.635.398 korona volt. Ebből azonban levonandó az az összeg, a melylyel Magyarország kölcsönkövetelése a külfölddel szemben évenként gyarapodik. 1905-ben Magyarország követelése értékpapirokban a külföldtől volt 91.752.068 korona, míg 1913-ban már 201.951.258 korona (jelzálogkölcsonőkövetelésével együtt).³⁾

¹⁾ Az 1905. évi adatokra lásd: *Fellner Frigyes*: A nemzetközi fizetési mérleg és alakulása Magyarországon. Budapest, 1908. (74., 79., 82., 84—86. lapokon).

²⁾ L. *jelen munka* 123., 124., 125. és 126. lapokon.

³⁾ *Fellner F.* id. m. 95. lap és *jelen munka* 116. lap.

Tehát 8 év alatt Magyarország külföldi követeléseinek tőkeállománya 110.199.190 koronával gyarapodott, vagyis évenként 13.774.898 koronával. Az újabb tiszta eladósodás tehát évenként csak 165.860.500 korona. Levonva az évi megtakarítás összegéből az évenként külföldön kontrahált adósságok netto összegét (165.860 millió koronát), a nemzeti jövedelemnek azt a hányadát, a mely évenként a nemzeti vagyonba olvad és ennek gyarapítására szolgál, 788.558.532 koronában állapíthatjuk meg. Ez az eredmény is igen közel áll a másik két módszer útján elért összegekhez, a mennyiben a magyar nemzeti vagyon gyarapodásából kiszámított évi megtakarítás 868 millió korona, az ingó és ingatlan biztosítások értékének növekedése alapján az évi vagyongyarapodás 819.525 millió korona, a nemzeti jövedelemből eszközölt befektetések alapján kiszámított megtakarítás, illetve vagyongyarapodás 788.558 millió korona. E háromféle módszernek különböző természetű adatok felhasználásával nyert egymást megközelítő eredményeit átlagban véve, 825.361 millió koronához jutunk és ezt az összeget vehetjük a magyar nemzeti jövedelemből évenként eszközölt átlagos megtakarítás értékével azonosnak. A magyar nemzeti jövedelemnek mintegy $\frac{1}{8}$ része (12.29%) olvad évenként a nemzeti vagyonba. Vagyis a nemzeti termelés eredményének $\frac{1}{8}$ része nem lesz elfogyasztva, hanem az ország termelő erejének fokozására felhasználva. A mezőgazdasági talaj javításával, a haszonállatállomány minőségének és számának emelésével, a gyárakba eszközölt befektetésekkel, a raktárakba halmozott árúkkal, a vasutakba és egyéb közlekedési eszközökbe fektetett tőkékkel, az újonnan emelt épületekkel, a külföldtől szerzett értékpapirokkal a nemzet vagyona gyarapodott. A nemzeti vagyonszaporulat egy része azonban nem látható, statisztikailag meg nem ragadható; nevezetesen az a megtakarított üzemtőke, a mely a különböző kereseti ágakban az egyes magánvállalatoknál és gazdaságoknál mutatkozik és a mely az egyeseknek és háztartásoknak használati vagyontárgyait szaporítja.

Magyarország gazdasági erejének gyarapodását nemcsak a nemzeti jövedelemből eszközölt megtakarításokból, tehát a nemzeti vagyon növekedéséből állapíthatjuk meg, hanem a nemzeti jövedelem emelkedéséből is. A nemzeti jövedelem emelkedésé-

nek mérvét a magyar szent korona országaira nézve módunkban van számszerűen kimutatni, mert a nemzeti jövedelmet azonos módszerrel állapítottuk meg az 1901. évre vonatkozólag is, tehát a nemzeti jövedelemnek 12 év alatt beállott gyarapodását kimutathatjuk. Magyarország tiszta nemzeti jövedelme 1901-ben¹⁾ és 1913-ban a következő elemekből állott:

	1901.		1913.	
	KORONA	%	KORONA	%
I. Őstermelés	2.327,098.288	65·27	4.694,915.252	64·40
II. Ipar	767,423.125	21·52	1.694,379.042	23·24
III. Kereskedelem és szállítás	409,012.805	11·47	722,335.799	9·91
IV. Követelések a külfölddel szemben	61,622.812	1·74	177,860.953	2·45
Összes nemzeti jövedelem	3.565,157.030	100—	7.289,491.046	100—
Tartozások a külfölddel szemben	354,529.533		547,774.268	
Magyarország tiszta nemzeti jövedelme	3.210,627.497		6.741,716.778	

Magyarország nemzeti jövedelme az utolsó 12 év alatt 3·210 milliárd koronáról 6·741 milliárd koronára, vagyis 110%-kal emelkedett. Kétségtelen, hogy ez az emelkedés nem jelenti kizárólag a nemzeti termelés mennyiségének gyarapodását, hanem ebben a mezőgazdasági és ipari termékek áremelkedése is érvényesül, vagyis a pénz értékének csökkenése is kifejezésre jut. A nemzeti jövedelem gyarapodása viszonylag erősebb, mint a népesség szaporodása, mert míg 1900-ban a magyar birodalom jelenlévő népessége 19,254,559 lélekből állott, addig 1910-ben a népesség száma 20,886,487 volt.²⁾ Vagyis a népesség 10 év alatt 8·5%-kal szaporodott, a nemzeti jövedelem pedig — a mint láttuk — 12 év alatt 110%-kal emelkedett. Az általános jólét Magyarországon lényegesen emelkedett. Kitűnik ez az egy fejre eső átlagos jövedelemből is, a mely 1901-ben 185·16 koronáról 1913-ban 325·03 koronára emelkedett, a mely mellett azonban a pénz vásárlóerejének csökkenéséről sem szabad megfeledkezni.

¹⁾ Lásd *Fellner F.*: A nemzeti jövedelem becslése. Budapest, 1903. (28—29. lap).

²⁾ *Magyar Statisztikai Évkönyv, 1913.* Budapest, 1915. (11. lap).

A nemzeti jövedelem tagozatában beállott eltolódások is igen érdekesek. Az őstermelés viszonylagos jelentősége csökkent, az iparé emelkedett, jeléül annak, hogy Magyarország ipari fejlődése az utolsó 12 év alatt viszonylag erősebb volt, mint mezőgazdaságáé, mert nemzeti jövedelmének 1901-ben 65·27%-át szolgáltatta a mezőgazdaság, 1913-ban pedig annak 64·40%-át, míg az ipar a nemzeti jövedelemhez 21·52% helyett 12 évvel később már 23·24%-kal járult. Magyarország industrializálódása megindult.

Míg a nemzeti jövedelemből a nyilvános jellegű szervekre eső jövedelem (adók, illetékek, vámok stb.) 1901-ben 35·82% volt, addig 1913-ban csak 29·25%. A nemzeti jövedelem tehát nagyobb mértékben gyarapodott, mint az adó és egyéb kényszerjellegű közszolgáltatások terhe. Magyarország közgazdaságában tehát még nagy adóerő lappang.

Hogy Ausztriában mennyit takarít meg a nép évenként a nemzeti jövedelemből, arra nézve még annyi adattal sem rendelkezünk, mint Magyarországra nézve.

Ausztriában — ép úgy mint Magyarországon — nem kötelező a tűzbiztosítás, tehát csak óvatossággal következtethetünk a tűzkár elleni ingó- és ingatlanbiztosítások összegének emelkedéséből a nemzeti vagyon gyarapodásának mérvére. 1901-ben a tűzkár elleni biztosítások összege volt az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok területén 22.218,600.000 korona,¹⁾ míg 1911-ben 35.535,963.000 korona.²⁾ Tehát 10 év alatt átlag évenként a gyarapodás 1.331,736.300 korona volt. Fentebb már részletesen indokoltuk, miért nem tekinthetjük azonosnak ez összeget az átlagos évi megtakarításokkal. Az eredmény azért is a tényleges mögött marad, mert az adatok csak az 1911. évig állnak rendelkezésünkre, holott ép az utóbbi években volt a biztosítások összegének gyarapodása fokozottabb, a keletkezett új vagyontárgyak biztosítása révén. Így 1908—1911-ig átlag évenként 1.886,177.000 koronával nőtt a biztosítások összege.

¹⁾ *Die privaten Versicherungsunternehmen in den im Reichsrath vertretenen Königreichen und Ländern im Jahre 1902.* Wien, 1904. (120. lap).

²⁾ *Öst. Statistisches Handbuch, 1913.* Wien, 1914. (279. lap).

Megkísérelhetnők — úgy mint Magyarországra nézve tetük — a nemzeti jövedelemből évenként a vagyontörzs gyarapítására fordított összegeket oly módon is kipuhatolni, hogy a befektetések főbb csoportjait értékük szerint állapítjuk meg. Sajnos azonban, hogy a statisztikai adatok oly hézagosak, hogy megbízható eredményre nem juthatnánk. Csak arra utalhatunk, hogy Ausztriában a nemzeti jövedelemből eszközölt megtakarításokat túlnyomó részben nem a mezőgazdaságba fektetik, hanem ipari beruházásokra fordítják, de külföldi, főleg magyar értékpapírok megszerzésére is használják. Az osztrák nemzeti vagyon gyarapodása részben a külföld elleni követelések emelkedésében is nyilvánul.¹⁾

Azt hisszük, hogy Magyarország és Ausztria évi megtakarításait 2-715 milliárd koronára becsülhetjük; ezzel az összeggel gyarapodik évenként átlag az osztrák és magyar monarchia népeinek vagyona, a földbirtok és telkek forgalmi értékének emelkedése nélkül.²⁾

Ausztria és Magyarország nemzeti jövedelmében a két állam gazdasági ereje hű kifejezésre jut. A két ország nemzeti jövedelme úgy aránylik egymáshoz, mint 65·08% : 34·92%-hoz.

A midőn a monarchia két állama népének jövedelmében nyilvánuló gazdasági erejét tárgyilagossá vizsgálódások alapján

¹⁾ Jellemzésül említjük csak meg, hogy Ausztriában a baromfiállományba évenként fektetett tőke (átlag 1901—1910-ben) 12·369 millió koronára, a vetőmagra félretett termény 286·892 millió koronára tehető; a vadvizek levezetésére és vízlecsapolásra (1910—1913) évenként 6·932 millió korona, vízi utakra (1912—1913) 13·873 millió korona, állami kőutakra (Landstrassen) átlag évenként (1910—1912) 27·039 millió korona fordítatik. Az újonnan emelt lakóházak száma (1900—1910-ig) 294·485 épülettel emelkedett, átlag évenként 90·966 millió korona értékben, egy ház átlagos értékét 3·089 korona értékben véve fel. A fő- és helyi érdekű vasutakba fektetett tőke évi átlagban (1901—1912) 187 millió korona, a kisvasutakba (1906—1912) 16·198 millió korona, összesen 203·198 millió korona. Hogy mennyi az iparvállalatokba évenként fektetett tőke, vagy mennyi az anyag- és árúkészlet felhalmozása évenként, arról adataink nincsenek.

²⁾ *Helpferich* Németország nemzeti vagyonának évi gyarapodását, vagyis az évenkénti megtakarítást a 40 milliárd márkára becsült nemzeti jövedelemből 8—8½ milliárd márkában állapítja meg (*Dr. Karl Helpferich: Deutschlands Volkswohlstand 1888—1913. Berlin, 1913. 122. lap.*)

számszerűen megállapítani törekedtünk, ama meggyőződésünknek adunk kifejezést, hogy Magyarország és Ausztria nemzeti jövedelméből — a világháború lezajlása után is — nemcsak fokozatos megtakarításokat fog kimutathatni, a melyeknek segítségével a legrövidebb idő alatt pótolni fogja a gazdasági károkat és biztosítani a nemzeti termelés zavartalan folytatását, hanem népünk gazdasági törekvésének, erélyének és ügyességének felhasználásával gyarapítani fogja a nemzeti jövedelmet is, a mely gazdasági megerősödés a multhoz méltó jövőhöz fog vezetni.

III.

A NEMZETI JÖVEDELEM BECSLÉSÉRE VONATKOZÓ
BÍRÁLATOS ÉSZREVÉTELEK.

A nemzeti jövedelem becslése — a nemzeti vagyon becslése mellett — a gazdaságstatisztika legnehezebb problémája. A főnehezség az, hogy a módszer megválasztásának mindenkor az illető országban rendelkezésre álló statisztikai anyaghoz kell alkalmazkodnia. A statisztikai anyag elégtelensége pedig a módszer következetes keresztülvételét gyakran gátolja. A statisztikai adatok egy része — már az őszanyag természeténél fogva — megbízhatatlan és mélyreható, a viszonyok pontos ismeretén alapuló kritikára, nagy körültekintésre és az adatok gondos megvizsgálására és mérlegelésére van szükség azok felhasználásánál. Áll ez különösen az áruforgalmi és termelési statisztika adatairól, tekintettel arra, hogy az egyes termelési ágak hozadékának megállapítása az egyes termékek pénzértéke alapján történik. Korlátolt időre és helyre nézve, a pénznek értéke ugyan a legjobb mérője az értékeknek, csak hogy magának a pénznek értéke sem feltétlenül egyforma nagyság, mert időközönként és helyenként nagy változásoknak van alávetve és ezért nem szolgálhat egyéb javak értékének abszolút, változatlan matematikai mértéke gyanánt. Erre különösen ügyelni kell akkor, ha egy nemzet jövedelmét más nemzetével, vagy előbbi korról hasonlítjuk össze.

Mint hogy a hivatalos statisztika a gazdasági, állampénzügyi és társadalmi élet mind szélesebb körére terjeszti ki megfigyeléseit és az adatok feldolgozása is mind nagyobb részletességgel történik, egyre kisebb szerepe van a konjekturális statisztikának és így a nemzeti jövedelem becslésére vonatkozó törekvések is mind megbízhatóbb eredményt érnek el, tehát fokozottabb gyakorlati és tudományos jelentőségre tesznek szert. Az ily vizsgálódásoknak nagy jelentősége magyarázza, hogy az

elégtelen statisztikai anyag dacára a legrégebb idő óta, a legkiválóbb statisztikusok ismételt törekvéseivel találkozunk, problémáinknak, a nemzeti jövedelem számszerű megállapításának tökéletesítése érdekében.¹⁾

A statisztikai anyag használhatóságára való tekintettel, ma a legmegfelelőbb módszer az objektív, mert a nemzeti jövedelem elemeinek túlnyomó része ezzel elég megbízható pontossággal puhatolható ki, bár, viszont a nemzeti termelés jelentékeny ágának pénzértéke e módszerrel meg nem állapítható (mint a kézműipar által létrehozott értékemelkedés az anyagfeldolgozás révén és a javak értékemelkedése azok használhatóságának fokozásával a tulajdonváltozást közvetítő kereskedelmi tevékenység útján). Ez esetben a subjektív módszer kiegészítő alkalmazásához kell folyamodnunk. Az objektív módszernek előnyt biztosít a nemzeti jövedelemnél az a körülmény is, hogy a legkimerítőbb és legmegbízhatóbb adatokat a mezőgazdasági termelési statisztika, az állatszámolás, a bányászati és iparstatisztika, a vasúti és hitelstatisztika, végül az egyenes-, de főleg a fogyasztási adóstatisztika szolgáltatják.

Még ott is előnyt adunk a tárgyi módszernek, a hol személyes jövedelmi adó van érvényben, mert az ezen alapuló subjektív módszerrel nyert eredmények — a mint bevezetőleg már kifejtettük — nem vezetnek a nemzeti jövedelem összegéhez, hanem csak a megadóztatott jövedelmek összességéhez. A subjektív módszernek csak subsidiarius jelentőséget tulajdoníthatunk. Kiegészítő adataival segítségül vehető az objektív módszer adatai mellé.

Ha valamely országban az összes termelési ágak termelési statisztikai eredményeit összefoglalnánk, nem kapnánk meg hű képét az összes nemzeti termelés értékének. Mert a készgyártmányok értékében a feldolgozott félgyártmányok értéke, a félgyártmányok értékében a feldolgozott nyersanyagok értéke

¹⁾ A nemzetközi statisztikai intézet is többször foglalkozott problémáinkkal. Így berlini ülésén *Wagner Adolf* és *Fellner F.* dolgozatai alapján (*Bulletin de l'Institut International de Statistique*, Tome XIV. 3. Berlin, 1905. (1. és 190. lap). A nemzeti jövedelemre vonatkozó különböző becsléseket ismerteti és bírálja *Dr. Gottlieb Schnapper-Arudt*: *Sozialstatistik*, Leipzig, 1908. (258. s. köv. lapok); *Dr. E. Fuhrmann*: *Das Volkseinkommen u. Volkseinkommen des Königreichs Sachsen*, Leipzig, 1914.

is bennfoglaltatik. Az összes termelési értékekben pedig a segédanyagok (szén, tüzelőfa, trágya stb.) és a termelő eszközök elhasználásának értéke is számba van véve. Vagyis a termelési statisztikai adatok összefoglalása nem a nemzeti jövedelmet, hanem a termelési ágak bruttóhozadékanak összességét adná, vagyis kétszeres számításokat eredményezne.

Két ország nemzeti jövedelmének együttes becslése és az eredmények összehasonlítása csak ott jogosult és indokolt, a hol a becslés azonos természetű adatokkal és módszerrel történt. Mert ez esetben az eredmény a tényleges állapotot nagyjában véve egyformán közelíti meg.

A nemzeti jövedelem becslésénél a tényleges értékmegállapítások mellett még hosszú ideig lesz kénytelen a statisztikus számszerűen kifejezett feltevésekkel is operálni; még gyakran fogja a számszerű tények helyét a valószínűségi feltevés elfoglalni, a pontos értékkipuhatólás helyébe a többé-kevésbé bizonytalan támaszponton nyugvó számítás lépni. De a nemzeti jövedelem becslésére vonatkozó kísérleteknél nincs is matematikai pontosságról szó. Ha az eredmény megközelíti a tényleges állapotot, úgy elértük azt, a mire a tudomány e kérdésnél törekszik.¹⁾ Nem szabad exact eredményt keresni a nemzeti jövedelem értékét feltüntető számszerű végösszegekben, hanem csak megközelítő tájékoztatást. Ha abszolút értékeket a tudomány nem nyújthat, el kell fogadni a megközelítő értékeket is, ha az az álláspontunk, hogy az exact statisztika folytonos fejlődése mellett a konjekturális statisztikának is megvan a maga jelentősége.

¹⁾ »Und doch lohnt der Versuch der Mühe« — mondja *Helferich* a német nemzeti jövedelem becsléséről — »wenigstens zu einer ungefähren Vorstellung des Gesamtumfanges unseres Volkswohlstandes und seiner Entwicklung zu kommen. Denn die einheitliche Zahl gibt, auch wenn sie innerhalb eines weiten Spielraumes gerundet ist, wenigstens für den Vergleich mit dem, was früher war oder was anderwärts ist, ein sinnfälligeres Bild, als eine lange Kette noch so exakter Einzelangaben.« (*Helferich* id. m. 93. lap.) Ilyen értelemben nyilatkozik *Láng Lajos* is (Javaslat a quota megállapítására. Budapest, 1897. 14. lap). Ellenkezőleg *Földes B.*: Quotatanulmányok. 1899. (Közgazdasági Értekezések. II. Bpest, 1902. (504. lap.) Németül: Über Matrikular- und Quotenbeiträge, mit besonderer Rücksicht auf den österr.-ungarischen Quotenstreit. (Finanzarchiv. XVII. 1. 106. lap.)

I. kor. 20 fill. — IV. A »Servitus fumi immitendi« hazai jogunk rendszerében. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 40 fill. — V. Magyarország népességének szaporodása és fogyása országrészek és nemzetiségek szerint. *Keleti Károly* r. tagtól. 40 fill. — VI. Két legújabb törvényhozási mű a polgári perjog köréből. (A német perrend és az osztrák perrendtartási javaslat.) *Zsilinszky Imre* l. tagtól. 80 fill. — VII. Emlékbeszéd alsóviszti Fogarasi János r. tag fölött. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 80 fill. — VIII. Öt év Magyarország bünvádi statisztikájából. *Konek Sándor* r. tagtól. 80 fill. — IX. Magyar hölgyek leveleiről. *Deák Farkas* l. tagtól. 40 fill.

Hatodik kötet. 1879—1881.

I. Magyarország és egyes törvényhatóságainak népesedési mozgalmái: *Dr. Konek Sándor* r. tagtól. 80 fill. — II. Nagy férfiak szerepe a történelemben. *Zsilinszky Mihály* l. tagtól. 40 fill. — III. Kazinczy Gábor irodalmi hatásáról. Irodalomtörténeti tanulmány. *Jakab Elek* l. tagtól. 60 fill. — IV. Emlékbeszéd *Urházy György* felett. *Szilágyi Sándor* r. tagtól. 20 fill. — V. *Palaczký Ferencz* emlékezete. *Zsilinszky Mihály* lev. tagtól. 40 fill. — VI. A nemzetgazdaságtan és módszere s a társadalmi tudományok terén való kutatás nehézségei. *Dr. Weisz Bélától.* 20 fill. — VII. A magyar jogi műnyelv kérdéséhez. Jogi irodalmi és nyelvészeti tanulmány, tekintettel jogi műnyelvünk jelenére, múltjára, múltjára és gyökeres javítására. *Irta Bakos Gábor.* 40 fill. — VIII. A fémvaluta kérdése a tudomány jelen állása szerint. Első rész. *Kautz Gyula* r. tagtól. 40 fill. — IX. A magyar és osztrák államháztartás 1868—1877-ig. *Irta Láng Lajos.* 60 fill. — X. Gróf Teleki Domonkos emlékezete. *Irta Deák Farkas.* 40 fill. — XI. Emlékezés *Zsilinszky Imre* l. tagra. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 40 fill. — XII. A perdöntő eskü és az előzetes tanúbizonyítás a középkori magyar perjogban. Székfoglaló értekezés *Hajnik Imre* r. tagtól. 80 fill.

Hetedik kötet. 1882—1885.

I. A nemzetközi jog elmélete Kant philosophiája szerint. *Dr. Medveczky Frigyes*től. 40 fill. — II. A nemzetiségi viszonyok Magyarországon az 1880. évi népszámlálás alapján. *Keleti Károly* r. tagtól. 80 fill. — III. Magyarország és egyes törvényhatóságainak népmozgalma 1877—1879. *Konek Sándor* r. tagtól. 1 kor. 40 fill. — IV. A magyar felsőház reformja. *Irta Tóth Lőrincz* r. tag. 1 kor. 20 fill. — V. B. Eötvös József »A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra« című munkájáról. *Trefort Ágoston* t. tagtól. 20 fill. — VI. A ministeri felelősség eredete az európai alkotmánytörténelemben. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 40 fill. — VII. A vasuti ügy s a posta- és távirdai ügy közti összeköttetés Magyarországon a közlekedési és névszerint a vasuti jog szempontjából. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 40 fill. — VIII. Sallustius államformái és a görögök politikai irodalma. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 40 fill. — IX. A Demokrácia eszméje és szervezete. *Dr. Kuncz Ignác* pozsonyi kir. akad. jogtanártól. 80 fill. — X. *Szilágyi Márton* tanítása az eljegyzésről 1690-ben. *Kovács Gyula* lev. tagtól. 80 fill.

Nyolczadik kötet. 1885—1887.

I. Montesquieu elmélete. *Schvarcz Gyula* lev. tagtól. 60 fill. — II. Fegyhazi tanulmányok. I. Illavai fegyház. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 1 kor. — III. A szerzői jogról szóló törvény. (XVI. t. cz.) *Apáthy István* r. tagtól. 40 fill. — IV. További adalék a görögök politikai irodalmának kritikai történetéhez. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 80 fill. — V. Okirati bizonyítás a középkori magyar perjogban. *Hajnik Imre* l. tagtól. 40 fill. — VI. Melyik görög állam közelítette meg a képviselői rendszer alap gondolatát. *Schvarcz Gyula* lev. tagtól. 20 fill. — VII. A népoktatás hazánkban 1869—1884. *Láng Lajos* l. tagtól. 80 fill. — VIII. Emlékezések a nemzetközi büntetőügyi congressusra Rómában 1885. (nov. 16—24. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 1 kor. — IX. Gondolatszabadság és ódon tömeguralom. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 1 kor. — X. A két utóbbi évtized államformatani irodalmának kritikai méltatásához. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 1 kor.

Kilenczedik kötet. 1887—1888.

I. Az európai monarchiák rendszeres törvényeiről, tekintettel ezek alkotmánytörténelmi előzményeire. *Schvarcz Gyula* l. tagtól. 1 kor. — II. Az athenei állam és társadalom jelentősége az emberi haladásra nézve Klestenestől Ephialtesig. (507—461—2-ig Kr. e.) *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 1 kor. — III. A közép-oktatás hazánkban (1867—1886) *Láng Lajos* l. tagtól. 80 fill. — IV. Lucius Cornelius Sulla a római alkotmányjog történelmében. Székfoglaló értekezés. *Schvarcz Gyula* r. tagtól. 1 kor. — V. Dante mint politikai író. *Domonovszky Endre* l. tagtól. 20 fill. — VI. Fegyhazi tanulmányok. A rabunka. *Tóth Lőrincz* r. tagtól. 1 kor. — VII. A jog és államképzészet feladatai. Székfoglaló. *Dr. Pulszky Ágost* l. tagtól. 40 fill. — VIII. Egyéni szabadság és parlamen-

V. táblázat.

A magyar szent korona országai gyáripari üze-
meiben kifizetett munkabérek, ezek %-os aránya
az ipari termelés értékéhez és az ipari termelés
értéke.

Iparágak	Munkabérek koronákban	Töké- sítés %-a	Ipari termelés értéke koronákban
<i>I. Fémfeldolgozó üzemek :</i>			
Vasöntődék motoros üzemmel...	2.205.071	21-	10.500.338
Vasöntődék motor nélkül	284.202	37 ⁸	751.857
Vas- és acéldrótfonadék- és vas- szeggyártás	772.759	12-	6.439.658
Csavar- és szegecsgyártás.....	1.521.351	12 ⁸	11.885.554
Kasza-, lánc- és kocsitengely- gyártás	223.587	12-	1.863.225
Vasbádógárúgyártás	2.912.591	19 ⁴	15.013.355
Vasesztergályozó- és kisvasipar	709.613	17 ⁶	4.031.892
Fegyverkovácsok.....	53.469	35-	152.768
Kábel- és szigeteltdrótygyártás ...	1.062.675	6 ²	17.143.145
Fémapróárúgyártás	2.444.484	17 ⁶	13.889.113
Fémkészítmény- és csillárgyártás	1.200.846	20-	6.004.230
Ólom- és horganyárúgyártás	101.244	17 ⁶	575.250
Lakatosárúgyártás	8.302.655	12-	69.188.791
Egyéb üzemek	10.524.392	13 ⁸⁴	76.043.294
	32.318.939	13⁸⁴	233.482.470
<i>II. Gépszerszám- és műszeripar : ¹⁾</i>			
Kazán- és vasszerkezetgyárak és géplakatosüzemek.....	4.507.353	17 ⁵	25.756.302
Gépgyárak általában (kazángyár- tás nélkül).....	19.104.568	20 ⁵	93.193.014

¹⁾ A gépszerszám- és műszeriparban a munkabér százalékos arányára vonatkozó adatok szíves közlését *Méhely Kálmán* úrnak, a Magyar Vasművek és Gépgyárak Országos Egyesülete ügyvezető igazgatójának köszönjük.

Iparágak	Munkabérek koronákban	Tőké- sítés ‰-a	Ipari termelés értéke koronákban
Mezőgazdasági gépgyártás	5,386.830	25-	21,547.320
Varrógépgyártás	648.660	33-8	1,919.112
Szikvízkészülékek gyártása	433.406	17-6	2,462.534
Fújtatógyártás	37.284	18-2	204.857
Vaggongyártás	8,087.409	20-	40,437.045
Automobil, kerékpár és katonai lőfegyverek gyártása.....	1,560.850	35-	4,459.571
Mérleggyártás	760.363	26-4	2,880.162
Erős áramú elektromos gépek és készülékek gyártása	5,807.360	28-4	20,448.450
Gyenge áramú elektromos gépek és készülékek gyártása	1,851.221	19-2	9,641.776
Lámpagyártás.....	135.800	21-	646.666
Izzótest- és izzólámpagyártás.....	2,305.777	22-9	10,068.895
Egyéb üzemek	11,218.466	21-06	51,793.933
	<i>61,845.347</i>	<i>21-06</i>	<i>285,459.637</i>
<i>III. Kő-, föld- és üvegipar :</i>			
Kavicsbányák	334.785	60-	556.975
Kőbányák	6,943.350	35-	19,838.143
Homok-, kavics- és egyéb ásó- telepek	463.066	60-	771.777
Czement- és czementárúgyártás	4,473.101	15-	29,320.673
Gipszgyárak és mészegetők.....	1,265.513	10-	12,655.130
Kavicstörés gépekkel	315.021	30-	1,050.070
Kavicstörés kézi üzemmel.....	385.128	75-	513.504
Kőfűrészelő és köcsiszoló üzemek.....	1,526.935	47-	3,248.797
Kőfaragó üzemek.....	1,215.780	23-	5,286.000
Szobrászati üzemek	421.709	80-	527.136
Magnesitpörkölő-telepek	639.761	40-5	1,579.656
Téglagyártás kézierővel	12,340.326	61-9	19,935.906
Géptéglagyárak	10,894.390	40-38	26,979.668

Iparágak	Munkabérek koronákban	Tőké- sítés ‰-a	Ipari termelés értéke koronákban
Üveggyártás	4,625.297	33-	14,016.051
Egyéb üzemek	6,129.309	33-51	18,290.984
	<i>51,973.463</i>	<i>33-51</i>	<i>155,070.470</i>
<i>IV. A) Fa- és csontipar : 1)</i>			
Erdei fakitermelés.....	9,311.164	33-	28,215.648
Facsusztatás.....	2,454.549	75-	3,272.732
Tűzifaapritótelepek	230.625	80-	288.281
Kis vízi fűrészek.....	68.161	19-	358.742
Egyéb fűrésztelepek.....	17,811.781	19-	93,746.215
Gyufaszálgagyártás	191.585	26-	736.865
Donga- és talpfakészítés.....	2,451.198	25-	9,804.792
Bot- és esernyőnyélgyártás	362.954	9-5	3,820.568
Parkettagyártás.....	783.893	8-5	9,222.270
Láda- és fadobozgyártás.....	679.126	13-5	5,030.563
Hordógyártás	647.010	8-5	7,611.882
Faredőnygyártás	187.893	18-	1,043.850
Hajlitott fabutorgyártás.....	1,643.751	33-	4,981.063
Épület- és butorasztalosárú- gyártás.....	17,726.651	32-5	54,543.541
Fatelítőtelepek	301.013	8-5	3,541.329
Fonott kosárárú- és szalmatok- gyártás.....	419.432	22-5	1,864.142
Egyéb üzemek	2,040.881	24-23	8,422.950
	<i>57,311.667</i>	<i>24-23</i>	<i>236,505.433</i>
<i>B) Szőr-, sörte- és tollfeldolgozó- ipar :</i>			
Kefekötőipar	568.065	40-	1,420.162
Kefegyártás	1,218.411	28-5	4,275.126
Egyéb üzemek	376.837	31-36	1,201.648
	<i>2,163.313</i>	<i>31-36</i>	<i>6,896.936</i>

1) A faiparágakban a munkabér százalékos arányára vonatkozó adatok az-
íves közlését *Hegedűs Loránd* országgyűlési képviselő árúak, a Magyar Fakereske-
dők és Faiparosok Országos Egyesülete elnökének köszönjük.

Iparágak	Munkabérek koronákban	Tőké- sítés ‰-a	Ipari termelés értéke koronákban
<i>V. Bőr- és ruggantaipar :</i>			
Viaszosvásongyárak, vízmentes szövetek gyártása.....	413.339	20-	2.066.695
Műbörgyártás	9.000	5-	180.000
Fehér- és irhabórtimárság	222.083	5-	4.441.660
Börgyártás.....	3.313.246	5-	66.264.920
Bőrfestő-, lakkozó- és kikészítő- gyárak	151.453	5-	3.029.060
Szjgyártóárúk	605.100	5-	12.102.000
Bőröndösárúk.....	415.312	5-	8.306.240
Hadfelszerelési (bőrárú) gyárak	19.805	5-	396.100
Gummi- és guttaperchaárú- gyártás.....	1.080.648	14-	7.718.871
	6.229.986	5-96	104.505.546
<i>VI. Fonó- és szövő- (textil) ipar :¹⁾</i>			
Selyemszövet- és selyemszalag- ipar	947.590	19-5	4.859.435
Fésűsgyapjúfonógyárak	175.162	7-6	2.304.763
Kártoltgyapjúfonó-, szúrposztó (halina)- és nemezgyártás	625.494	10-	6.254.940
Pokróczgyártás	93.703	15-	624.686
Szönyeg- és butorszövetgyártás	483.997	10-	4.839.970
Gyapjúárú- és gyapjűszövő- gyárak (fonás és appretura nélkül)	1.370.340	9-6	14.274.375
Gyapjúárú- és gyapjűszövő- gyárak (beleértve a fonást, szővést, appreturát).....	535.910	15-	3.572.733
Kender- és lenkikészítő telepek	1.769.256	14-	12.637.542
Kenderfonógyárak és telepek ...	860.271	11-5	7.480.617

¹⁾ A fonó- és szövőipar egyes ágaiban a munkabér százalékos arányára vonatkozó adatok szives közlését Weiss Fülöp úrnak, a Magyar Textilgyárosok Országos Egyesülete elnökének köszönjük.

Iparágak	Munkabérek koronákban	Tőké- sítés ‰-a	Ipari termelés értéke koronákban
Lenfonógyárak	335.472	20-	1.677.360
Jutafonó- és szövőgyárak	1.878.327	19-	9.885.931
Len- és kenderszövőgyárak.....	1.373.222	13-	10.563.246
Pamutfonógyárak	626.259	10-	6.262.590
Pamutszövőgyárak (fonás és appretura nélkül).....	1.568.844	17-	9.228.494
Fonál- és szövetfestőgyárak és telepek.....	376.053	6-	6.267.550
Szövetnyomótelepek	1.692.434	6-	28.207.233
Fonál- és szövetkikészítő telepek.....	1.018.950	18-6	5.478.225
Paszományárúgyártás.....	550.075	30-	1.833.583
Kötő- és kötőszövetgyárak	1.458.428	12-5	11.667.424
Egyéb üzemek	4.181.107	11-98	34.900.726
	21.920.894	11-98	182.821.423
<i>VII. Ruházati ipar :</i>			
Czipőgyártás.....	3.689.974	19-	19.420.915
Kalapgyártás	1.597.375	21-33	7.488.865
Ruhakonfekció	4.966.420	20-	24.832.100
Fehérműgyártás motoros üzemben.....	812.390	5-	16.247.800
Fehérműgyártás motor nélkül	124.562	10-	1.245.620
Egyéb üzemek	194.669	16-16	1.204.634
	11.385.390	16-16	70.439.934
<i>VIII. Papíripar :</i>			
Könyvkötőüzemek	1.002.893	27-	3.714.418
Szivarkapapír- és egyéb papír- konfekció	1.419.851	25-	5.679.404
Egyéb papírüzemek.....	468.509	26-	1.801.957
	2.891.253	25-82	11.195.779

Iparágak	Munkabérek koronákban	Tőké- sítés ‰-a	Ipari termelés értéke koronákban
Papírgyártás.....	1,810.252	—	1) 22,996.735
Papírlémezgyártás.....			1) 2,071.404
Czellulose- és faanyaggyártás ...			1) 23,127.092
	7,351.653	12.37	59,391.010
<i>IX. Élelmezési ipar:</i>			
Rizshántolók	220.606	2.97	7,427.811
Vízvezeték (csőfektetés nélkül) ²⁾	954.219	12.12	7,873.094
Egyéb üzemek	16,997.278	3.50	485,636.514
	18,172.103	3.62	500,937.419
Malomipar ³⁾	—	—	624,938.390
Söripar ⁴⁾	—	—	56,718.883
Czukoripar ⁵⁾	—	—	131,768.361
Szeszipar ⁶⁾	—	—	111,421.417
Dohányipar ⁷⁾	—	—	49,064.194
			1,474,848.664
<i>X. Vegyészeti ipar: ⁸⁾</i>			
Órló és porító üzemek.....	472.940	30.—	1,576.466
Szervetlen sók, savak, alkaliák gyártása	2,164.184	8.5	25,460.988
Gyógyszerészeti cikkek gyártása	1,075.374	8.—	13,442.175
Enyv-, zselatin- és spódiumgyárak	381.930	13.085	2,918.838
Mútrágyagyárak	593.085	6.07	9,770.757
Falepárológyárak	874.997	11.4	7,675.412
Nyomdafestékgyártás	109.522	16.—	684.512

¹⁾ Ez adatok szíves közlését *Krasovny Ferenc* es. és kir. kereskedelmi tanácsos úrnak köszönjük.

²⁾ Az adatok szíves közlését *dr. Buzáth János* Budapest székesfővárosi tanácsnok úrnak köszönjük.

³⁻⁷⁾ L. jelen munka 65., 67., 69., 72., és 77. lapok.

⁸⁾ A vegyészeti ipar egyes ágaiban a munkabér százalékos arányára vonatkozó adatok szíves közlését a *Magyar Vegyészeti Gyárosok Országos Egyesületének* köszönjük.

Iparágak	Munkabérek koronákban	Tőké- sítés ‰-a	Ipari termelés értéke koronákban
Ólom-, horgany- és földfestékek gyártása	193.526	10.—	1,935.260
Lakk-, firnisz- és lakkfesték- gyártás.....	268.601	6.6	4,069.712
Tintagyártás.....	3.836	10.—	38.360
Kátránytermékek gyártása	479.009	9.5	5,042.200
Aszfaltgyárak (az aszfaltburko- lást is beleértve).....	1,405.834	15.—	9,372.226
Műselyemgyártás.....	664.548	23.918	2,778.443
Gyufagyártás (dobozgyártás és fasodrongygyártás nélkül)	1,134.076	26.—	4,361.830
Egyéb üzemek	1,981.476	11.11	17,081.715
	11,802.938	11.11	106,208.894
<i>XI. Fűtő- és világítóanyagok gyártása (brikettgyártás nélkül):</i>			
Gyertyaöntőgyárak	287.168	8.57	3,350.851
Szappangyárak	629.231	8.57	7,342.252
Világítógázgyártás ¹⁾	4,844.770	25.—	19,379.080
Növényolajgyárak	752.859	11.—	6,844.172
Kenőzsiradékgyártás	233.024	3.66	6,366.775
Elektromos áramfejlesztő tele- pek ²⁾	5,002.530	16.48	30,355.157
Egyéb üzemek	603.982	15.95	3,786.721
	12,353.564	15.95	77,425.008
Kőolajfinomítás ³⁾	—	—	45,151.712
			122,576.720
<i>XII. Sokszorosító ipar: ⁴⁾</i>			
Kő- és könyvnyomdák stb.	21,010.294	33.—	63,667.557

¹⁾ Az adatok szíves közlését *dr. Buzáth János* Budapest székesfővárosi tanácsnok úrnak köszönjük.

²⁾ L. jelen munka 74. lap.

³⁾ Az adatok szíves közlését a *Budapesti Grafikai és Hőkönyvnyomdászok Főnökök* egyesületének köszönjük.

VI. táblázat.

Az osztrák birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok gyáripari üzemeiben kifizetett munkabérek, ezek %_o-os aránya az ipari termelés értékéhez és az ipari termelés értéke.

Iparágak	Munkabérek koronákban	Tőké- sítés % _o -a	Ipari termelés értéke koronákban
<i>I. Fémmfeldolgozó üzemek:</i>			
Vas- és érczöntődék motoros üzemmel.....	17,180.600	21—	81,812.380
Vas- és érczöntődék motor nélküli	840.200	37 ⁸	2,222.751
Vas- és aczéldrótfonadék- és vas- szeggyártás	6,501.700	12—	54,180.833
Csavar- és szegecsgyártás	4,968.700	12 ⁸	38,817.968
Kasza-, láncz- és kocsitengely- gyártás	6,818.100	12—	56,817.500
Vasbádógárúgyártás	8,087.600	19 ⁴	41,688.659
Vasestergályozó- és kisvasipar	5,159.800	17 ⁶	29,317.045
Fegyverkovácsok	54.500	35 ⁰	155.714
Kábel- és szigeteltdrótygyártás ...	1,748.100	6 ²	28,195.161
Fémapróárúgyártás	14,425.100	17 ⁶	81,960.795
Fémábrázoló- és csillárgyártás	5,227.500	20—	26,437.500
Ólom- és horganyárúgyártás	1,449.400	17 ⁶	8,235.227
Lakatosárúgyártás.....	13,511.500	12—	112,595.833
Drótkötélgégyártás	2,174.000	22—	9,881.818
Egyéb üzemek	45,557.600	15 ⁴¹	295,636.599
	133,764.400	15⁴¹	867,955.783
<i>II. Gép-, szerszám- és műszer- ipar:</i>			
Kazán- és vasszerkezetgyárak és géplakatosüzemek	21,472.900	17 ⁵	116,988.000
Gépgyárak általában (kazán- gyártás nélkül).....	54,173.400	20 ⁵	264,260.487
Mezőgazdasági gépgyártás.....	15,567.900	25—	62,271.600

Iparágak	Munkabérek koronákban	Tőké- sítés %-a	Ipari termelés értéke koronákban
Varrógépgyártás	2,593.000	33-8	7,671.597
Szikvízkészülékek gyártása	386.500	17-6	2,196.022
Vaggongyártás	9,881.300	20-	49,406.500
Automobil, kerékpár és katonai lőfegyverek gyártása	12,511.700	35-	35,747.714
Erős áramú elektromos gépek és készülékek gyártása	13,046.100	28-4	45,936.619
Gyenge áramú elektromos gépek és készülékek gyártása	2,974.800	19-2	15,493.750
Lámpagyártás	2,100.200	21-	10,000.952
Izzótest- és izzólámpagyártás.....	4,129.700	22-9	18,033.624
Egyéb üzemek	51,230.800	22-10	231,813.574
	<i>190,068.300</i>	<i>22-10</i>	<i>859,820.439</i>
<i>III. Kő-, föld- és üvegipar:</i>			
Kavicsbányák	4,945.500	60-	8,242.500
Kőbányák	11,229.500	35-	32,084.285
Homok-, kavics- és egyéb ásó- telepek.....	2,370.600	60-	3,951.000
Czement- és cementárúgyártás	13,586.000	15-	90,573.333
Gipszgyárak és mészégetők.....	4,453.500	10-	44,535.000
Kavicstörés gépekkel.....	414.500	30-	1,381.666
Kavicstörés kézi üzemmel.....	109.400	75-	145.866
Kőfűrészelő és kőcsiszoló üzemek.....	9,323.800	47-	19,837.872
Kőfaragó üzemek.....	9,127.500	23-	39,684.782
Szobrászati üzemek	197.400	80-	246.750
Magnesitpörkölő-telepek	2,918.600	40-5	7,206.419
Téglagyártás kézi erővel	19,770.900	61-9	31,940.064
Géptéglagyárak.....	23,353.600	40-88	57,834.571
Üvegyártás	27,765.100	33-	84,136.666
Egyéb üzemek	42,993.000	30-71	139,996.743
	<i>172,558.900</i>	<i>30-71</i>	<i>561,797.517</i>

Iparágak	Munkabérek koronákban	Tőké- sítés %-a	Ipari termelés értéke koronákban
<i>IV. A) Fa- és csontipar:</i>			
Erdei fakitermelés.....	2,849.200	33-	8,633.939
Tűzifaapritótelepek	200.200	80-	250.250
Fűrésztelepek körfűrész nélkül	791.700	19-	4,166.842
Fűrésztelepek körfűrészszel	4,100.800	19-	21,583.157
Egyéb fűrésztelepek	18,573.600	19-	97,755.789
Gyufaszálgagyártás	2,005.100	26-	7,711.923
Donga- és talpfakészítés	180.100	25-	720.400
Bot- és esernyőnyelgyártás és esztergályos üzemek	2,965.400	9-5	31,214.736
Parkettagyártás.....	1,407.100	8-5	16,554.117
Padlódeszkgagyártás	587.000	8-5	6,905.882
Láda- és fadóbozgyártás.....	2,971.600	13-5	22,011.851
Hordógyártás	1,831.700	8-5	21,549.411
Faredőnygyártás	189.500	18-	1,052.777
Hajlított fabutorgyártás	8,691.900	33-	26,339,090
Épület- és butorasztalosárú- gyártás.....	5,316.100	32-5	16,357.230
Egyéb asztalosüzemek	5,018.800	10-	50,188.000
» »	4,182.500	22-5	18,588.888
» »	5,530.700	33-33	16,592.100
Fatelítótelepek	708.300	8-5	8,332.941
Fonott kosárárú- és szalmatok- gyártás	229.800	22-5	1,021.333
Egyéb üzemek	14,550.100	21-95	66,287.471
	<i>97,431.300</i>	<i>21-95</i>	<i>443,818.127</i>
<i>B) Szőr- és sörteipar:</i>			
Kefekötőipar	372.500	40-	931.250
Kefegyártás	574.900	28-5	2,017.192
	<i>947.400</i>	<i>32-13</i>	<i>2,948.442</i>

Iparágak	Munkabérek koronákban	Tőkésítés %-a	Ipari termelés értéke koronákban
<i>V. Bőr- és ruggantaipar :</i>			
Viaszosvásongyárak, vízmentes szövetek gyártása	3,408.400	20--	17,042.000
Műbőrgyártás	127.200	5--	2,544.000
Fehér- és irhabőrtimárság	906.300	5--	18,125.000
Bőrgyártás.....	11,568.700	5--	231,374.000
Bőrlejtő-, lakkozó- és kikészítő gyárak	1,888.700	5--	37,774.000
Szűjgyártóárúk	1,035.400	5--	20,708.000
Bőröndösárúk.....	2,397.900	5--	47,958.000
Gummi- és guttaperchaárúgyártás.....	4,835.500	14--	34,539.285
	26,168.100	6-38	410,065.285
<i>VI. Fonó- és szövő- (textil) ipar :¹⁾</i>			
Selyemszövet- és selyemszalagipar	13,506.700	19-5	69,265.128
Fésűgyapjúfonógyárak	7,982.300	7-6	105,030.263
Kártoltgyapjúfonó-, szűrposztó (halina)- és nemezgyártás	4,132.800	10--	41,328.000
Pokróczgyártás	1,067.100	15--	7,114.000
Szőnyeg- és butorszövetgyártás	3,902.400	10--	39,024.000
Gyapjúárú- és gyapjúszővőgyárak (fonás és appretura nélkül)	9,193.800	9-6	95,768.750
Gyapjúárú- és gyapjúszővőgyárak (beleértve a fonást, szövést és appreturát).....	43,755.200	15--	291,701.333

¹⁾ A fonó- és szövőipar egyes ágaiban a munkabér százalékos arányára vonatkozó adatok szíves közlését dr. Mayer Róbert úrnak a brünni kereskedelmi és iparkamara titkárának, dr. Becker Vilmos úrnak, az alsó-ausztriai kereskedelmi és iparkamara tanácsosának, továbbá a reichenbergi kereskedelmi és iparkamarának köszönjük.

Iparágak	Munkabérek koronákban	Tőkésítés %-a	Ipari termelés értéke koronákban
Kender- és lenkikészítő telepek	179.800	14--	1,284.285
Kenderfonógyárak és telepek	2,432.200	11-5	21,149.565
Lenfonógyárak	8,909.100	20--	44,545.500
Jutafonó- és szövőgyárak	6,283.700	19--	33,072.105
Len- és kenderszővőgyárak.....	5,700.500	13--	43,850.000
Pamutfonógyárak	33,072.900	10--	330,729.000
Pamutszővőgyárak (fonás és appretura nélkül)	57,669.700	17--	339,233.529
Fonál- és szövetfestőgyárak és telepek.....	7,057.200	6--	117,620.000
Szövetnyomótelepek	9,635.000	6--	160,583.333
Paszományárúgyártás.....	4,474.700	30--	14,915.666
Kötő- és kötszövetgyárak	11,195.300	12-5	89,562.400
Egyéb üzemek	29,718.400	12-469	238,338.278
	259,868.800	12-469	2,084,115.135
<i>VII. Ruházati ipar :</i>			
Cipőgyártás	8,888.300	19--	46,780.526
Kalapgyártás	12,058.900	21-38	56,534.927
Ruhakonfekció	7,125.300	20--	35,626.500
Fehérneműgyártás motoros üzemen.....	5,866.800	5--	117,336.000
Fehérneműgyártás motor nélkül	193.800	10--	1,938.000
Egyéb üzemek	3,874.300	13-21	29,328.538
	38,007.400	13-21	277,544.491
<i>VIII. Papíripar :</i>			
Könyvkötőüzemek	4,543.000	27--	16,825.925
Szivarkapapír- és egyéb papirkonfekció.....	4,601.600	25--	18,406.400
Egyéb papírüzemek.....	7,130.500	26--	27,425.000
	16,275.100	25-97	62,657.325

VI

Iparágak	Munkabérek koronákban	Tőké- sítés ‰-a	Ipari termelés értéke koronákban
Papirgyártás.....	17,865.100	—	1) 123,829.977
Papirlemezgyártás.....			2) 26,803.402
Czellulose- és faanyaggyártás ...			3) 80,572.920
	45,169.600	15.37	293,863.624
<i>IX. Élelmezési ipar :</i>			
Malomipar	16,562.200	2.97	557,649.831
Rizshántolók	572.800	2.97	19,286.195
Vízvezeték (csőfektetés nélkül)...	1,422.300	12.12	11,735.148
Egyéb üzemek	45,142.000	3.5	1,289,771.428
	63,699.300	3.39	1,878,442.602
Söripar *)	—	—	351,949.633
Czukoripar *)	—	—	141,165.790
Szeszipar *).....	—	—	113,542.800
Dohányipar *)	—	—	91,572.647
			2,576,673.472
<i>X. Vegyészeti ipar :</i>			
Órló- és porítóüzemek	331.600	30.—	1,105.333
Szervetlen sók, savak, alkaliák gyártása	12,785.000	8.5	150,411.764
Gyógyszerészeti cikkek gyártása	1,523.600	8.—	19,045.000
Enyv-, zselatin- és spódium- gyárok	884.100	13.085	6,756.614
Műtrágyagyárok	1,418.300	6.07	23,365.733
Nyomdafestékgyártás	55.000	16.—	343.750
Ólom-, horgany- és földfestékek gyártása	200.400	10.—	2,004.000

1) Ez adatok szíves közlését *Krasovny Ferenc* cs. és kir. kereskedelmi tanácsos úrnak köszönjük.

2) L. jelen munka 94., 95., 98. és 102. lapok.

VII

Iparágak	Munkabérek koronákban	Tőké- sítés ‰-a	Ipari termelés értéke koronákban
Lakk-, firnisz- és lakkfesték- gyártás.....	1,932.800	6.6	29,284.848
Tintagyártás.....	136.500	10.—	1,365.000
Kátránytermékek gyártása	1,788.700	9.5	18,828.421
Aszfaltgyárok (az aszfalt- burkolást is beleértve).....	221.000	15.—	1,473.333
Műselyemgyártás.....	1,251.100	23.918	5,230.788
Gyufagyártás	3,248.500	26.—	12,494.230
Festékfaórlés	7.600	10.—	76.000
Porcellán-, zománcz- és üveg- festékgyártás	60.500	10.—	605.000
Egyéb üzemek	7,470.900	9.48	78,806.962
	33,315.600	9.48	351,196.776
<i>XI. Fűtő- és világítóanyagok gyártása (brikettgyártás nélkül) :</i>			
Gyertyaöntőgyárok	1,982.100	8.37	23,128.354
Szappangyárok	3,628.400	8.37	42,338.389
Világítógázgyártás	7,964.900	25.—	31,859.600
Növényolajgyárok	3,665.000	11.—	33,318.181
Kenőzsiradékgyártás	386.900	3.66	10,571.038
Elektromos áramfejlesztő telepek	11,017.500	16.48	66,853.762
Egyéb üzemek	668.900	13.76	4,861.191
	29,313.700	13.76	212,930.515
Kőolajfinomítás 1).....	—	—	207,117.479
	—	—	420,047.994
<i>XII. Sokszorosító ipar :</i>			
Kő- és könyvnyomdák	51,004.600	33.—	154,559.393

1) L. jelen munka 101. lap.